

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
інфарматыкі і радыёэлектронікі»

Факультэт даўніверсітэцкай падрыхтоўкі і прафесійнай арыентацыі

Кафедра агульнаадукацыйных дысцыплін

А. А. Албут, Н. Я. Пятрова

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)

У трох частках

Частка 2

ЛЕКСІЧНАЯ СІСТЭМА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ. ТЭРМІНАЛОГІЯ

*Рэкамендавана вучэбна-метадычным аб'яднаннем па гуманітарнай адукацыі
ў якасці вучэбна-метадычнага дапаможніка для студэнтаў
тэхнічных спецыяльнасцей устаноў вышэйшай адукацыі*

Мінск БДУІР 2024

УДК 811.161.3(076)
ББК 81.2(4Бел)я73
А45

Рэцэнзенты:

кафедра беларускай і рускай моў
установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт»
(пракакол № 14 ад 24.06.2022);

дэкан філалагічнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
кандыдат філалагічных навук, дацэнт С. А. Важнік

Албут, А. А.

А45 Беларуская мова (прафесійная лексіка): вучэб.-метад. дапаможнік. У 3 ч.
Ч. 2: Лексічная сістэма беларускай мовы. Тэрміналогія / А. А. Албут,
Н. Я. Пятрова. – Мінск : БДУІР, 2024. – 124 с.
ISBN 978-985-543-742-1 (ч. 2).

Выданне змяшчае разнастайныя тэарэтычныя матэрыялы, а таксама сістэму практычных заданняў і тэстаў па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Дапаможнік прызначаецца для студэнтаў тэхнічных спецыяльнасцей па такіх напрамках адукацыі, як «Электронная эканоміка», «Радыёэлектронная тэхніка», «Інфарматыка і вылічальная тэхніка», «Кампаненты абсталявання».

УДК 811.161.3(076)
ББК 81.2(4Бел)я73

ISBN 978-985-543-742-1 (ч. 2)
ISBN 978-985-543-727-8

© Албут А. А., Пятрова Н. Я., 2024
© УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
інфарматыкі і радыёэлектронікі», 2024

ЗМЕСТ

Тэма 7. Лексічная сістэма беларускай мовы (А. А. Албут)	4
Тэма 8. Тэрміналогія як вядучы складнік прафесійнага маўлення (Н.Я. Пятрова).....	28
Тэма 9. Гісторыя і сучаснасць беларускай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі (Н.Я. Пятрова).....	48
Індывідуальная практычная работа (Н.Я. Пятрова).....	66
Дадатак А. Кароткі руска-беларускі тлумачальны слоўнік спецыяльнай лексікі ў галіне сучаснай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі (Н.Я. Пятрова)	73
Спіс выкарыстаных крыніц	121

Тэма 7. Лексічная сістэма беларускай мовы¹

Слова як адзінка лексікі

Лексікай называюць сукупнасць слоў мовы. Такое ж значэнне ёсць і ў слова *лексікон*, акрамя ўстарэлага ‘слоўнік’. **Лексікалогія** – раздзел мовазнаўства, які вывучае слоўнікавы склад, лексіку мовы. Прадметам вывучэння лексікалогіі з’яўляюцца: слова як асноўная адзінка мовы, тыпы лексічных адзінак, іх сістэмныя сувязі (сінанімічныя, антанімічныя, аманімічныя, паранімічныя адносіны), тыпы лексічных значэнняў, структура слоўнікавага складу мовы, функцыянаванне лексічных адзінак, шляхі папаўнення і развіцця лексічнага складу, лексіка і пазамоўная рэчаіснасць [22].

Як бачна, ключавым паняццем для лексікалогіі выступае **слова**. Інтуітыўна мы добра разумеем, што такое слова, аднак у лінгвістыцы азначэнне слова – гэта даволі сур’ёзная праблема. Так, існуе граматычная тыпалогія моў, сутнасць якой адлюстравана ў табліцы 7.1 [41]. Мы бачым, што ўяўленне пра слова, сфарміраванае ў нас дзякуючы роднай мове, можа патрабаваць удакладненняў і каментарыяў прымяняльна да іншых моў. Нездарма вядомы лінгвіст Шарль Балі прапаноўваў замест *слова* карыстацца паняццем *сінтаксічная малекула*.

Табліца 7.1 – Марфалагічная тыпалогія моў

Тып	Мовы	Асаблівасці граматычнага тыпу	Прыклады
Флектыўныя	Славянскія, балцкія мовы	<ul style="list-style-type: none"> • поліфункцыянальнасць граматычных марфем, найперш канчаткаў; • фанетычныя чаргаванні на стыку марфем; • не абумоўленыя фанетычна і семантычна тыпы скланення і спражэння	<i>Сыну</i> : ‘асоба мужчынскага полу ў адносінах да сваіх бацькоў’ – лексічнае значэнне ; канчатак паказвае, што гэта назоўнік другога скланення, м. р., адз. л., Д. скл. – граматычнае значэнне . Гістарычна паводле асновы індаеўрапейскага слова <i>*sūnǵ-s</i> адносілася да іншага тыпу скланення (на <i>*ǵ</i>) і мела ў Д. скл. адз. л. канчатак <i>-ови (сыновѣ)</i> , а слова <i>столь</i> (скланенне на <i>*ǵ</i> ад і.-е. <i>*stolǵ-s</i>) у Д. скл. адз. л. выглядала так: <i>столу</i> . Скарачэнне старажытнай асновы на карысць канчатка, агульнасць граматычнага роду, супадзенне канчаткаў Н. скл. адз. л. (<i>сынѣ, столь</i>) прывялі да перагрупоўкі скланенняў і ўніфікацыі канчаткаў

¹ У падрыхтоўцы тэарэтычных звестак выкарыстаны крыніцы [18; 19; 24; 47].

Тып	Мовы	Асаблівасці граматычнага тыпу	Прыклады
Аглютынацыйныя	Цюркскія мовы, мовы банту (Афрыка)	<ul style="list-style-type: none"> • развітая сістэма службовых марфем для словазмянення і словаўтварэння; • адзіны тып скланення і спражэння; • граматычная адназначнасць службовых марфем; • адсутнасць значных чаргаванняў 	На казахскай мове <i>дос</i> ‘сябар’, <i>достар</i> ‘сябры’, <i>досым</i> ‘мой сябар’, <i>достарым</i> ‘мае сябры’, <i>досыма</i> ‘майму сябру’, <i>достарыма</i> ‘маім сябрам’. Такім чынам, <i>-тар-</i> утварае мн. л., <i>-ым-</i> выражае прыналежнае значэнне 1-й ас. адз. л., <i>-а</i> – Д. скл.
Аморфныя (ізаляцыйныя)	Кітайская, большасць моў Паўднёва-Усходняй Азіі	<ul style="list-style-type: none"> • адсутнасць словазмянення; • граматычная значнасць парадку слоў; • слабае адрозненне паўназначных і службовых слоў 	Тое, што ў кітайскай мове нагадвае нам словы, фактычна гучыць як асобныя склады, прычым залежна ад тону (яго абазначаюць лічбай або надрадковым знакам) змяняецца значэнне кожнага такога слова-склада. Вядомы прыклад з <i>ма</i> , якое залежна ад вымаўлення можа значыць ‘мама’, ‘конь’, ‘каноплі’, ‘сварыць’ або быць пытальнай часціцай. Наступны прыклад дэманструе, як парадак слоў змяняе значэнне: <i>чжун¹го⁰жэнь⁰мін²</i> ‘кітайскі народ’ і <i>гун¹жэнь⁰нун²мін⁰</i> ‘рабочыя і сяляне’
Полісінтэтычныя	Чукоцка-камчацкія і шматлікія мовы Паўночнай Амерыкі	<ul style="list-style-type: none"> • уключэнне ў склад дзеяслова-выказніка іншых членаў сказа, найчасцей прамога дапаўнення; • дзеяслоў можа адначасова каардынавацца з некалькімі членамі сказа 	На чукоцкай мове <i>ты-ата-каа-нмы-ркын</i> ‘я забіваю тлустых аленьў’, аднак літаральны (памарфемны) пераклад: <i>*я-тлушч-алень-забіў-рабі</i> . Такім чынам, у падобных мовах сказ нагадвае слова з мноствам марфем

Б. А. Плотнікаў у дачыненні да беларускай і тыпалагічна блізкіх да яе моў прапануе наступнае разуменне слова – «як канкрэтнасць, якую мы ўспрымаем сваімі органамі пачуццяў (слыхам, зрокам)» [32]. Такім чынам, у вусным маўленні **слова** – гэта сукупнасць гукаў, раздзеленых паўзай і аб’яднаная агульным націскам (**фанетычнае слова**), а на пісьме – сукупнасць літар, аддзеленая ад астатніх літар прабеламі ці знакам прыпынку.

Важна памятаць пра размежаванне паняццяў **мовы** і **маўлення**. **Слова (лексема)** – гэта адзінка мовы. Мы бачым слова ў тлумачальным слоўніку, дзе яно запісана ў пачатковай форме, з адным або некалькімі лексічнымі значэннямі. **Словаўжыванне (словаформа)** – адзінка маўлення. «Ідэальнае» слова са

слоўніка існуе ў мностве варыянтаў і ў розных тэкстах рэалізуе толькі адно са сваіх магчымых лексічных значэнняў, мае дакладнае граматычнае значэнне – для назоўніка, напрыклад, можна вызначыць род, лік, склон. Адзначаны крытэрыі разумення вядзе да пастаноўкі пытання: займеннік *ніхто* адпавядае слову і ў вусным, і ў пісьмовым маўленні, але ў форме Т. скл. займеннік мае форму *ні з кім* – колькі гэта слоў?

На **праблему тоеснасці слова** паказваюць таксама наступныя выпадкі: варыянты ў мове (*клявіш* і *клявіша*, *кмен* і *кмін*); прыклады ўтварэння словаформ ад іншай асновы, ці суплетывізм (*я – мне, добры – лепшы*); трывальныя пары дзеясловаў (*адступіць – адступаць, адкідаць – адкідаць*); сітуацыі, калі фанетычнае слова не заўсёды тоесна графічнаму, напрыклад, *не кажучь* [н'а[˘]кажуц'] – адно фанетычнае слова, паколькі часціца не мае самастойнага націску, але на пісьме – два словы, бо яны пішуцца асобна. Можна сказаць, ужо як крылатыя словы інсуюць наступныя выказванні вядомых мовазнаўцаў: «Слова, нягледзячы на цяжкасці вызначыць гэта паняцце, ёсць адзінка, якая неадступна з'яўляецца нашаму розуму як нешта цэнтральнае ва ўсім механізме мовы» (Фердынанд дэ Сасюр), а Іван Лепешаў дадае, што «цэнтральным у самім слове выступае яго асобнае лексічнае значэнне».

Слоўнікавы склад мовы

Лексіку мовы магчыма стратыфікаваць на падставе розных крытэрыяў. Слова, будучы аб'ектам вывучэння лексікалогіі, таксама непасрэдна звязана з марфалогіяй (словы маюць граматычнае значэнне і выражаюць граматычныя катэгорыі роду, ліку, склону, трывання, спражэння, ладу, часу, асобы, ступені параўнання) і сінтаксісам (словы ўтвараюць сінтаксічныя сувязі паміж сабой, з'яўляюцца членамі сказа) – г. зн. з граматыкай. Таму словы можна падзяліць на **часціны мовы** – гэта **лексіка-граматычная** класіфікацыя.

Калі ж у межах лексікалогіі засяродзіцца на **лексічным значэнні** слова, то вылучаецца наступная сістэматызацыя: лексемы падзяляюцца на **адназначныя і мнагазначныя**. Большасць слоў мовы – мнагазначныя. Сярод значэнняў мнагазначнага слова вылучаюць **прамае і пераноснае** – такі падзел грунтуецца на характары суаднясення з рэчаіснасцю. Непасрэдная намінацыя прадмета, дзеяння, працэсу, якасці (прамае значэнне) фарміруецца першым, а затым можа адбыцца пераасэнсаванне прамога значэння і развіцца пераноснае. Перанос значэння адбываецца праз **метафару** (паводле падабенства, аналогіі: **перамагчы ворага** – **перамагчы хваробу, мяжа на полі** – **мяжа дазволенага**), **метанімію** (на падставе сумежнасці: **чытаць Якуба Коласа** 'чытаць творы, напісаныя Якубам Коласам', **аўдыторыя слухала ўважліва** 'прысутныя ў аўдыторыі слухалі ўважліва'), **сінекдаху** (паводле суадносін частка – цэлае,

адзін – многа: *ты мая правая рука, падчас будаўніцтва дома яшчэ адны рабочыя рукі лішнімі не будуць*).

Асобна варта звярнуць увагу на **метафару**, паколькі, будучы заснаванай на параўнанні, пошуку падабенства, яна можа выконваць кагнітыўную функцыю, дапамагаць засвоіць, зразумець нешта новае, абапіраючыся на ўжо вядомае. Метафарычным пераносам утвараюцца і тэрміналагічныя значэнні слоў (*генеалагічнае дрэва, хвост каметы*). Аднак варта памятаць, што ў падобных выпадках тэрміналагічнае значэнне не ўспрымаецца як пераноснае і вобразнае, а з’яўляецца прамым (метафара становіцца бачнай у выніку высвятлення паходжання, спосабу ўтварэння тэрміна).

Узаемадачыненні лексічных значэнняў дазваляюць гаварыць пра адносіны *сінаніміі, антаніміі, параніміі і аманіміі*. **Сінонімы** – розныя словы з бліжкім значэннем, якое можа адрознівацца як семантычна, так і стылістычна (*доктар – урач – лекар – эскулап*). **Антонімы** – словы з супрацьлеглым значэннем (*сонечны – пахмурны*). Для розных значэнняў мнагазначнага слова можа ўтварацца ўласны сінанімічны і антанімічны рад:

	Сінонімы	Антонімы
добры	<i>ласкавы</i>	<i>злосны (чалавек)</i>
	<i>востры</i>	<i>дрэнны (зрок)</i>
	<i>моцны</i>	<i>слабы (імунітэт)</i>
	<i>вялікі</i>	<i>малы (кавалак)</i>

Не з’яўляюцца антонімамі словазлучэнні тыпу *легкавы аўтамабіль – грузавы аўтамабіль, летняе адзенне – зімовае адзенне, закончанае трыванне – незакончанае трыванне, наяўны разлік – безнаяўны разлік, лёгкая прамысловаць – цяжкая прамысловаць*. Задача прыметнікаў у прыведзеных прыкладах не супрацьпаставіць паняцці паводле пэўнай якасці, а даць дакладнае абазначэнне.

Адзначым, што бываюць і **кантэкстуальныя** сінонімы і антонімы, калі адносіны тоеснасці ці супрацьпастаўлення выяўляюцца толькі ў пэўнай сітуацыі і не з’яўляюцца агульнамоўнымі: *«Інтэлігент не вызваліць сваё дзіця ад вывучэння роднай мовы. Інтэлігент не адвернецца ад кнігі толькі таму, што яна – беларуская. Згадаю словы выдатнага рускага пісьменніка Канстанціна Паўстоўскага, які гаварыў, што годнасць чалавека правяраецца ягонымі адносінамі да роднай мовы, што чалавек, які не ведае роднай мовы, – дзікун. Ну дык колькі дзікуноў ходзіць сярод нас?»* (М. Гіль) [11]. Вылучаныя назойнікі у гэтым тэксце ўступілі ў антанімічныя адносіны, а значыць, могуць лічыцца кантэкстуальнымі антонімамі.

Да **паранімаў** адносяцца словы адной часціны мовы, падобныя па гучанні, аднакаранёвыя, але з рознымі значэннямі, абумоўленымі іншымі марфемамі (найперш суфіксамі): *сінанімія* ‘працэс устанаўлення сэнсавай блізкасці слоў’ і *сінаніміка* ‘сукупнасць усіх сінонімаў мовы’; *карыслівы* ‘які імкнецца да

асабістай выгады' і карысны 'які прыносяць карысць'; *прадукцыйны* 'плённы' і *прадуктыўны* 'здольны ўтвараць новыя словы ці формы' (лінгв.). Шырокая трактоўка паронімаў як слоў сугучных (*арэал – арэол, аб'ект – аб'ектыў*) бачыцца не зусім дакладнай, паколькі адлюстроўвае суб'ектыўнае няведанне значэнняў збліжаных слоў, аднак і сугучча слоў, і ўласна паранімія могуць быць прычынай памылкі ў недакладным выбары слова ў маўленні.

Амонімы – аднолькавыя словы з рознымі значэннямі. Патлумачым прыроду магчымай аднолькавасці: словы могуць цалкам супадаць, быць адной часцінай мовы, мець аднолькавае словазмяненне (*дзяркач* 'птушка' і *дзяркач* 'стары венік без лісця', *бак* 'закрытая пасудзіна для вадкасцей' і *бак* 'насавая частка верхняй палубы судна'); словы могуць супадаць толькі па гучанні (*лёд – лёт, грыб – грып*) ці толькі на пісьме і адрознівацца націскам (*буйны – буйны́, капаць – капа́ць*); словы могуць супадаць толькі ў асобных формах і адносіцца да розных часцін мовы (*гранаты – Н. скл. мн. л. ад слова гранат і Р. скл. адз. л. ад слова граната; назоўнік май – дзеяслоў май*). Як адзначае І. Р. Шкраба, «аманімія належыць да ўніверсальных моўных з'яў, узнікае ва ўсіх моўных сістэмах і мае адну і тую самую моўную прычыну. Паступовае намнажэнне слоў дзеля патрэбы новага абзначэння абмежавана колькасцю моўных канструкцыйных элементаў – гукаў. Як вынік, узнікаюць непазбежныя выпадковыя гукавыя супадзенні асобных адзінак на ўласнай або запазычанай лексічнай прасторы» [47, с. 107].

Дыферэнцыяцыя беларускай лексікі

Лексіку можна ахарактарызаваць *паводле паходжання, паводле сферы выкарыстання, паводле стылістычнай афарбоўкі, паводле актыўнасці ўжывання*. Разгледзім кожную катэгорыю асобна.

Лексіка паводле паходжання. Вылучаецца *справедчная* і *запазачыная лексіка*. **Справедчная лексіка** мае наступную стратыфікацыю: індаеўрапейскі пласт лексікі: *маці, сын, брат, сястра* (тэрміны роднасці і сваяцтва); *бровы, вока, вуха* (назвы частак цела чалавека і жывёлы); *бярэза, дуб, кара* (назвы раслін і іх частак); *воўк, звер, мыш* (назвы жывёл); *агонь, вада, мора* (назвы прадметаў і з'яў прыроды); *два, тры, сто* (лічэбнікі); *вы, сам, ты* (займеннікі); праславянскі пласт лексікі: *град, снег, вецер* (назвы атмасферных з'яў); *баран, бык, каза* (назвы жывёл); *ліпа, мята, арэх* (назвы раслін); *вясна, лета, восень, зіма* (назвы пораў года); *губа, лоб, сэрца* (назвы частак цела); *дабро, страх, шчасце* (назвы абстрактных паняццяў); *жнец, малацьба, сена* (назвы сельскагаспадарчага жыцця); усходнеславянскі пласт лексікі: *бацька, пляменнік, сям'я* (тэрміны роднасці і сваяцтва); *ажыны, грэчка, жаваранак* (назвы раслін і жывёл); *дрымучы, карычевы, цёмны* (назвы прымет); *сорак, дзевяноста* (лічэбнікі); уласнабеларускі пласт лексікі: *бубнач, вясёлка; дробязь, мастацтва*.

Сярод *справедчнай лексікі асобнай увагі заслугоўвае безэквівалентная лексіка* – лексіка, якая ў іншай мове не мае аднаслоўнага адпаведніка. Звычайна

для разгляду паняцця безэквівалентнасці патрэбна абраць дзве мовы для супастаўлення, таму ў кожнай пары супастаўленых моў будзе свой набор безэквівалентных слоў. Заўважым, што ў гэтым наборы выявляцца і словы іншамоўнага паходжання, прынятыя толькі адной з моў, або асобныя запазычаныя марфемы (карані слоў), упісаныя ў словаўтваральную сістэму дадзенай мовы. Прычыны ўзнікнення безэквівалентнасці ў любым выпадку звязаны з самабытнасцю, ідыяматычнасцю мовы, асаблівасцю як словаўтваральнай сістэмы, так і духоўнай і матэрыяльнай культуры народа. Вось некалькі прыкладаў безэквівалентных беларускіх адзінак двух тыпаў у рускамоўным дачыненні (табліца 7.2).

Табліца 7.2 – Беларуская безэквівалентная лексіка

Беларуская мова	Руская мова
<i>Словаўтваральная безэквівалентнасць (паняцці вядомы абедзвю мовам)</i>	
<i>буслянка</i>	<i>гнездо аиста</i>
<i>лузанец</i>	<i>вылуццившийся орех</i>
<i>чыгунка</i>	<i>железная дорога</i>
<i>Экзатызмы (назвы ўнікальных прадметаў і паняццяў, характэрных для духоўнай і матэрыяльнай культуры)</i>	
<i>васпан</i>	<i>форма вежливого обращения к шляхтичу; почтительное обозначение какого-либо человека мужского пола</i>
<i>дзяды</i>	<i>древний обряд поминания умерших, день этого поминания</i>
<i>кулага</i>	<i>каша из ржаной муки с ягодами</i>

Запазычаную лексіку можна сістэматызаваць паводле мовы, з якой прыйшло слова, і паводле часу з’яўлення адзінкі ў мове. У беларускай мове ёсць словы з грэчаскай мовы: *біялогія, геаграфія, філасофія, сінтаксіс, псіхалогія, хаос, космас, батаніка, граматыка, базіс, абеліск*; з лацінскай мовы: *акварыум, конус, полюс, аўтар, агент, асістэнт, дыктатура, дэлегат, фармацыя*; з польскай мовы: *відэлец, сукенка, тлусты, кракавяк, рыдлёўка, вяндліна, гмах, енк, пэндзаль, утрапёны*; з нямецкай мовы: *афіцэр, бур, вафля, лінза, штаб, шпрыц, муштра, шахта, гросмайстар*; з французскай мовы: *баланс, манцёр, дырыжор, фюзеляж, трыкатаж, грыльяж, рэзервуар, віньетка, барэльэф, дуэль, гравюра, капюшон, брыльянт, кіно, рагу, турнэ, філе, таксі*; з англійскай мовы: *радар, трактар, блакада, гумар, бізнесмен, спінінг, мітынг, лідар*; з іспанскай мовы: *ананас, гітара, сілас*; з цюркскіх моў: *качарга, туман, амбар, ізюм, баклажан*.

Запазычанні з класічных моў навукі і мастацтва (грэчаскай і лацінскай) можна лічыць даўнімі. Паколькі сёння пашыранай мовай у навуцы, бізнесе, культуры выступае англійская, то новыя запазычанні будуць пераважна прыходзіць з яе. Даўнія запазычанні даволі асвоеныя ў беларускай мове з пункту гледжання арфаграфіі і граматыкі: *ялот, сяржант, яфрэйтар, каляндар* – словы з яканнем у першым складзе перад націскам, хаця звычайна ненацісны е

захоўваецца (*легенда, балерына, пляда*); словы *шпіталь, паланэз, прэмія* скланяюцца звычайна для беларускай мовы ў адрозненне ад нязменных *ток-шоу, жалюзі, метро*.

Лексіка паводле сферы выкарыстання. Вылучаюць агульнаўжывальную лексіку (словы, добра вядомыя ўсім носьбітам мовы: *стол, сшытак, сябар, глядзець, ехаць, стары, свой, восем*) і лексіку абмежаванага выкарыстання. Абмежаванні могуць быць наступныя: паводле тэрытарыяльнага прынцыпу – дыялектызмы: *дуйка* ‘завея’, *драбы* ‘рэбры’, *кагадзе* ‘нядаўна, толькі што’, *пакрыёма* ‘тайна, скрытна’; паводле прыналежнасці да сацыяльнай групы – жарганізмы: маладзёжны жаргон (*краш* ‘чалавек, які выклікае рамантычную сімпатыю’, *крыпавы* ‘жудасны’, *рофл* ‘жарт’); турэмны жаргон (*хата* ‘камера’, *кармушка* ‘вечка ў дзвярах камеры’, *шконка* ‘турэмны адкідны ложка’); спартыўны жаргон (*аўтобус* ‘гульня ў глухой абароне ў сваёй штрафной зоне’, *дзявятка* ‘верхні вугал варот’, *покер* ‘чатыры забітыя мячы гульца ў адным матчы’); паводле прафесіі – спецыяльная лексіка: *тэрміны* як афіцыйна ўзаконеныя назвы спецыяльных паняццяў (*інтэграл, модуль*); *наменклатуры* як сукупнасць тэрмінаў-назваў пэўнай галіны, тыповых аб’ектаў гэтай навукі (*C++, Java*); *прафесіяналізмы* як гутарковыя аналагі тэрмінаў і наменклатур, вузкаспецыяльныя паняцці прадстаўнікоў пэўнай прафесіі (*ліхтарыкі* ‘паліграфічныя загатоўкі на полі кнігі або часопіса’ – у маўленні рэдактараў; *сольнік* ‘сольны альбом выканаўцы’ – у маўленні музыкантаў; *тэдэшка* ‘тэхнічная дакументацыя’, *аплікуха* ‘мабільная праграма’ (ад англ. *application*), *выкаціць* ‘апублікаваць, зрабіць даступным’, *кодзер* ‘чалавек, які піша код’) – у маўленні праграмістаў.

Лексіка паводле стылістычнай афарбоўкі. Вылучаюць нейтральную лексіку, якая можа ўжывацца ў любым функцыянальным стылі (*горад, нага, чытаць, белы, сем, хутка*) і **стылістычна афарбаваную**. Да стылістычна афарбаванай лексікі адносяцца словы з *кніжнай стылістычнай афарбоўкай*, якія абслугоўваюць навуковую, грамадска-палітычную, мастацкую сферы (*прафанацыя, унітарны, прэамбула, ціхавейны, асяніць*) і з *гутарковай стылістычнай афарбоўкай*. Фактычна да гутарковай лексікі можна аднесці дыялектызмы, а таксама эмацыйна-экспрэсіўныя словы са сферы штодзённых зносін (*балбатун, недарэка, вачаняты* ‘ласкальна-памянчашьнае ад *вочы*’, *раёнка* ‘раённая газета’). Гутарковая лексіка, якая паказвае на эканомію моўных сродкаў і маўленчых намаганняў (*мыйня* ‘месца, дзе мыюць аўтамабілі’, *залікоўка* ‘заліковая кніжка студэнта’) і не парушае маральна-этычных патрабаванняў праз празмерна негатыўную ацэначнасць, можа быць дапушчальнай у літаратурным маўленні, чаго нельга сказаць пра стылістычна зніжаныя і функцыянальна абмежаваныя *прастамоўі* – грубую, лаянкавую лексіку. Такія словы не павінны быць адзнакай культурнага, выхаванага, адукаванага чалавека.

Лексіка паводле актыўнасці ўжывання. Вылучаюць **актыўную і пасіўную лексіку**. Актыўная лексіка з'яўляецца агульнаразумелай і шырокаўжывальнай (яе можна праілюстраваць прыкладамі агульнаўжывальнай, стылістычна нейтральнай лексікі), а таксама адначасова і той лексікай, якой у дадзены перыяд карыстаюцца пэўныя даволі прадстаўнічыя групы людзей. Таму спецыяльная лексіка хоць і можа вылучацца стылістычнай афарбоўкай і з'яўляецца лексікай абмежаванага выкарыстання, але таксама адносіцца да актыўнага слоўнікавага запасу. Пасіўная лексіка даволі рэдка сустракаецца ў маўленні з прычыны або сваёй навізны, або ўстарэласці. Сярод пасіўнай лексікі вылучаюцца наступныя групы:

- **неалагізмы** – новыя словы. Гэты пласт слоў характарызуецца дынамікай: у кожны перыяд свае неалагізмы, якія з часам фіксуюцца слоўнікамі, пераходзяць у катэгорыю актыўнай лексікі. Прыклады: *крыптавалюта, блокчэйн, веган, хіпстар, смузі, капкэйк*;

- **аўтарскія неалагізмы** (ці **аказіяналізмы**) – словы, прыдуманія пісьменнікамі, іншымі чуйнымі да мовы людзьмі. Такія адзінкі найчасцей і застаюцца часткай індывідуальнага стылю маўлення, але некаторыя словы становяцца часткай мовы. Прыклады: *небазор, вечнабыт, скурганіць* (Янка Купала); *жаўтацвецень, срэбразвонны, цёмнакрыліць* (Якуб Колас); *вершаруб, небасяжны, блакітнец* (Максім Танк);

- **гістарызмы** – устарэлая лексіка, якая называе зніклае паняцце. Прыклады: *аршын, вярста* (старыя адзінкі вымярэння); *кашталян, цівун* (сацыяльна-гістарычныя паняцці); *андарак, кісцень, пэйджар, перфастужка* (прадметы, якімі перасталі карыстацца);

- **архаізмы** – устарэлая лексіка, замененая іншай для абазначэння таго ж паняцця. Прыклады: *чало* 'лоб', *рамёны* 'плечы', *перст* 'палец'; з тэрміналогіі 20-х гг. XX ст.: *недаказ* 'шматкроп'е', *пункт* 'кропка', *прыйма* 'прыназоўнік', *чысло* 'лічэбнік'.

Працэсы фарміравання неалагізмаў і ўстарэлых адзінак могуць датычыцца не толькі цэлых слоў, але і **асобных значэнняў мнагазначнага слова**. Праілюструем гэта на прыкладзе слова *форум* [46], першае значэнне якога можна лічыць гістарызмам, а трэцяе яшчэ зусім нядаўна ўспрымалася як неалагізм:

- 1) у Старажытным Рыме – плошча, рынак, дзе збіраўся народ, адбываліся сходы, суды і пад.;
- 2) шырокі прадстаўнічы сход, з'езд;
- 3) месца ў інтэрнэце, дзе можна пакідаць іншым свае паведамленні і абмяркоўваць якія-небудзь праблемы з іншымі людзьмі ў рэжыме рэальнага часу.

Тэндэнцыі ў развіцці лексічнага складу беларускай літаратурнай мовы

Лексіка – самы зменлівы, дынамічны ўзровень моўнай сістэмы. Як адзначае І. І. Караткевіч, «кожнае пакаленне ўносіць нешта новае ў асэнсаванне рэчаіснасці сродкамі мовы. І перш за ўсё такімі сродкамі аказваюцца новыя словы, новыя значэнні слоў, новыя грамадскія і стылістычныя ацэнкі вядомых слоў» [19, с. 86]. Сярод асноўных тэндэнцый у сучаснай беларускай лексіцы разгледзім наступныя: дэмакратызацыю і інтэлектуалізацыю, інтэрнацыяналізацыю і нацыяналізацыю маўлення.

Дэмакратызацыя і інтэлектуалізацыя маўлення. *Дэмакратызацыя маўлення* – замацаванне ў літаратурнай мове таго, што ўжо актыўна ўжываецца ў гутарковым маўленні і найбольш перспектыўна ў будучыні. Арыентацыя на шчырасць, сапраўдныя эмоцыі, экспрэсіўнасць выражаецца як у выкарыстанні больш простага сінтаксісу сказаў (непаўната, абрывістасць, сцісласць, дыялагізм, сегментацыя, парцэляцыя, устаўныя канструкцыі і інш.), так і ў паляпшэнні стылістычнай афарбоўкі слоў – актыўнае пранікненне гутарковай лексікі ў кніжна-нейтральныя тэксты, напрыклад, *бюджэтнік, наезд, кінуць, тармазіць, тусоўка, разборка, кліп, накладка, ляп*.

Дэмакратызацыю маўлення можна трактаваць і як большую разняволенасць у выбары моўных адзінак з ігнараваннем абмежавальных памет у акадэмічных слоўніках або ўвогуле адсутнасці фіксацыі адзінак у іх: *Жывіце напоўніцу!* (Настаўніцкая газета); *Сёлета выбітны беларускі драматург адзначае 70-годдзе* (Звязда); *Прэса – апірышча творцы* (Звязда); *Настаўнікі – апірышча грамадства* (Настаўніцкая газета); *А. І. Лакотка, Т. І. Кухаронак, А. Г. Алфёрава – слынныя беларускія фалькларысты, этнографы, даследчыкі беларускай народнай культуры* (Звязда). Прыклады нездарма прыведзены з перыёдыкі: сёння якраз публіцыстычны стыль, мова СМІ – асяроддзе, дзе тэсціруецца і замацоўваецца тое, што характарызуе бягучы перыяд ў развіцці сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Адначасова назіраецца і збліжэнне кніжна-афарбаваных адзінак з нейтральна-гутарковай лексікай, напрыклад, *перспектыва, экалогія, ардынарны, інертны, унесці лепту, талерантнасць*. Тлумачыць такую тэндэнцыю даступнасць новых ведаў, рост узроўню адукацыі і пасшырэне кругагляду людзей. *Інтэлектуалізацыяй* маўлення можна патлумачыць і вялікую колькасць новых запазычанняў з англійскай мовы, што можа актуалізаваць праблему чысціні маўлення: *вешаю таск на холд* ‘адкладваю задачу’; *лічацца таксічнымі бодышэймінг, эйджызм, мізагінія і лукізм* ‘непрымальным і шкодным лічыцца дыскрымінацыя паводле вагі, узросту, прыналежнасці да жаначога полу і знешняга выгляду’.

Інтэрнацыяналізацыя і нацыяналізацыя маўлення. *Інтэрнацыяналізацыя* – тэндэнцыя, выражаная найперш у навуковым маўленні з вялікай колькасцю запазычаных тэрмінаў, зразумелых носбітам розных моў. Але з улікам

тэндэнцыі да інтэлектуалізацыі маўлення (працэсы дэтэрміналагізацыі і актыўнае запазычванне лексікі з англійскай мовы) словы-інтэрнацыяналізмы будуць нярэдка ў сучасных тэкстах любых стыляў. Адваротнае магчыма ў мовах, не схільных да пурызму.

Пурызм – імкненне да пазбаўленне ад іншамоўных элементаў шляхам перакладу, пошуку рэсурсаў сваёй мовы, пазбягання запазычанняў. Сёння можна сказаць, што беларуская мова не схільна да пурызму ў параўнанні з чэшскай мовай: бел. *тэатр* (ад грэч. *theatron*) і чэш. *divadlo*; бел. *камп'ютар* (ад англ. *computer*) і чэш. *počítač*. Аднак у 20-я гг. ХХ ст. маладая беларуская літаратурная мова паказвала прыкметную пурыстычную тэндэнцыю: *камядрук* 'літаграфія'; *кантаслуп* 'прызма'; *канцавоссе* 'полюс'; *нацёк* 'сталактыт'; *пошасьць* 'эпідэмія', *трыбушонік* 'штопар' [3].

Аднак усё ж пэўны пурызм у беларускай мове прысутнічае. Звязаны ён з **тэндэнцыяй да адштурхоўвання ад рускай мовы**. Збліжэнне і адштурхоўванне паміж беларускай і рускай мовамі чаргаваліся на працягу апошняга стагоддзя: 20-я гг. ХХ ст. – тэндэнцыя адштурхоўвання; 30–80-я гг. ХХ ст. – тэндэнцыя збліжэння; канец 80-х гг. ХХ ст. – наш час – тэндэнцыя адштурхоўвання. Варта заўважыць, што з улікам блізкай роднасці моў і даўняй гісторыі ўзаемадзеяння беларускай і рускай моў цалкам апраўдана фарміраванне значнага пласта супольнага лексічнага фонду.

Такім чынам, праз пурызм, праз тэндэнцыю да адштурхоўвання ад рускай мовы праяўляецца **нацыяналізацыя** беларускай мовы. Устаноўка моўцаў на ўмацаванне самабытнасці беларускай мовы выражаецца ў вяртанні пасіўнай устарэлай лексікі ў актыўны ўжытак: *асадка* 'ручка'; *гаманец* 'кашалёк'; *рондаль* 'каструля'; *жырандоля* 'люстра' і інш.

Крыніцай узбагачэння сучаснай беларускай лексікі з'яўляецца выкарыстанне лексічных і словаўтваральных варыянтаў, узятых з тарашкевіцы, што таксама праяўляе тэндэнцыю нацыяналізацыі, даследаванне слоўных багаццяў беларускай нацыянальнай мовы: *перакладнік* – *перакладчык*, *карыстач* – *карыстальнік*, *моладзевы* – *маладзёжны*, *адсотак* – *працэнт*, *звяз* – *саюз*, *позва* (*пазоў*) – *навестка*, *фатэль* – *крэсла*, *намёт* – *палатка*.

Пытанні для самакантролю

1. Што такое лексіка?
2. Што вывучае лексікалогія?
3. Дайце азначэнне *слову*.
4. Чаму Шарль Балі прапаноўваў карыстацца выразам *сінтаксічная малекула* замест *слова*?
5. Чаму існуе праблема тоеснасці слова?

6. Што такое фанетычнае слова? Прывядзіце прыклады, калі напісанне і вымаўленне не супадаюць у межах аднаго фанетычнага слова, якое на пісьме перадаецца некалькімі графічнымі словамі.

7. Чым адрозніваецца слова (лексема) ад словаўжывання (словаформы)?

8. Для якіх галін мовазнаўства слова з'яўляецца адзінкай вывучэння? Адказ абгрунтуйце.

9. Што такое граматычнае значэнне?

10. Якія лексічныя значэнні вылучаюцца паводле характару суаднясення з рэчаіснасцю?

11. Якія спосабы пераносу значэння вам вядомы?

12. Якіх слоў у мове больш – адназначных ці мнагазначных? Паразважайце чаму.

13. На вашу думку, ці ўсе магчымыя значэнні слова фіксуюць тлумачальныя слоўнікі?

14. У чым сутнасць адносін сінаніміі, антаніміі, параніміі?

15. Што такое аманімія? Якія бываюць амонімы?

16. Як можна сістэматызаваць лексіку паводле паходжання, паводле сферы выкарыстання, паводле стылістычнай афарбоўкі, паводле актыўнасці ўжывання?

17. Што такое безэквівалентная лексіка? Якія прычыны ўзнікнення безэквівалентнасці? Прывядзіце прыклады безэквівалентных адзінак са слоўніка І. Шкраба.

18. З якой мовы сёння найбольш актыўна ў беларускую мову прыходзяць словы? Ці выглядае колькасць новых слоў празмернай?

19. Ці ёсць фармальныя крытэрыі, паводле якіх можна пазнаць слова іншамоўнага паходжання?

20. Якія тэндэнцыі сёння ўплываюць на ацэнку статусу лексічных адзінак?

21. Ці ўласцівы пурызм беларускай літаратурнай мове?

Практычныя заданні

Заданне 1. Падрыхтуйце выразнае чытанне вершаў. Вызначце тэму і ідэю кожнага верша. Дайце разгорнуты адказ: ці падзяляеце думку аўтараў?

Словы

*Над намі словы уладараць.
Мы чуем і гаворым іх.
Яны то здружаць, то пасвараць
Сяброў і ворагаў маіх.*

*Бо словы розныя бываюць.
Адны – агню стрымаюць шквал,
Другія словы забіваюць
Усё жывое напавал.*

*Ад слова сэрца халадзе,
Праходзяць сон і забыццё,
Ад слова рушацца надзеі,
Ад слова свеціцца жыццё.*

*Ад слова вырастаюць крылы,
А ў сэрца стукае любоў,
Ад слова прыбываюць сілы,
Дык не шкадуйце шчырых слоў!*

*А здатным толькі на дакоры
І гучна словамі грымець,
Каб не прыносіць людзям гора,
Было б найлепей анямець.*

Сяргей Грахоўскі [13]

Словы

*У нас сваіх хапае слоў
Крамяных,
росных,
васільковых
Ад мурагоў і ад лясоў,
Ад светлых высяў жаўруковых.*

*У нас хапае слоў сваіх
(Іх пазычаць няма патрэбы)
Ад чыстых даляў веснавых
Ад глыбіні ўлетку неба.*

*Сваіх хапае слоў у нас
Суровых, мужных, як яднанне,
Яны гучаць у грозны час
І заклікаюць на змаганне.*

*У нас хапае слоў такіх
Чысцюткіх, ядраных, як ранне.
Яны выказваюць услых
Пяшчоту, ласку і каханне.*

*Хапае слоў і гаманкіх,
І мяккіх, як у лузе травы,*

*І, чуйна слухаючы іх,
Запамінай не для забавы.*

*У нас хапае рэдкіх слоў,
І палюбі ты іх бязмежна.
Яны ад чысціні снягоў
І ад пялёсткаў беласнежных.*

*Яны ўвабралі звон крыніц,
Шум лесу і дыханне ночы...
Ад ліўняў і ад навальніц –
Грымяць, іскрацца і шапочуць.*

*Журыцца ўмеюць і звінець,
Спяваць у шумным карагодзе.
Іх трэба сэрцам разумець
І ўмець знаходзіць у народзе.*

Юрась Свірка [17, с. 120–121]

Заданне 2. Знайдзіце ў тлумачальным слоўніку слоўнікавы артыкул «Слова». На гэтым прыкладзе вызначце, з якіх частак складаецца слоўнікавы артыкул тлумачальнага слоўніка.

Якое значэнне лексемы *слова* прамое, а якія – пераносныя? Паспрабуйце вызначыць спосаб пераносу значэння. Карыстаючыся тлумачальным слоўнікам і тэрэтычнымі матэрыяламі, запішыце ў канспект азначэнне *слова* як лінгвістычнага паняцця.

Заданне 3. У энцыклапедычным слоўніку (напрыклад, можна выкарыстаць 18-томную Беларускаю энцыклапедыю) знайдзіце артыкул, звязаны з вашай спецыяльнасцю. Вызначце, што ўласціва слоўнікавым артыкулам у энцыклапедычных слоўніках. Паспрабуйце знайсці тое ж загаловае слова ў тлумачальным слоўніку. Паразважайце, чым адрозніваецца адбор рэестравых слоў для энцыклапедычных і агульнамоўных тлумачальных слоўнікаў.

Заданне 4². Перад вамі словазлучэнні на латышскай мове і іх пераклад на беларускую мову. 1. Вызначце, якія латышскія словы – прыметнікі, а якія назоўнікі. 2. Раздзяліце латышскія назоўнікі на дзве групы (I і II), калі вядома, што назоўнікі латышскай мовы маюць два роды (іх умоўна абазначым рымскімі лічбамі), а прыметнікі дапасуюцца да назоўнікаў у родзе, ліку і склоне. Запішыце алгарытм вашага разважання.

---

² Заданне падаецца паводле крыніцы [8, с. 80].

silts ezers – цёплае возера	sarkanais lapas – чырвоная ліста
melns lauvā – чорны леў	sarkana pils – чырвоны замак
liela kraāšns – вялікая печ	liels ezers – вялікае возера
lielas jūras – вялікага мора	melna putna – чорнай птушкі
sarkana ezera – чырвоная возера	liela lauvās – вялікага льва
melna kafija – чорная кава	silta jūra – цёплае мора
sarkans putns – чырвоная птушка	melnas kafijas – чорнай кавы
liela kalna – вялікай гары	liels kalns – вялікая гара

Заданне 5. Таўталогія – маўленчы недахоп, калі ў адным ці суседніх сказах немагчыма знайсці адно і тое ж або аднакаранёвыя словы. Прачытайце наступны тэкст і вызначце, якое слова залішне паўтараецца. Якія ёсць спосабы пазбегнуць таўталогіі? Карыстаючыся словамі для даведак, адрэдагуйце і запішыце тэкст. Якія словы вам не спатрэбіліся і чаму? Назавіце сінанімічныя рады, якія вы заўважылі ў тэксце. Ці ёсць сярод знайдзеных сінанімаў кантэкстуальныя? Якая роля сінанімаў у тэксце?

...І вось стаю ў зале, дзе шмат старажытных кніг – масіўных, у скураных пераплётах. А ў цэнтры за шклом – дзве невялікія, зусім нятоўстыя кнігі – фарматам з палову звычайнага аркуша паперы. Скарынавы кнігі амаль месяц экспанаваліся ў полацкім Музеі беларускага кнігадрукавання, дзе кнігі прыцягнулі ўвагу не толькі палачан, але і ўсёй Віцебшчыны. А зараз кнігі прывезлі назад у Мінск. З намеснікам дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Алесем Сушам у Музеі кнігі, што на трэцім паверсе «алмаза», мы, глядзячы на гэтыя сціплыя кнігі, разважаем уголас пра тое, што такія малы фармат кніг і рабіў кнігі даступнымі, як і задумаў Францыск Скарына, «усяму люду паспалітаму» і па памеры, і па цане. А яшчэ – пра тое, ці не была гэта сціпласць ужо тады рысай нацыянальнага характару. («Не, гэта не сціпласць, вы паглядзіце, якія шыкоўныя гравюры, а гравюры па тым часе былі вельмі дарагой справай. Хутчэй – практычнасць: каб чалавек мог кнігу з сабой насіць, упадабаныя часткі пад адзін пераплёт сабраць»). Мой суразмоўца як гасцінны гаспадар паказвае мне іншыя старажытныя кнігі, што захоўваюцца ў музеі, а я ўсё аглядаюся на тыя, за шклом у цэнтры залы. Чамусьці здаецца, што ўсе астатнія кнігі больш цямныя. Ці гэтыя кнігі – больш яркія. Можа, справа ў нейкай адмысловай падсветцы [26].

Словы для даведак: асобнік, артэфакт, выданне, кнігаўка, кніжачка, кніжка, кніжыца, кніжэнцыя, манускрыпт, падручнік, том, рарытэт, рукапіс, твор, фаліант, экзэмпляр, экспанат.

Заданне 6. Падрыхтуйце вусныя паведамленні па наступных тэмах:

1. Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства.
2. Гісторыя беларускай лексікаграфіі.
3. Адлюстраванне лексічнай сістэмы беларускай мовы ў слоўніках.

Заданне 7. Прачытайце наступны тэкст. Дайце яму загаловак. Выканайце заданні пасля тэксту.

На чым лепей сядзець: на *дыване* ці на *диване*? Як зразумее сказы «*Адэля маніла*», «*Мужчыны аралі*», «*Напішыце сваё прозвішча*» беларускамоўны, а як – рускамоўны? Што не так з выразам «*вітаем у аблоках*»? Уся справа ў міжмоўных амонімах – словах, якія ў розных мовах пішуцца ці/і вымаўляюцца аднолькава, але маюць рознае значэнне. Іх яшчэ называюць кепскімі сябрамі перакладчыка, бо яны сапраўды могуць збіць з тропу. Хто не блытаў *нядзелі і недели*?

У пачатку ХХ ст. М. Багдановіч пісаў пра небяспеку навучання беларускіх дзетак на рускай мове менавіта праз такія словы: «Лёгка ўявіць сабе, якую жахлівую блытаніну і куламесу прынясе ў духоўны свет беларускага дзіцяці любая рускамоўная кніга, пачынаючы з лемантара». А ў тыя часы беларуская мова ў большасці дзяцей была першаснай. У сваім артыкуле М. Багдановіч прыводзіць шмат прыкладаў міжмоўных амонімаў. Вось некаторыя з іх: *тэрмін* – *срок*; *спор* – *удача, фортуна*; *устаць* – *встать*; *люлька* – *трубка*; *ліст* – *письмо*; *час* – *время, пора*; *краскі* – *цветы*; *склеп* – *погреб*; *пытаць* – *спрашивать*; *свет* – *мир*; *адказаць* – *ответить*; *лік* – *счёт*; *лаўка* – *скамья*; *справа* – *дело*; *уцякаць* – *убегать*. Аўтар піша, што беларускамоўнае дзіця зразумее фразу *по реке плывёт плот* як ‘*по реке плывёт забор*’.

З часоў Максіма Багдановіча сітуацыя змянілася. Менш дзяцей з калыскі ведаюць беларускую мову, і ў час навучання ў школе часцей за ўсё адбываецца адваротны працэс: дзіця бачыць беларускае слова, накладае на яго значэнне з рускай мовы, якой большасць людзей карыстаецца штодзённа, і выходзіць тая ж блытаніна і куламеса. Напрыклад, пачуўшы сказ «*Конік пераскоквае з лістка на лісток*», хтосьці ўявіць нейкае фантастычнае жарабя, што ўмее спрытна скакаць па лісці, не мнучы яго.

Што рабіць? Атачаць сябе роднай мовай – чытаць кнігі па-беларуску, глядзець фільмы па-беларуску, слухаць радыёперадачы і аўдыёкнігі. Тады будзе і эфект. А найлепш дапамагае не блытацца ў значэнні слоў, калі сам пачынаеш размаўляць па-беларуску [36].

Заданні

1. Запішыце прыведзеныя ў тэксце міжмоўныя амонімы беларускай і рускай моў у выглядзе прапорцыі, напрыклад, *дыван (бел.)/диван (рус.) – ковёр (рус.)/канапа (бел.)*.

2. Падбярыце свае прыклады міжмоўных амонімаў у беларускай і рускай мовах, а таксама ў беларускай і іншых славянскіх мовах; у беларускай і іншых індаеўрапейскіх мовах (мовах раманскай, германскай груп); у беларускай і неіндаеўрапейскіх мовах.

3. Якія прыклады міжмоўных амонімаў з пункта 2 было знайсці прасцей і хутчэй? З чым гэта звязана?

4. Ці сустрэліся міжмоўныя амонімы, значэнні якіх звязаны тэматычна? Пра што сведчаць такія прыклады?

Заданне 8. Прычытайце тэкст. Вусна патлумачце наяўныя арфаграмы і пунктаграмы. Падумайце, якія лексічныя адзінкі беларускай мовы могуць праілюстраваць тэарэтычныя палажэнні, выкладзеныя ў тэксце.

Няма на зямлі мовы, якая была б зусім вольная ад іншамоўных уплываў, бо ніводзін народ не жыве ізаляваным жыццём. Не быў ніколі адасоблены і беларускі народ. Разнастайныя кантакты з іншымі народамі наклалі прыкметны адбітак на беларускую мову. З моў блізкіх і далёкіх па паходжанні, суседніх і адмежаваных тэрытарыяльна, жывых і мёртвых, непасрэдна і праз пасрэдніцтва, вусным і пісьмовым шляхам чэравала беларуская мова найбольш прыдатныя ёй словы, каб, прыстасаваўшы іх да сваіх заканамернасцей, выкарыстоўваць аднолькава з уласнай лексікай для камунікатыўных мэт. А патрэбу ў новых сродках выражэння мова, асабліва калі яна інтэнсіўна развіваецца, адчувае пастаянна і, зразумела, задаволіцца толькі ўнутранымі рэсурсамі не можа. Свежыя лексічныя адзінкі патрэбны носбітам мовы як для намінацыі новых рэалій і паняццяў, якія пастаянна ўзнікаюць пры знаёмстве з грамадска-палітычным, гаспадарча-эканамічным і навукова-культурным жыццём іншых народаў, так і для замены некаторых назваў, што становяцца непрыгоднымі ў выніку грамадскага прагрэсу. Як вядома, падчас значных сацыяльных і гістарычных пераўтварэнняў працэсы моўнага развіцця актывізуюцца. У выніку ўзнікае сітуацыя, пры якой на кароткі перыяд прыпадае вялікая колькасць моўных змен, якія не паспяваюць адаптавацца ў лексічнай сістэме, складаецца ўражанне нестабільнасці і разладдзя (паводле публікацый А. Булыкі, В. Уласевіч, Н. Даўгулевіч) [9, с. 4; 46, с. 3].

Заданне 9³. Адрэдагуйце і запішыце сказы. Вызначце прычыны выяўленых памылак.

1. На тэрыторыі Гродзенскай вобласці маецца шмат навукова-доследных інстанцый і вопытных гаспадарак. 2. Улады Міншчыны распачалі фінансаванне праектаў у вобласці малога і сярэдняга бізнеса. 3. У новым гомельскім універмагу дваім дзяўчынкам вельмі спадабаліся сукенкі са штабелю. 4. Калі праязджаеш Брэшчыну ў пачатку жніўня, не можаш не здзівіцца зорчатаму небу. 5. Спецыялісты калгасаў Віцебскай вобласці пастаянна клапацяцца, каб зямля была запраўлена дастатчнай колькасцю мінералагічных і арганічных угнаенняў. 6. Валодзіны бацькі патомныя хлебаробы, таму ён вырашыў вучыцца на агранома, каб прадоўжыць сямейную дынастыю.

---

³ Заданне даецца паводле крыніцы [22, с. 149].

Заданне 10. Запішыце назвы людзей паводле занятку згодна з прыведзенымі азначэннямі. Карыстайцеся словамі для даведак. Адкажыце на пытанні.

Назва чалавека паводле занятку	Азначэнне
	займаецца вырабам шапак, шляп, валёнак, сукна з воўны шляхам валяння
	рабочы, які будзе што-небудзь з каменю або цэглы
	рабочы, які беліць, фарбуе дамы, памяшканні
	той, хто збірае мёд дзікіх пчол
	той, хто шые і рамантуе абутак
	шые адзенне
	абрабляе скуру для пашыву абутку
	выконвае земляныя работы, землякоп
	вырабляе драўляны посуд з клёпак (падоўжаных трапецападобных ці акруглых планах)
	фурман наёмнага экіпажа
	майстар, які робіць калёсы, сані
	рамеснік, які вырабляе шкуры на футра і шые з футра

Словы для даведак: бондар, бортнік, гарбар, грабар, кравец, кушнер, маляр, муляр, стальмах (стэльмах), рамізнiк, шавец, шапавал.

Ці існуюць гэтыя прафесіі сёння? У залежнасці ад вашага адказу пра кожнае слова ахарактарызуйце лексічную адзінку паводле актыўнасці ўжывання.

Якія новыя прафесіі з'явіліся апошнім часам? Праверце, ці ведаюць значэнні назваў сучасных заняткаў чалавека вашы аднагрупнікі. На аснове апытання зрабіце выснову адносна актыўнасці ўжывання вашых прыкладаў.

Заданне 11. Ахарактарызуйце словы па наступных прыметах: паводле паходжання і спосабу ўтварэння; паводле сферы выкарыстання; паводле стылістычнай афарбоўкі; паводле актыўнасці ўжывання.

ЭВМ, аверлей, гік, НЗ (FAQ), злучво (інтэрфейс), гаджэт, дамен, юзер, слімак (@), пераўтваральнік (converter), адаптар, гіпертэкст, айпад (iPad), юзабельнасць, браўзер, хамяк (home page), алгол, блог, ламер, мыш, падабайка, імэйл, ДОС, злучар (мадэм).

Ці можна ахарактарызаваць паводле тых жа крытэрыяў словазлучэнні, пададзеныя ніжэй?

Анімаванае адлюстраванне ў фармаце GIF, аперацыйная сістэма, зашытыя праграмы, перыферыйнае абсталяванне, тэкставы працэсар.

Заданне 12. Прачытайце наступныя сказы. Прааналізуйце іх лексічныя асаблівасці. Ці тыповыя сёння для мовы моладзі і СМІ ўжытыя тут словы? Падбярыце сінонімы да запазычаных слоў, неалагізмаў. Ці

заўсёды атрымліваецца дакладна перадаць сэнс сінонімам? Звярніце ўвагу на варыянтнасць графічнага афармлення некаторых адзінак. Ці можна вызначыць найбольш прымальны спосаб запісу варыянтных адзінак?

1. У «TikTok», як напачатку ў «Instagram» заходзяць не толькі па забаўкі, але і па цікавы ды пазнавальны кантэнт.

2. Для стварэння якасных відэа можна выкарыстоўваць камеру, штатыў, кальцавую лямпу, пятлічку.

3. Сёння ёсць попыт на аўтэнтчныя крэатыўныя кантэнт – жывы, напоўнены эмоцыямі, якія чапляюць, нават з трэшам, чорным гумарам.

4. Экспертам цяжэй прасоўваць сябе ў сацсетках, чым звычайным блогерам, але смелыя ідэі, нават лёгкі клікбэйт могуць дапагчы прыцягнуць увагу падпісчыкаў.

5. Добра заходзяць відэа з простым сторытэлінгам, а таксама фармату «чаканне – рэальнасць», з іранічным зместам, які міксуецца з сур'ёзнымі гутаркамі на папулярныя тэмы, вакол якіх шмат фэйкаў.

6. Можна прыдумаць і запусціць свой трэнд у «Тыктоку», і, магчыма, ён здолее выйсці ў топ.

7. Для прасоўвання паста варта ставіць чатыры тыпы хэштагаў: дзейнасць (напрыклад, коўчынг, журналістыка, літаратура), агульная тэматыка (каранавірус, правы жанчын, экалагічныя праблемы), канкрэтызаваная тэматыка (згадка экспертаў, падзей), тып кантэнту (лайфхак, чэк-ліст, лайфстайл).

8. У «ЖЖ» хтосьці з карыстальнікаў можа пасціць допісы, намагаючыся стварыць вобраз сноба ды мізантропа, бо сеціва – гэта добрая магчымасць адчуць сябе кімсьці іншым, нібы персанажам фікшну.

9. Цкаванне можа праяўляцца як хэйзінг, булінг, мобінг, мець вербальнае выражэнне (прыдумванне мянушак, абразы) ці фізічнае, праз гвалт (збіццё, псаванне ці адбіранне рэчаў), адбывацца ў віртуальнай прасторы (кібербулінг), а таксама грунтавацца на іерархіі ў калектыве (так званая «дзедаўшчына», калі старэйшыя могуць дазволіць сабе нейкія выгоды за кошт маладых, напрыклад, калі на працы навічок атрымлівае ў карыстанне найгоршы камп'ютар).

10. Некалькі парад для твайго стартапа: крута мець у камандзе людзей з рознымі скіламі, такіх як капірайтара, дызайнера, піяршчыка, проджэкт-менеджара, а таксама чалавека, які ўжо краўдфандыў на нешта і валодае сувязямі і пэўным крэдытам даверу.

11. Калабы грамадска значных ініцыятыў з папулярнымі брэндамі – добрая ідэя: людзям падабаецца насіць модную цішотку, якая яшчэ і нагадвае пра іх далучанасць да нейкай важнай справы.

12. Гадаванец, які згубіўся, мае патрэбу ў дапамозе, таму, акрамя звароту да валанцёраў, займіся аб'явамі: зрабі фота і апісанне знайдзена, расшар інфармацыю аб ім усюды, дзе можаш: на спецыяльных сайтах, форумах і ў суполках заабарончых арганізацый, у асабістых сацыяльных сетках, а таксама не забывай і пра афлайн-аб'явы ў тым раёне, дзе знайшоў жывёлу.

13. Нам па-ранейшаму заходзяць рэаліці-шоу: так, у 2001 г. рускамоўнае ТБ парвала шоу «За шклом», якое дазваляла сачыць за жыццём некалькіх чалавек, але цяпер такі фармат не зусім ок, аднак жа мы не адліпаем ад стрымаў, дзе глядач паводзіць сябе таксама ж – назірае, суперажывае, ацэньвае, пры гэтым застаючыся ўбаку, бо нават самы эмацыйны камент да стрыму не мяняе яго змест.

14. З’яўленне «Clubhouse» стрэліла, калі свет зачыніўся на лакдаўн на пачатку пандэміі, і ўсе сталі казаць, быццам аўдыя – новы чорны ў медыя, паколькі інтэрнэт няўхільна паскараецца разам з жыццём – навошта нешта чытаць, калі можна паслухаць падкасты і аўдыякніжкі, а ў аўдыясацетках знайсці майстар-класы на любы густ або замуціць цэлую галіновую канферэнцыю, рабіць інтэрв’ю ў прамым эфіры, праводзіць сумоўі або прапампоўваць беларускую мову, стэндаперам тэставаць новыя жарты, а паэтам – вершы.

15. Мы анансуем серыю з сямі варкшопаў на разнастайныя тэмы, спіс спікераў і спікерак вас прыемна ўразіць, а па падрабязную інфу пра івэнт го на фэйсбук.

16. Новы смартфон атрымаў больш прадукцыйны працэсар (на 38 % лепшы за папярэднюю версію), акумулятар ёмістасцю 4300 мАг, які можна зарадзіць з нуля да 80 % за 15 хвілін, і 6,57-цалевы экран з падтрымкай Full HD, але галоўная фішка – камеры для класных здымкаў ды відэа і днём, і ноччу (у фронталку спакавана 32 мегапікселі з вуглом агляду 90° для яшчэ больш фантастычных пейзажаў у «воблаку», а таксама 8-мегапіксельная шырокавугольная камера, 2-мегапіксельныя макра- і бачныя-камеры), сюды дададзены опцыі б’юці-рэжыму, шаблоны для сторыз.

17. Лэптоп добра ўмее ў мультызадачнасць, трымае зарад 14 гадзін, а калі разрадзіцца, то яму дастаткова 20 хвілін, каб напоўніцца энергіяй на новыя тры гадзіны працы.

18. У гарадской кватэры звычайна трымаюць катоў, сабак, пацукоў, вавёрак, шыншыл, дэгу, могуць нават арганізаваць невялікую трусіную ферму на гаўбцы, а экстрэмальныя кейсы кшталту рысяў, зуброў і атрутных змей у Мінску могуць разглядацца як парушэнне закона.

19. Афрыканская музыка зачароўвае сваім гарачым і густым вайбам.

20. Амерыканізмам «хайп» сталі называць любы ажыятаж, дзякуючы якому паспяваюць зарабіць бабла ці хвіліну славы і жук і жаба, як той казаў, аднак амаль адразу насуперак хайпу з’явіўся антыхайп як супраціў таннай папулярнасці.

21. Калі па-аматарску займаешся маляваннем, скетчынгам, добра б навучыцца ствараць яшчэ больш ваў-ваўныя работы, ды каб яшчэ ад гэтага хобі ў гаманцы бабкі вяліся.

22. Сярод гікаў лічыцца дурным тонам афармляць надпісы шрыфтам Comic Sans, але беларуская літара «ў» ператварыла баг у фічу, паколькі ў іншых прымальных шрыфтах гэтай літары няма.

Заданне 13. Прачытайце тэкст, дайце яму назву. Знайдзіце стылістычна афарбаваную лексіку ў тэксце. Якія словы паводле паходжання, сферы выкарыстання, актыўнасці ўжывання сустракаюцца ў тэксце?

У Каліфорніі, у Крэмніевай даліне, даўно існуе Музей камп'ютарнай гісторыі, дзе захоўваюцца ацалелыя экзэмпляры самых даўніх мадэлей камп'ютараў. У часы Савецкага Саюза Беларусь была буйным цэнтрам вытворчасці радыёэлектроннай апаратуры: на Мінскім заводзе электронных вылічальных машын з'явілася першая ў СССР ЭВМ «Мінск-1», а першы айчынны ноўтбук выйшаў са сцен «Інтэграла». Аспіранты БДУІР А. Аляксандраў, В. Козуб і выпускніца БДУІР Т. Нарубіна заснавалі на базе сваёй ВНУ музей рэтракамп'ютараў «ByteSpace». Ён размешчаны ў корпусе філіяла Мінскага радыётэхнічнага каледжа.

Амаль усе экспанаты музея з'яўляюцца ўласнасцю А. Аляксандрава, які захапіўся камп'ютарамі з дзяцінства, а ў 12 гадоў сам сабраў свой першы камп'ютар «Радыё-86 РК». Калі з'явіўся інтэрнэт, хлопец даведаўся пра існаванне больш цікавых мадэлей. Тады ён стаў марыць пра тое, што, калі вырасце, купіць сабе іх шмат.

Дзіўна, але мара збылася раней: бацькаў знаёмы аддаў Аляксандру тры легкавыя аўтамабілі, грузаныя старымі камп'ютарамі. Цяпер у яго меліся рэдкія экзэмпляры тэхнікі, але многія з іх давялося аднаўляць, і хлопец стаў набываць камп'ютарныя дэталі.

Першая выстава была зладжана выпадкова, але дзякуючы ёй у арганізатараў замест трох ноўтбукаў з'явіўся цэлы стос, падараваны наведвальнікамі.

У 2013 г. Аляксандр паказаў сваю калекцыю ў Беларускаму саюзе дызайнераў, пасля чаго падобная выстава была праведзена ў БДУІР у гонар Дня праграміста. Пасля кіраўніцтва ўніверсітэта выдзеліла арганізатару склад для захоўвання рэтракамп'ютараў. Далей падобная выстава, але ўжо з камп'ютарнай гульнівай зонай была праведзена ў гонар 50-годдзя БДУІР.

У 2016 г. Аляксандр сумесна з кіраўніцтвам універсітэта пачаў падрыхтоўку да адкрыцця музея на сталай аснове. Нацыянальная акадэмія навук перадала музею савецкі камп'ютар СМ ЭВМ 1989-га г., які важыць каля тоны. Значную частку калекцыі займае тэхніка вытворчасці айчынных заводаў імя Арджанікідзэ, МВАВТ, НБА, «Інтэграл», НДІ ЭВМ і інш.: першая ЭВМ «Мінск-1», вучэбны камп'ютар «Электроніка МК-90», а таксама распрацаваны ў БДУІР вылічальны комплекс «Няміга» (1980-я гг.). З замежных мадэлей прысутнічае арыгінальная прадукцыя Apple (iBook G3 Clamshell, iBook G4, Apple Macintosh IIsi); Compaq Presario 5520 з Windows 98; працоўная станцыя Silicon

Graphics Indy; ноўтбук Compaq Armada 7730MT і IBM PS/2 note; партатыўны Amstrad PPC 512 і легендарны Commodore CSDTV і інш. [7].

Заданне 14. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Ці падзяляеце вы думку аўтара? Якія прыклады цяжкаперакладальных, спецыфічных слоў з іншых моў вы можаце назваць? А якія словы беларускай мовы, на вашу думку, складаныя для перакладу, але пры гэтым вельмі дакладныя паводле названага імі паняцця?

Непосвященный человек может подумать, что в разных языках мира слова более или менее одинаковые. Но на самом деле действительная разница между лексикой языков мира во много раз превосходит наши ожидания. Языки мира в наибольшей степени отличаются именно лексикой, причём отличаются иногда поразительно. Нет такой области словаря, где бы существительные, прилагательные и глаголы разных языков, даже самые простые, как *твердый/мягкий* или *идти/бежать*, полностью бы совпадали по значению. В языках могут быть удивительные слова, которые выражают такие комбинации и понятия, которые нам трудно себе даже представить. Так, например, в одном из языков Русского Севера есть специальный глагол, который означает ‘лежать и смотреть, как другие работают’. И развитые языки современной Европы, и затерянные языки Новой Гвинеи или Амазонии содержат набор колоссально сложных слов и понятий, которые не совпадают с нашими. Несмотря на все различия лексики в языках мира, в целом люди могут понять друг друга, ведь существует перевод, пусть несовершенный и неполный. На уровне мышления люди ближе друг к другу, чем можно думать. А на уровне языка гораздо дальше, чем нам может показаться. Здесь есть зазор, над осмыслением которого современной науке еще нужно работать (паводле У. Плуногяна) [33].

Тэставы кантроль

Варыянт 1

1. Запазычанні з чэшскай мовы – гэта...

- А. Багемізмы.
- Б. Балтызмы.
- В. Цюркізмы.
- Г. Галіцызмы.
- Д. Германізмы.

2. Мова-донар слоў *благі, дзесяціна, злак, храм, скрыжалі* – гэта...

- А. Нямецкая.
- Б. Польская.
- В. Французская.
- Г. Стараславянская.
- Д. Лацінская.

3. Лексіка абмежаванага выкарыстання...

- А. Не ўласціва мове пэўнай тэрытарыяльнай групы людзей.
- Б. Уласціва пэўнаму функцыянальнаму стылю.
- В. Абмежавана гістарычнай эпохай.
- Г. Уласціва мове пэўнай сацыяльнай групы людзей.
- Д. Не з'яўляецца актыўнай лексікай.

4. Падкрэсленае слова правільна ўжыта ў наступным сказе.

- А. У невялікай хаце з гліністай падлогай было было цёпла і чыста.
- Б. Насцярожанае вуха пачула падазроныя гудкі на лясной дарозе.
- В. Ён быў старэйшы па званні, і ўсе чакалі яго каманд.
- Г. Цяпер даводзяць, што гэта кратэры ад метэораў.
- Д. Перад выпускнікамі ВНУ стаіць дылема ўладкавання на працу.

5. Выберыце правільнае тлумачэнне падкрэсленага слова з наступнага сказа.

На сьнеданне, абед і вячэру абавязкова была вадкая страва – боршч, жур, крупеня, зацірка, вараная капуста, гарох, боб, рэпа, буракі.

- А. Каша з аражаной мукі з ягадамі.
- Б. Аўсяны кісель.
- В. Крупяны суп.
- Г. Бульбяны суп, засквараны салам.
- Д. Рэдкая страва з дробных мучных камячкоў, згатаваных на вадзе або малацэ.

6. Якое значэнне мае падкрэсленае слова?

На вуліцы Гікалы ў Мінску абрынуўся гаўбец кватэры на трэцім паверсе.

- А. Столь.
- Б. Падлога.
- В. Карніз.
- Г. Балкон.
- Д. Антрэсоль.

7. З пункту гледжання стылістычнай афарбоўкі знайдзіце лішняе.

- А. Салапяка.
- Б. Барыста.
- В. Дурніца.
- Г. Хапуга.
- Д. Аб'ядала.

8. Адзначце слова з правільна ўказаным лексічным значэннем.

- А. *Буйны* 'вялікі па памерах'.
- Б. *Залетась* 'год назад'.
- В. *Здарожыцца* 'збіцца з дарогі'.
- Г. *Павека* 'верхняя частка скрынкі, пасудзіны, якой закрываюць гэту скрынку, пасудзіну; накрыўка'.
- Д. *Гарбарня* 'майстэрня па вырабе скур'.

9. Адзначце антонім да выдзеленага слова.

Лацінская мова і мова царкоўнаславянская выконвалі як сакральныя функцыі, так і функцыі навуковай творчасці і пісьмовасці.

- А. Сакраментальны.
- Б. Звычайны.
- В. Свецкі.
- Г. Грамадзянскі.
- Д. Свяшчэнны.

10. Адзначце слова ў пераносным значэнні.

- А. Вырваць дрэва з каранем.
- Б. Корань ураўнення.
- В. Корань зуба.
- Г. Корань недахопаў.
- Д. Запозычаны карань.

Варыянт 2

1. Запозычанні з нямецкай мовы – гэта...

- А. Багемізмы.
- Б. Балтызмы.
- В. Цюркізмы.
- Г. Галіцызмы.
- Д. Германізмы.

2. Мова-донар слоў нефрыт, карозія, каталог, нігілізм, папірус – гэта...

- А. Нямецкая.
- Б. Польская.
- В. Французская.
- Г. Стараславянская.
- Д. Лацінская.

3. Агульнаўжывальная лексіка...

- А. Абмежавана месцам жыхарства людзей.
- Б. Уласіва пэўнаму функцыянальнаму стылю.
- В. Абмежавана гістарычнай эпохай.
- Г. Не абмежавана прыналежнасцю да пэўнай часціны мовы.
- Д. Дзеліцца на пасіўную і актыўную лексіку.

4. Падкрэсленае слова правільна ўжыта ў наступным сказе.

- А. Плісіраваная сукенка выглядае жаноцкай, лёгкай, вытанчанай.
- Б. У англічан прынята піць гарбату а пятай вечара, і ў нас сёння на надвячорак чай з бутэрбродамі.

В. «Беларусы» Я. Карскага – гэта абшырная трохтомная праца пра беларускі народ, у якой аўтар абягуліў усё сабранае і сказанае і ім самім, і іншымі ў галіне беларускае мовы, народнай творчасці, літаратуры.

Г. Прыносіць пісьмы паштальён ад незнаёмых адрасатаў.

Д. У манаграфію ўвайшлі творы Янкі Купалы, Максіма Багдановіча і іншых беларускіх класікаў.

5. Выберыце правільнае тлумачэнне падкрэсленага слова з наступнага сказа.

На снаданне, абед і вячэру абавязкова была вадкая страва – боршч, жур, крупеня, зацірка, вараная капуста, гарох, боб, рэпа, буракі.

А. Каша з аражаной мукі з ягадамі.

Б. Аўсяны кісель.

В. Крупяны суп.

Г. Бульбяны суп, засквараны салам.

Д. Рэдкая страва з дробных мучных камячкоў, згатаваных на вадзе або ма-лацэ.

6. Якое значэнне мае падкрэсленае слова?

На жаль, імгненькі ў большай ступені схільныя да фізічных пашкоджанняў у параўнанні з ўнутранымі назапашвальнікамі і цвёрдымі дыскамі, але ў роўнай ступені ў іх могуць выяўляцца і праграмныя збоі.

А. Чыпы.

Б. Аптычныя дыскі.

В. Перфакарткі.

Г. Вінчэстары.

Д. Флэшкі.

7. З пункту гледжання стылістычнай афарбоўкі знайдзіце лішняе.

А. Паліва.

Б. Гема.

В. Квадрыга.

Г. Боўдзіла

Д. Панагія.

8. Адзначце слова з правільна ўказаным лексічным значэннем.

А. *Бонна* ‘банкаўскі білет, крэдытны грашовы знак’.

Б. *Дубэльты* ‘паляўнічая стрэльба з двума стваламі’.

В. *Кампендыум* ‘кніга, напісаная на беларускай мове арабскім пісьмом’.

Г. *Акронім* ‘абрэвіатура, утвораная з пачатковых літар слоў’.

Д. *Сібарыт* ‘вораг навукі і прагрэсу, цемрашал’.

9. Адзначце сінонім да выдзеленага слова.

300 тысяч людзей знаходзіліся перад гіганцкімі тэлеэкранамі, расстаўленымі вынаходлівымі ўвішнымі японцамі на ўсіх кантынентах у шматлікіх краінах.

А. Руплівы.

Б. Млявы.

В. Марудлівы.

Г. Заўчасны.

Д. Апантаны.

10. Адзначце слова ў пераносным значэнні.

- А. Рукапісная кніга.
- Б. Кніга Ехел.
- В. Кніга прыроды.
- Г. Дамавая кніга.
- Д. Разгарнуць кнігу.

Тэма 8. Тэрміналогія як вядучы складнік прафесійнага маўлення

Паняцце тэрміна і тэрміналогіі⁴

Спецыяльная лексіка – гэта словы ці словазлучэнні, якімі карыстаюцца пераважна прадстаўнікі нейкай галіны ведаў, навукі, пэўнай прафесіі ці роду заняткаў. Асноўнымі **разрадамі спецыяльнай лексікі** з’яўляюцца **тэрміны, наменклатурныя назвы і прафесіяналізмы**.

Слова **тэрмін** паходзіць ад лац. *terminus* – ‘граніца, мяжа, пагранічны знак’. Гісторыя гэтага слова ўзыходзіць да старажытнага падання пра рымскага бога *Terminus*, які ахоўваў межы, памежныя слупы і межавыя знакі. У гонар бога ў Старажытным Рыме святкавалі *тэрміналіі*, а людзі прыносілі ахвяры да межавага знака. Тады з’явілася значэнне слова *тэрмін* ‘памежны знак, пагранічны камень’. Пазней дабавілася такое значэнне, як ‘час, перыяд’. Зараз **тэрмін** – гэта спецыяльнае слова ці спалучэнне слоў для дакладнага азначэння прадметаў і паняццяў у пэўнай галіне навукі і тэхнікі. Напрыклад, у галіне інфарматыкі: *камп’ютар* – функцыянальная прылада для выканання вялікіх аб’ёмаў вылічэнняў, кіраванне якой здзяйсняецца пры дапамозе праграм, размешчаных у аператыўнай памяці; *аб’ектна-арыентаванае праграмаванне* – метадалогія праграмавання, у якой адбываецца структураванне праграмы шляхам разбіення яе на спецыяльныя модулі; *ярлык* – невялікі файл, які ўказвае на другі аб’ект (файл, праграму, каталог) значна большага памеру і які размешчаны ў другім месцы (на другім дыску, на другім камп’ютары) і інш.

Тэрмінам характэрны наступныя асаблівасці:

1. Строгая акрэсленасць лексічнага значэння. Кожны тэрмін павінен мець дакладныя межы пры абазначэнні навуковых рэалій. Тэрмін у слоўніку не тлумачыцца, яму даецца азначэнне, ці **дэфініцыя**.

2. Адназначнасць. Кожны тэрмін павінен, як правіла, абазначаць толькі адно паняцце ці адзін прадмет. На сучасным этапе развіцця навукі сустракаюцца і мнагазначныя тэрміны, але гэта рэдкая з’ява ў тэрміналогіі.

3. Адсутнасць вобразнасці і эмацыянальна-экспрэсіўнага адцення значэння. Тэрміны не ацэньваюць спецыяльныя прадметы і паняцці, не даюць ім

---

⁴ У падрыхтоўцы тэарэтычных звестак выкарыстаны крыніцы [5; 6; 34; 35].

станоўчай ці адмоўнай характарыстыкі, не маюць вобразнасці, павінны быць нейтральнымі адносна эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі.

4. Кампактнасць. Тэрміны – гэта эканомныя, канцэнтраваныя словы ці выразы, якія з’яўляюцца вынікам навуковай і тэхнічнай дзейнасці.

5. Сістэмнасць. Кожны тэрмін з’яўляецца адзінкай пэўнай тэрміналагічнай сістэмы, якая абмежавана адной галіной навукі. Па-за межамі тэрміналагічнай сістэмы адбываецца страта тэрмінам спецыяльнага значэння, напрыклад, як тэрмін *акно* – ‘частка экрана камп’ютара’ і агульнаўжывальнае слова *акно* – ‘адтуліна ў сцяне будынка для святла і паветра’; *файл* – ‘спецыяльна арганізаваная структура даных, якая распознаецца камп’ютарам як адзінае цэлае’ і звычайнае слова *файл* – ‘тонкая празрыстая папка для паперы’.

Адназначнасць тэрмінаў падкрэсліваецца праз прыналежнасць спецыяльнага слова да той ці іншай тэрмінасістэмы: *сінтаксіс* у галіне інфарматыкі – ‘набор правілаў, які апісвае камбінацыі сімвалаў праграмы’, *сінтаксіс* у мовазнаўстве – ‘раздзел лінгвістыкі, які вывучае словазлучэнне і сказ’; *памяць* у інфарматыцы – ‘частка камп’ютара’ і *памяць* у галіне псіхалогіі – ‘складаны псіхічны працэс’.

Слова **тэрміналогія** выступае ў двух асноўных значэннях: 1) сістэма тэрмінаў пэўнай галіны навукі, тэхнікі або мастацтва; 2) сукупнасць усіх тэрмінаў гэтых галін дзейнасці, а гэта значыць, сукупнасць усіх тэрмінаў пэўнай мовы. Менавіта таму гавораць пра *тэрміналогію інфарматыкі*, *матэматыкі*, *электратэхнікі*, *фізікі*, *мовазнаўства*, *юрыдычную тэрміналогію* і інш. Таксама ёсць такія паняцці, як *беларуская навуковая тэрміналогія*, *руская навуковая тэрміналогія* і інш.

Тэрміны ў залежнасці ад іх вядомасці і пашыранасці бываюць **агульнаразумелыя** (агульнаўжывальныя): *камп’ютар*, *прынтар*, *мадэль*, *святло*, *тэхніка*, *тэст*, *кабель*, *памяць*, *тэхналогія* і **вузкаспецыяльныя** (іх разумеюць і ўжываюць толькі спецыялісты пэўнай галіны): *аб’ектна-арыентаванае праграмаванне*, *транзакцыя*, *наследаванне*, *натацыя*, *кампіляцыя*, *інкапсуляцыя*.

Прафесіяналізмы – гэта словы і выразы, якія выкарыстоўваюць паміж сабой прадстаўнікі якой-небудзь прафесіі. Функцыянуюць такія назвы пераважна ў вусным маўленні. Напрыклад, у сферы інфарматыкі і праграмавання можна сустрэць наступныя прафесіяналізмы: *жалеза* (апаратная частка камп’ютара), *юзар* (чалавек, які добра асвоіў камп’ютар, праграму), *халат* (антывірус), *раяль* (клавіятура), *пень* (пентыум), *мазгі* (аператыўная памяць), *мыла* (электронная пошта), *кодар* (праграміст), *інфа* (інфармацыя), *вінда* (аперацыйная сістэма Windows), *адмін* (адміністратар) і інш.

У адрозненне ад тэрмінаў, якія з’яўляюцца афіцыйнымі назвамі паняццяў і замацоўваюцца ў слоўніках і навуковай літаратуры, прафесіяналізмы распаўсюджаны пераважна ў гутарковай мове. Так, у навуковай літаратуры будзе выкарыстана афіцыйная назва *камп’ютар*, але паміж сабой спецыялісты ў галіне

інфарматыкі могуць карыстацца такой скарачонай назвай гэтага прыстасавання, як *комп*. Такім чынам, прафесіяналізмы выступаюць у якасці размоўных эквівалентаў тэрмінаў.

Прафесіяналізмы актыўна ўжываюцца ў сферы інфарматыкі, вылічальнай тэхнікі, праграмавання, інфармацыйных тэхналогій, паколькі выкарыстанне такіх лексічных адзінак у маўленні значна аблягчае прафесійныя зносіны, дазваляе кампактна і сцісла перадаць інфармацыю. Акрамя гэтага, прафесіяналізмы здольны «выражаць іранічна-жартаўлівыя адносіны, што асабліва цэніцца моладзевым кантынгентам» [40, с. 75]. Праца ў сферы інфарматыкі, інфармацыйных тэхналогій у большасці манатонная і аднастайная, патрабуе канцэнтрацыі ўвагі на працягу ўсяго рабочага дня, мозг праграміста пастаянна нагружаны, таму натуральна, што прадстаўнікі гэтай сферы шукаюць пэўнага палягчэння ў сваёй дзейнасці.

Адметную частку спецыяльнай лексікі складаюць **наменклатурныя назвы (наменклатура)**, або **номены**. У адрозненне ад тэрмінаў і прафесіяналізмаў, наменклатура толькі этыкетуе прадметы і рэчы, якія ўжываюцца ў навуцы, тэхніцы, вытворчасці. Адпаведна, наменклатурныя адзінкі – гэта фактычна толькі назвы-этыкеткі для некаторых спецыяльных аб'ектаў. Практычна кожная галіна навукі мае сваю наменклатуру найменняў, існуе таксама наменклатура розных прафесій, пасадаў і званняў. Напрыклад, мова праграмавання – тэрмін; джава, дэлфі, паскаль, рубі, сі, фартран – номены. Паводле Вікіпедыі існуе больш за 2500 моў праграмавання, таму натуральна, што номенаў у сферы інфармацыйных тэхналогій шмат.

Тэрмін і номен можна часткова суаднесці з паняццем і назвай.

Тэрмін	Номен
<i>Мова праграмавання</i>	<i>Асэмблер, бэйсік, джава, джава скрыпт, дэлфі, паскаль, рубі, сі, фартран</i>
<i>Аперацыйная сістэма</i>	<i>Віндаўз, Лінукс, Мінікс, Сялярыс, Эпл, Юнікс</i>
<i>Пошукавая сістэма</i>	<i>Байду, Бінг, Гугл, Хром, Яндэкс, Яху</i>
<i>Вытворца праграмнага забеспячэння</i>	<i>БелХард, Ксеракс, Майкрасофт, Нэткрэкер, ЭПAM Сістэмз, Эпл</i>
<i>Вытворца камп'ютарнай тэхнікі</i>	<i>Асус, Ленова, Самсунг, Тошыба, Эпл</i>

Будова, утварэнне і пошук тэрмінаў⁵

Паводле будовы тэрміны падзяляюцца на: **тэрміны-словы, тэрміны-словазлучэнні, тэрміны-сімвалы**. У любой галіновай тэрміналогіі тэрміны-словы прадстаўлены вялікай колькасцю як вытворных, так і невытворных лексічных адзінак. Прыклады тэрмінаў-слоў у галіне «Інфарматыка і

⁵ У падрыхтоўцы тэрэтычных звестак выкарыстаны кнігі [6; 34; 35].

вылічальная тэхніка»: *алгарытм, байт, дысплей, доступ, ітэрацыя, каталог, кліент, мадэм, плагін, порт, працэсар, сервер, утыліта* і інш. Да аднаслоўных тэрмінаў адносяцца і складаныя найменні, напрыклад, *аўтаідэнтыфікацыя, бізнес-працэс, блок-схема, відэакарта, відэаканферэнцыя, вэб-сайт, інтэрнэт-маркетынг, мікрасхема, рабататэхніка, флэш-памяць* і інш.

Тэрміны-словазлучэнні таксама пашыраны ў беларускай навуковай тэрміналогіі. Гэта тлумачыцца неабходнасцю ў любой галіне навукі і тэхнікі абазначыць новыя паняцці, абапіраючыся на ўжо існуючыя. У галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі сярод тэрмінаў-словазлучэнняў найбольш ужывальныя словазлучэнні наступных мадэлей: а) прыметнік + назоўнік (*аперацыйная сістэма, дынамічная памяць, персанальны камп'ютар, рабочы стол* і інш.); б) назоўнік + назоўнік у Р. скл. (*база даных, блок-схема праграмы, ідэнтыфікацыя карыстальніка, прыярытэт аперацый* і інш.); в) прыметнік + назоўнік + назоўнік у Р. скл. (*дрэвавідная структура даных, жыццёвы цыкл праграмы, міжсеткавая лінія сувязі, рэплікацыя праграмага забеспячэння* і інш.); г) назоўнік + назоўнік у Р. скл. + назоўнік у Т. скл. (*блок кіравання памяццю, метады кіравання доступам, пратакол кіравання перадачай* і інш.); д) прыметнік + прыметнік + назоўнік (*жорсткі магнітны дыск, лакальная вылічальная сетка, інтэлектуальныя інфармацыйныя тэхналогіі, нелінейная інфармацыйная сістэма* і інш.); е) назоўнік + прыметнік + назоўнік у Р. скл. (*мова высокага ўзроўню, парушэнне аўтарскага права, распрацоўка праграмага забеспячэння, сетка агульнага карыстання* і інш.).

Тэрміны-словазлучэнні могуць спрашчацца, у выніку чаго іх замяняюць складаныя словы ці словы-абрэвіятуры: *ЭВМ – электронная вылічальная машына, ААП – аб'ектна-арыентаванае праграмаванне, ПЗ – праграмага забеспячэнне, ЛВС – лакальная вылічальная сетка, БД – база даных* і інш.

Асобную групу складаюць тэрміны з сімваламі ў іх складзе, напрыклад, *α-версія, α-канал, FTP-сервер, β-тэстар, β-тэсціраванне, XML-дакумент* і інш.

Тэрміны беларускай мовы, як і агульнаўжывальныя словы, утвараюцца рознымі спосабамі: лексіка-семантычным, марфалагічным, сінтаксічным.

Лексіка-семантычны спосаб звязаны з **тэрміналагізацыяй** агульнаўжывальных слоў, якія шляхам пераасэнсавання набываюць новае, тэрміналагічнае, значэнне. Інакш кажучы, усім зразумелае слова ў выніку пераасэнсавання становіцца тэрмінам. Напрыклад, агульнаўжывальнае слова *акно* 'адтуліна ў сцяне будынка для святла і паветра' ў тэрміналогіі інфарматыкі атрымала значэнне 'частка экрана камп'ютара'; звычайная лексема *воблака* 'згушчаныя вадзяныя пары ў паветры' ў галіне інфарматыкі і інфармацыйных тэхналогій набывае спецыяльнае значэнне 'мадэль анлайн-сховішча, у якім даныя захоўваюцца на шматлікіх, размеркаваных ў сетцы серверах' і інш.

Іншыя прыклады лексіка-семантычнага спосабу, ці тэрміналагізацыі, з тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: *адрас, аперацыя, бібліятэка, блакнот, буфер, вірус, галіна, гняздо, дрэва, журнал, загаловак, запіс, каманда,*

канал, канфлікт, корань, кошык, ліст, мост, мыш, пакет, памяць, панэль, папка, поле, порт, пратакол, рэха, сетка, скрыня, цела, чарга, ярлык і інш. Утварэнне такіх спецыяльных адзінак адбываецца пераважна ў выніку метафарычнага пераносу, напрыклад, па знешніх прыкметах (*дарожка, дрэва, канал, ліст, мыш, ствол*), па падабенству функцыі (*вірус, канфлікт, падтрымка, памяць*), на аснове пашырэння значэння (*абанент, архітэктура, лакалізацыя*), спецыялізацыі значэння (*стол, кошык*) і інш.

Марфалагічны спосаб утварэння тэрмінаў найбольш прадуктыўны ў беларускай мове і выступае адной з асноўных крыніц папаўнення тэрміналагічнай лексікі. Гэта такі спосаб, пры якім новыя назвы ўзнікаюць на базе ўжо існуючых слоў (асноў) і словаўтваральных марфем (частак слоў). Асноўнымі спосабамі марфалагічнага тэрмінаўтварэння з'яўляюцца **суфіксальны, прэфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны, нульсуфіксальны, асноваскладанне, складана-суфіксальны, складана-нульсуфіксальны**. Напрыклад, так з'явіліся наступныя тэрміны ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: *абмер, апрацоўка, аблічбоўка, бесперабойны, блакіроўка, бяспека, вектарны, выклік, вылічальны, камп'ютарны, камутаванасць, карыстальнік, лічбоўчык, накладанне, наладка, наладчык, няспраўнасць, пераклучальнік, раздрукоўка, сумежны, улік, цвёрдацялесны, цэльнасць, цэнтралізаваны, часовы* і інш. Найбольшае пашырэнне ў сферы інфармацыйных тэхналогій атрымалі суфіксальны і прэфіксальна-суфіксальны спосабы.

Некаторыя тэрміны ў беларускай навуковай тэрміналогіі ўтвораны наступнымі спосабамі: **словаскладанне** (*бізнес-інжынірынг, вэб-дызайнер, інтэрнэт-магазін, інтэрнэт-дадатак, файл-сервер, факс-мадэм, флэш-памяць, хэш-адрасацыя, хэш-пошук* і інш.); **абрэвіяцыя** (*ВМ – віртуальная машына, ВС – вылічальная сетка, ГІС – геаграфічная інфармацыйная сістэма, ГІ – глабальная інфармацыйная інфраструктура, СКБД – сістэма кіравання базами даных, ЭЛП – электронны лічбавы подпіс* і інш.).

Сінтаксічным спосабам утвараюцца тэрміны шляхам спалучэння слоў (састаўныя тэрміны). Сярод тэрмінаў у галіне «Інфарматыка і вылічальная тэхніка» выдзяляюцца двух-, трох- і шматкампанентныя: *вага спасылкі, візуальнае праграмаванне, мадэль жыццёвага цыкла праграмы, мовы праграмавання з абстрактнымі тыпамі даных, накапляльнік на магнітнай стужцы, перадача наведарленняў, піктаграма файла дакумента, узровень мовы праграмавання, фізічная структура інфармацыйнай сеткі* і інш.

Тэрміналогія беларускай мовы разнастайная паводле паходжання. У яе склад уваходзяць **уласнабеларускія і іншамойныя (запазычаныя) словы**.

Уласныя тэрміны з'явіліся ў асноўным у выніку працэсу тэрміналагізацыі, а таксама шляхам сэнсавага перакладу або калькавання рускіх тэрмінаў: *акно, воблака, гульня, дадатак, крыніца, скрыня, старонка, стужка, лампа, памылка, патак, колер, умова* і інш.

Дзякуючы абмену навукова-тэхнічнай інфармацыяй паміж рознымі краінамі, у беларускую навуковую тэрміналогію актыўна пранікаюць словы з іншых моў, даволі часта праз пасрэдніцтва рускай мовы. Напрыклад, у складзе беларускай тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі словы запазычаны пераважна з наступных моў:

– грэчаскай: *аўтаматыка, бібліятэка, граф, дыск, праграма, тэхніка, энергія* і інш.;

– лацінскай: *аб’ект, адміністратар, акумулятар, апарат, аператар, артэфакт, архітэктура, архіў, вірус, індыхатар, інфармацыя, карта, клас, корпус, магістраль, станцыя, фільтр, функцыя, шкала* і інш.;

– французскай: *анімацыя, атака, батарэя, інфарматыка, калібр, каманда, кантролер, мадэль, меню, платформа, пошта, рамонт, рэле, шыфр, шыфраваць* і інш.;

– нямецкай: *брандмаўэр, кабель, клапан, машына, маршрутызатар, матор, маштабіраваць, сігнал, шына* і інш.;

– італьянскай: *вольт, канал, каркас* і інш.;

– польскай: *адрас, інжынер, пашпарт, шнур* і інш.;

– англійскай: *акаўнт, аплет, аўтарызацыя, байт, банер, блок, браўзер, буфер, бэйсік, драйвер, дырэкторыя, дыскета, інтэрфейс, інтэрнэт, камп’ютар, кантэнт, клік, кукі, кэш, логін, лэптоп, мадэм, манітор, менеджар, ноўтбук, патэрн, піксель, плагін, правайдэр, прататып, працэсар, прынтэр, рэсурс, сайт, сервіс, сёрфінг, сканер, скрыншот, скрыпт, спамінг, стартэр, транзістар, трафік, тэг, файл, фармат, холдынг* і інш.

У складзе беларускай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі, інфармацыйных тэхналогій колькасна пераважаюць англіцызмы, ці запазычанні з англійскай мовы. Многія з іх маюць грэка-лацінскія карані. Пры запазычванні тэрмінаў адбываецца частковае падпарадкаванне іх законам беларускай мовы, ці **адаптацыя**. Напрыклад, фанетычная адаптацыя заснавана на замене іншамоўных гукаў на тыя, якія характэрны для беларускай мовы. Так, на большасць запазычаных тэрмінаў распаўсюджваюцца характэрныя для беларускай мовы фанетычныя з’явы аканьня, яканьня, дзеканьня, цеканьня і інш.: *камп’ютар* (англ. *computer*), *браўзер* (англ. *browser*), *дыскета* (англ. *diskette*), *працэсар* (англ. *processor*), *скрыпт* (англ. *script*) і інш.

У беларускай тэрміналогіі, асабліва ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, сустракаюцца так званыя **варварызмы** (цалкам неасвоеная англійская лексіка, перададзеная графічна лацінскімі літарамі) і **паўварварызмы** (часткова неасвоеная лексіка, якія злучаюць у сваім напісанні лацінскія літары і словы, напісаныя кірыліцай). Прыклады варварызмаў у сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: *Web, PC, CD, WWW, World Wide Web, IBM, DOS*. Прыклады паўварварызмаў: *CDROMны, CDшка, IBM-падобны, рэжым on-line, рэжым off-line, Webстаронка, WWW-старонка* і інш. [29, с. 639].

Тэрміналогія ў сферы прафесійнай дзейнасці спецыяліста ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Сістэмныя адносіны ў тэрміналогіі⁶

Тэрміны ў мове не існуюць ізалявана адзін ад аднаго, а аб'ядноўваюцца ў групы паводле лексіка-семантычных уласцівасцей. Так, любую галіновую тэрміналогію можна разглядаць з пазіцыі лексіка-семантычнай групы (ЛСГ) – групы слоў, што цесна звязаны па сэнсе. Напрыклад, у сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі найбольш пашыранымі з'яўляюцца наступныя ЛСГ:

1. Назвы тэхнічных сродкаў, машын, прылад, устройстваў і іх відаў: *адаптар, адаптар інтэрфейса, базавы камп'ютар, відэакарта, віртуальная машына, галоўны камп'ютар, інтэграваная прылада, калькулятар, кампаратар, камп'ютар, канвертар, кансоль, канцэнтратар, кішэнны камп'ютар, лічбава-аналагавы пераўтваральнік, лэптоп, мадэм, маршрутызатар, мост, мультыплексар, мэтавая ЭВМ, ноўтбук, персанальны камп'ютар, планиэт, прынтар, робат, струйны прынтар, флэш-памяць, ЭВМ і інш.*

2. Назвы частак, асобных дэталей камп'ютара і іншых машын: *акно, апэратыўная памяць, банк памяці, вадкакрысталічны манітор, вентылятар, вінчэсцёр, галоўка, джойсцік, дыскавод, здымны дыск, індыкатар, кабель, каляровы манітор, кантролер, клавіша, клавіятура, манітор, мікрасхема, мікрафон, мышка, навушнікі, оптамеханічная мышка, памяць, памяць адвольнага доступу, пераключальнік, плата, працэсар, рабочы стол, сістэмная плата, сістэмны дыск, статычная апэратыўная памяць, тачскрын, цэнтральны працэсар, чып, шасі, экран і інш.*

3. Назвы прафесій і асоб, звязаных са сферай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: *адміністратар, аналітык, апэратар, бізнес-аналітык, вэб-майстар, геймдызайнер, дызайнер, інжынер, інжынер-праграміст, кансультант, канцавы карыстальнік, карыстальнік, капірайтар, лінейны менеджар, мадэратар, спецыяліст службы падтрымкі, тэсціроўшчык, флэш-дызайнер, хакер, эксперт, HR-менеджар і інш.*

4. Назвы адзінак вымярэння і велічынь: *ампер, байт, байт на дзюйм, біт, біт на дзюйм, біт цотнасці, бод, генры, гігагерц, мегабайт, гігабайт, кілабайт, мегабайт, мікрон, мілісекунда, піксель, разрад, твіп, тэрабайт, эксабайт і інш.*

5. Назвы прымет і ўласцівасцей: *аўтаномнасць, від рабочага стала, вылічальная магутнасць, гнуткасць алгарытму, гнуткасць мовы, даўжыня радка, ёмістасць памяці, жывучасць, індуктыўнасць, канфігуратыўныя параметры аперацыйнай сістэмы, мабільнасць праграмнага забеспячэння, надзейнасць, некарэктнасць кода аперацыі, няспраўнасць, правільнасць, прапускная здольнасць, рэlevantнасць, старэнне інфармацыі, хуткадзеянне, хуткасць перадачы даных, частата, яркасць і інш.*

---

⁶ У падрыхтоўцы тэрэтычных звестак выкарыстаны кнігі [6; 34; 35; 38].

6. Назвы дзеянняў, працэсаў і станаў: *актуалізацыя, ахова, апрацоўка інфармацыі, архівіраванне, буферызацыя, візуалізацыя, верыфікацыя, выбарка, вывад, дэмадуляцыя, завісанне, завяршэнне сеансу, запамінанне, запіс, запыт, запуск, ідэнтыфікацыя, імітацыя, інтэграцыя даных, кампіляцыя, кіраванне, навігацыя, наладка праграмы, нармалізацыя, перазагрузка, пошук, праверка, праграмаванне, разархівацыя, размеркаванне, рэгенерацыя, скрынішот, тэсціраванне, уключэнне і інш.*

7. Назвы арганізацый, устаноў і прадпрыемстваў у сферы інфармацыйных тэхналогій, іх аддзелаў: *ААТ (адкрытае акцыянернае таварыства), адзел, арганізацыя, Асацыяцыя вытворцаў камп'ютараў і аргтэхнікі, вылічальны цэнтр, вытворчае аб'яднанне, завод, ЗАТ (закрытае акцыянернае таварыства), каманда, кампанія, камп'ютарнае бюро, Міжнародная арганізацыя па стандартызацыі, Міжнародная федэрацыя па апрацоўцы інфармацыі, служба падтрымкі, стартап, холдынг, фірма і інш.*

8. Тэрміны праграмавання: *аб'ект, аб'ектна-арыентаванае праграмаванне, алгарытм, аналізатар, апэратар, аперацыя, аптымізацыя, архітэктура, архіў, атрыбут, аўтарызацыя, база даных, блок-схема, бэйсік, даччынны працэс, джава, дэкампазіцыя, індэксацыя, інкапсуляцыя, ітэрацыя, знак прысвойвання, знак пунктуацыі, каманда, кампіляваная мова, кампілятар, клас, клас памяці, кліент-сервер, код, лістынг праграмы, мадэль, мова высокага ўзроўню, мова праграмавання, масіў, меню, наследаванне, нашічадак, патэрн, плагін, прыярытэт, пунктуацыя, сінтаксіс, спецыфікацыя, стандарт, транзацыя, тып, фармальная мова, фартран, фільтрацыя, функцыя, цыкл, чарга і інш.*

9. Інтэрнэт-тэрміны: *байнет, блог, браўзер, вэб-сайт, вэб-сервер, вэб-старонка, галасавая электронная пошта, гіпертэкставая спасылка, дамашняя старонка, дамен, імя дамена, інтэрактыўная дапамога, інтэрнэт-пракакол, інтэрнэт-сайт, кошык, кукі, несанкцыянаваны доступ, наведамленне, пароль, партал, паштовая скрыня, правайдэр, сацыяльная сетка, сервер, спам, спасылка, старонка, твітар, трафік, тэг, фішынг, форум, хост, хостынг, чат, шырокапалоснае злучэнне, электронная пошта, пошук інфармацыі, фэйсбук, хэш-адрасацыя, IP-адрас і інш.*

10. Слова, што абазначаюць праграмнае забеспячэнне і віды праграм: *антывірус, аперацыйная сістэма, аплет, архіватар, бібліятэка, блакнот, бясплатнае праграмнае забеспячэнне, генератар, графічны рэдактар, дакументацыя, драйвер, дадатак, дыспетчар, імя праграмы, камп'ютарны вірус, кампаніюшчык праграмы, наладачная праграма, настройшчык, падпраграма, пакет, папка, пашырэнне, праграма, праграма-драйвер, праграма-павук, рабочая праграма, рэдактар, рэзідэнт, рэкурсія, САПР (сістэма аўтаматызванага праектавання), сістэмнае праграмнае забеспячэнне, сістэмная папка, транслятар, тэкставы рэдактар, тэзаўрус, утыліта, файл, фарматар, электронная табліца, эмулятар, ярлык і інш.*

11. Тэрміны, звязаныя з гульнявой індустрыяй: *анімацыя, баф, візуальны стыль, віртуальная рэальнасць, вопыт, геймлэй, герой, графічны рэдактар, гулец, гульня, гульнявы свет, дынаміка, жанр, казуальнасць, канцэпт, лакалізацыя, мэтавая аўдыторыя, нік, ранг, стратэгія, палітра, пратаганіст, прататып, фон, хардкор і інш.*

12. Назвы матэматычных аперацый, велічыняў, вылічэнняў, лікаў, арыфметычных дзеянняў, законаў і інш.: *адмоўны лік, адыманне, аперацыя з сінусам, булева аперацыя, граф, двайковы лік, дзельнік, дзесятковы лік, дыстрыбуцыйны закон, імплікацыя, інвертаванне, канстанта, кантрольная сума, лічба, матрыца, матэматычны выраз, множанне, мноства, нуль, няроўнасць, пастаянная велічыня, пачатковы нуль, прэдыкат, рацыянальны лік, рознасць, рэляцыйная аперацыя, скалярная велічыня, складанне, сінус, сума, умоўны выраз, фактарыял, цэлы лік і інш.*

13. Назвы навук і вучэбных дысцыплін, звязаных са сферай інфармацыйных тэхналогій: *ахова працы, асновы канструявання праграм, асновы алгарытмізацыі і праграмавання, дыскрэтная матэматыка, інфарматыка, камбінаторыка, камп'ютарная графіка, кібернетыка, крыпталогія, лінейнае праграмаванне, маркетынг, матэматыка, навука пра вылічальную тэхніку, оптаэлектроніка, робататэхніка, тапалогія, тэорыя інфармацыі, тэорыя інфармацыйнага пошуку, эрганоміка, эканамічная інфарматыка і інш.*

14. Іншыя спецыяльныя найменні: *дыскета, гістаграма, графік, дыяграма, індукцыя, індэкс, ініцыялізацыя, інтэлект, інфармацыя, каардыната, калантытул, капірайт, курсіў, метад, модуль, натацыя, патэнт, паўза, па ўмаўчанні, прабел, прыватная інфармацыя, рэгістр, фармат дакумента, шрыфт, штучны інтэлект і інш.*

Тэрміналогія ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі з'яўляецца арганічнай часткай агульнай беларускай навуковай тэрміналогіі. Разам з тым, спецыяльныя найменні ў вышэйназванай галіне, як звычайныя словы, могуць уступаць у розныя тыпы лексічных адносін: сінаніміі, антаніміі і аманіміі. Разгледзім такія з'явы ў галіне беларускай тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

Прыкладамі **тэрмінаў-сінонімаў** з'яўляюцца словы і словазлучэнні, якія блізкія або супадаюць у значэннях: *аверлей – перакрыццё, аўдыякарта – гукавая плата, вяртанне – зварот, геймер – гулец, дысплей – манітор, дыялогавая апрацоўка – інтэрактыўная апрацоўка, ёмістасць – прапускная здольнасць, запіс – захаванне, зоркападобная тапалогія сеткі – радыяльная тапалогія сеткі, каманда – інструкцыя, кампакт-дыск – лазерны дыск, кампануюка – размяшчэнне, канал сувязі – магістраль, канверсія – пераўтварэнне, кантроль – рэвізія, канфлікт – сутыкненне, канстанта – пастаянная, мяжа – ліміт – абмежаванне, нашчадак – даччыны працэс, пачатковы нуль – вядучы нуль, прыярытэт – перавага, разавы карыстальнік – выпадковы карыстальнік, рэальны*

час – рэальны маштаб часу, сакрэтнасць – канфідэнцыяльнасць, сапраўдны лік – рэчаісны лік, сетка сувязі – сетка перадачы даных, сістэмная плата – мацярынская плата, скалярная велічыня – простая велічыня, скролінг – пракрутка, стартавая старонка – дамаішняя старонка, стужкавы кабель – плоскі кабель, тэставанне праграмы – праверка праграмы, хуткасць выбаркі – частата выбаркі, шыфраванне – кадаванне, фарматаванне – ініцыялізацыя – разметка, ЭВМ – электронная вылічальная машына.

Наяўнасць вялікай колькасці сінонімаў у тэрміналогіі сферы інфармацыйных тэхналогій сведчыць пра тое, што лексіка ў гэтай галіне развіваецца актыўна, а тэрміналогія з’яўляецца дынамічнай сістэмай. Для абзначэння аднаго і таго ж паняцця даволі часта выкарыстоўваецца сінанімічная пара «тэрмін-слова – тэрмін-словазлучэнне» (*аплет – мабільны код, аўтазахаванне – аўтаматычнае захаванне, аўтарэстарт – аўтаматычны перазапуск, відэаадаптар – графічны адаптар, дрэва – дрэвая структура даных, інтэрнэт – сусветная сетка, кальцо – цыклічны спіс, кампануюшчык – рэдактар сувязей, прадстаўленне – запіс лікаў, псеўдадыск – віртуальны дыск, спулінг – буферызацыя даных, схема – пячатная плата, трэкбол – шаравы маніпулятар і інш.*). Гэта тлумачыцца імкненнем носбітаў мовы сэканоміць моўныя сродкі, спрасціць маўленчую камунікацыю ў прафесійнай сферы.

Прыкладамі **тэрмінаў-антонімаў** з’яўляюцца словы, супрацьлеглыя па сэнсе: *архівацыя – разархівацыя, запіс – выдаленне, кадзіраванне – дэкадзіраванне, мова высокага ўзроўню – мова нізкага ўзроўню, порт уводу – порт вываду, працоўны – непрацоўны, роўнасць – няроўнасць, уваход у сістэму – выхад з сістэмы, увод – вывад, уключэнне – выключэнне, шыфратар – дэшыфратар і інш.* У сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі пераважаюць словаўтваральныя тэрміны-антонімы, а адносіны супрацьлегласці найбольш часта выражаюцца пры дапамозе прэфікса.

Тэрміны-амонімы ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі пераважна адносяцца да розных тэрміналагічных сістэм. Такія лексічныя адзінкі называюць міжнавуковымі амонімамі. Звычайна гатовы тэрмін пазычаецца з іншай галіны навукі ці тэхнікі і часткова перасэнсоўваецца. Напрыклад, многія тэрміны мовазнаўства функцыянуюць зараз у інфармацыйных тэхналогіях: *семантыка* (у мовазнаўстве) – ‘раздзел лінгвістыкі, што вывучае сэнсавое значэнне адзінак мовы’ і *семантыка* (у праграмаванні) – ‘дысцыпліна, якая вывучае фармалізацыі значэнняў канструкцый моў праграмавання пры дапамозе пабудовы іх фармальных матэматычных мадэлей’; *сінтаксіс* (у мовазнаўстве) – ‘раздзел лінгвістыкі, які вывучае словазлучэнне і сказ’ і *сінтаксіс* (у праграмаванні) – ‘набор правілаў, які апісвае камбінацыі сімвалаў праграмы’. Як і ў мовазнаўстве, у сферы інфармацыйных тэхналогій можна сустрэць такія спецыяльныя найменні, як *дыялект, дыялог, сінонім, сінтаксічная памылка, фрэйм, тэзаўрус* і інш. Таксама звяртаюць на сябе ўвагу наступныя тэрміны-амонімы: *шасі* (у авіяцыі) – ‘сістэма апор лятальнага апарата’ і *шасі* (у вылічальнай тэхніцы) – ‘корпус, які прызначаны для напаўнення апаратным забеспячэннем’; *рэзідэнт* (у праве) – ‘юрыдычная або

фізічная асоба, якая падпарадкоўваецца нацыянальнаму заканадаўству' і *рэзідэнт* (у інфарматыцы) – 'праграма кіравання, якая пастаянна знаходзіцца ў апэратыўнай памяці ў час работы камп'ютара'; *сінтэзатар* (у музыцы) – 'электронны клавійны музычны інструмент' і *сінтэзатар* (у інфарматыцы) – 'гукавая сістэма камп'ютара'.

Пытанні для самакантролю

1. Якія словы адносяцца да спецыяльнай лексікі?
2. Як вы лічыце, якое падабенства ёсць у агульнаўжывальнага слова і спецыяльнага?
3. Што такое *тэрмін*? Прыведзіце прыклады агульнаўжывальных і вузкаспецыяльных тэрмінаў.
4. Вызначце асноўную адметнасць номенаў (наменклатурных назваў). Прыведзіце прыклады номенаў са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.
5. У чым заключаецца адрозненне тэрміна ад прафесіяналізма?
6. Як можна растлумачыць наяўнасць прафесіяналізмаў у мове? Чым тлумачыцца вялікая колькасць прафесіяналізмаў у тэрміналогіі галіны інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі? Ці мэтазгодна ўжываць такія словы ў прафесійным маўленні?
7. Чаму прафесіяналізмы знаходзяцца па-за межамі літаратурнай мовы?
8. Што абазначае паняцце *тэрміналогія*?
9. Назавіце асноўныя асаблівасці тэрмінаў.
10. Як вы разумееце сэнс слова *дэфініцыя*?
11. Чаму, на вашу думку, тэрмін павінен не залежаць ад кантэксту?
12. Прыведзіце прыклады тэрмінаў-сінонімаў з інфарматыкі.
13. Як вы лічыце, чаму з'яўляюцца тэрміны-сінонімы ў мове?
14. Якія тыпы тэрмінаў выдзяляюць у залежнасці ад структуры (будовы)?
15. Прыведзіце па 3 прыклады тэрмінаў-слоў і тэрмінаў-словазлучэнняў з тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.
16. Пералічыце асноўныя спосабы ўтварэння тэрмінаў. Якія спосабы больш пашыраныя ў беларускай навуковай тэрміналогіі?
17. У чым сутнасць лексіка-семантычнага спосабу ўтварэння тэрмінаў? Прыведзіце прыклады тэрмінаў, утвораных такім спосабам?
18. Растлумачце, як утвараюцца словы паводле марфемнага спосабу тэрмінатворчасці?
19. У чым спецыфіка сінтаксічнага спосабу ўтварэння тэрмінаў? Прыведзіце прыклады тэрмінаў, утвораных такім чынам.
20. Як вы разумееце выраз *тэрміналагізацыя агульнаўжывальнага слова*. Прыведзіце прыклады.

21. Чаму, на вашу думку, сярод тэрмінаў інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі большасць слоў іншамоўнага паходжання? З якіх моў найчасцей запазычваліся тэрміны гэтай галіны? З чым гэта звязана?

22. Якім шляхам пранікаюць у беларускую мову іншамоўныя тэрміны?

23. Як вы разумееце выраз *адаптацыя запазычаных тэрмінаў*?

24. Дайце азначэнне паняццю тэрмін у галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Якія ЛСГ найбольш пашыраны ў гэтай галіне?

25. Прыведзіце прыклады тэрмінаў-слоў і тэрмінаў-словазлучэнняў, што абазначаюць назвы камп'ютараў і яго частак.

26. Назавіце вядомыя вам назвы прафесій і іншых асоб, звязаных са сферай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

Практычныя заданні

Заданне 1. Прачытайце навуковы тэкст. Выпішыце спецыяльную лексіку ў два слупкі: 1) агульнанавуковыя тэрміны; 2) спецыяльныя тэрміны (галіна «Інфарматыка і вылічальная тэхніка»). Вусна растлумачце значэнне кожнага спецыяльнага слова.

Інфарматыка – гэта навука пра метады атрымання, назапашвання, захоўвання, пераўтварэння, перадачы і выкарыстання інфармацыі. Яна спалучае дысцыпліны, якія нейкім чынам датычаць апрацоўкі інфармацыі ў вылічальных машынах і вылічальных сетках: як абстрактныя, накіраваныя на аналіз алгарытмаў, так і даволі канкрэтныя, напрыклад, распрацоўка моў праграмавання.

Паводле тэзы Чэрча – Цьюрынга, усе вядомыя тыпы вылічальных машын якасна эквівалентныя ў сваіх магчымасцях: любое дзеянне, выканальнае на адной вылічальнай машыне, таксама выканальна і на іншай. Тэзу часам падаюць як падмуркавы прынцып інфарматыкі, звяртаючы адмысловую ўвагу на машыну Цьюрынга і машыну фон-нэйманаўскай архітэктуры, бо яны маюць відавочнае падабенства з большасцю сучасных камп'ютараў. У межах сучаснай інфарматыкі навукоўцы вывучаюць таксама і іншыя тыпы машын, не толькі практычна здзейсныя (такія, як паралельныя і квантавыя камп'ютары), але і адмыслова абстрактныя матэматычныя мадэлі (да прыкладу, РАМ-машына, якая мае бясконцы лік рэгістраў).

Тэрмін інфарматыка ўзнік у 60-х гадах у Францыі для назвы галіны, якая займаецца аўтаматызаванай перапрацоўкай інфармацыі, як зліццё французскіх слоў *information* і *automatique*.

Аб'ектамі даследаванняў у інфарматыцы з'яўляюцца пытанні: што можна, а што нельга рэалізаваць у праграмах і базах даных (тэорыя вылічальнасці і штучны інтэлект), якім чынам можна вырашаць спецыфічныя вылічальныя і інфармацыйныя задачы з максімальнай эфектыўнасцю (алгарытмы + базы даных), у якім выглядзе варта захоўваць і аднаўляць інфармацыю спецыфічнага

тыпу (структуры і базы даных), як праграмы і людзі павінны ўзаемадзейнічаць адзін з адным (карыстальніцкі інтэрфейс і мовы праграмавання) і г. д. [15].

Заданне 2. Спішыце сказы, на месцы пропускаў (дзе трэба) пастаўце прапушчаныя знакі прыпынку. Выпішыце тэрміны і вызначце іх значэнне. Растлумачце праваніс выдзеленых слоў.

1. **Камп'ютар**, ад лацінскага слова *computāre* – 'лічыць, вылічаць'.

Самым першым камп'ютарам быў 1500-лямпавы «Калос». Спраектаваў яго **прафесар** Макс Х. А. Ньюмен – а пабудаваў Т. Х. Флаўэрз. Камп'ютар пачаў дзейнічаць у снежні 1943 г. у **Вялікабрытаніі**. Яго выкарыстоўвалі для расшыфроўкі кодаў нямецкай – шыфравальнай машыны «Энігма».

Першы аналаг сучасных камп'ютараў з'явіўся ў 1946 г. у **Гарвардскім** універсітэце (ЗША). Ён займаў цэлы пакой.

«Мозгам» сучаснага камп'ютара з'яўляецца працэсар – мікрасхема – здольная рабіць мільёны вылічэнняў у **секунду**. Цяпер з дапамогай камп'ютара можна ствараць – апрацоўваць – захоўваць – і перадаваць інфармацыю – кіраваць заводамі – і касмічнымі караблямі. Можна ствараць карціны і мультфільмы, пісаць тэксты, перакладаць іх з адной мовы на іншую, слухаць музыку, **глядзець** фільмы – абменьвацца думкамі – і гуляць у розныя гульні [31, с. 38].

2. **Інфармацыйныя тэхналогіі** (ад англ. *information technology, IT*) – шырокі клас дысцыплін і галін дзейнасці – якія адносяцца да тэхналогіі кіравання і апрацоўкі даных. Інфармацыйныя тэхналогіі ўключаюць у сябе ўсе аспекты – звязаныя з ужываннем вылічальнай тэхнікі – захоўваннем звестак, телекамунікацыяй – і перадачай звестак **па лініях сувязі**.

У апошні час пад інфармацыйнымі тэхналогіямі часцей за ўсё разумеюць камп'ютарныя тэхналогіі. У прыватнасці – ІТ маюць справу з выкарыстаннем камп'ютараў і праграмнага забеспячэння **для збору** – апрацоўкі – пераўтварэння – захоўвання – і перадачы інфармацыі. Спецыялістаў па камп'ютарнай тэхніцы і **праграмаванні** часта завуць ІТ-спецыялістамі.

Паводле азначэння – прынятага ЮНЕСКА – ІТ – гэта комплекс узаемазвязаных навуковых – тэхналагічных – і **інжынерных** дысцыплін – якія вывучаюць метады **эфектыўнай** арганізацыі працы людзей – занятых апрацоўкай і захоўваннем інфармацыі. Самі ІТ патрабуюць складанай падрыхтоўкі – вялікіх першапачатковых выдаткаў і навукаёмістай тэхнікі [17].

3. **Крыптаграфія** (ад стар.-грэч. κρυπτός 'утоены' і γράφω 'пішу') – **навука** пра метады забеспячэння прыватнасці (немагчымасці чытання інфармацыі) – і аўтэнтычнасці (цэласнасці і сапраўднасці аўтарства – а таксама немагчымасці адмовы ад аўтарства) інфармацыі.

Першапачаткова крыптаграфія вывучала метады шыфравання інфармацыі – пераўтварэння адкрытага (зыходнага) тэксту на аснове **сакрэтнага** алгарытму і/ці ключа ў шыфраваны тэкст (шыфратэкст). Традыцыйная крыптаграфія ўтварае **раздзел** сіметрычных крыптасістэм – у якіх зашыфраванне і расшыфраванне праводзіцца з выкарыстаннем аднаго і таго ж сакрэтнага ключа.

Апрача гэтага раздзела, сучасная крыптаграфія складаецца з асіметрычных крыптасістэм, сістэмы электроннага **лічбавага** подпісу, хэш-функцыі, кіравання ключамі, квантавай крыптаграфіі і інш. [21].

Заданне 3. Складзіце і запішыце сказы з прапанаванымі словамі.

1. Шлюз¹ – гідратэхнічнае збудаванне на суднаходных і водных шляхах.

Шлюз² – прылада для злучэння сетак, якія працуюць па розных пратаколах сувязі ў мэтах забеспячэння перадачы інфармацыі з адной сеткі на іншую.

2. Шына¹ – фіксатар для розных частак цела, прызначаны для прафілактыкі і лячэння траўмаў.

Шына² – злучэнне, якое служыць для перадачы даных паміж функцыянальнымі блокамі камп'ютара.

3. Вузел¹ – адзінка хуткасці судна.

Вузел² – канцэптэуальная адзінка захоўвання даных, якая нясе ў сабе таксама спасылкі на звязаныя з ёй элементы (вузлы).

4. Ключ¹ – прылада для замыкання і адмыкання замка.

Ключ² – элемент даных, які прызначаны для ідэнтыфікацыі запісаў у файле і хуткага доступу да іх.

5. Архіў¹ – установа для захоўвання старых дакументаў.

Архіў² – файл, які змяшчае ў сабе адзін або некалькі іншых файлаў.

6. Паскаль¹ – адзінка вымярэння.

Паскаль² – мова праграмавання.

7. Тэст¹ – іспыт на экзамене.

Тэст² – у інфарматыцы.

8. Клас¹ – у школе.

Клас² – у аб'ектна-арыентаваным праграмаванні.

Заданне 4. Да наступных тэрмінаў падбярыце сінонімы (карыстайцеся словамі для даведак).

Адладка, акаўнт, анлайнавы аўкцыён, бластар, вэб-аглядальнік, дыск, вінчэстар, інсталяцыя, кампакт-дыск, камп'ютар, кэш, памылка, памяць з адвольным доступам, партатыўны камп'ютар, ПК, праграміст, размножваць, рунэт, сайт, сістэмная плата, узломшчык, устройства, утыліта, файрвол, фолдар, цэнтральны працэсар, электронная пошта.

Словы для даведак: аператыўная памяць, баг, брандмаўар, браўзер, вылічальная машына, гукавая карта, дадатак, дубліраваць, дэвайс, запамінальная прылада, звышаператыўная памяць, інтэрнэт-аўкцыён, кодар, мацярынская плата, мыла, ноўтбук, папка, персанальны камп'ютар, профіль, рускамоўны інтэрнэт, рэсурс, тэсціраванне, устаноўка, хакер, цвёрды дыск, цэнтральнае апрацоўчае ўстройства, CD-ROM.

Заданне 5. Расшыфруйце наступныя абрэвіятуры. Карыстайцеся слоўнікам, змешчаным у дадатку. Складзіце і запішыце сказы з выдзеленымі тэрмінамі.

БД, ААП, ПК, АС, АП, ЭВМ, ПВМ, ЛВС, ПЗ, КС.

Заданне 6. Да прыведзеных слоў падбярыце аднакаранёвыя, графічна абазначце словаўтваральныя сродкі. З пяццю словамі на выбар складзіце сказы. Вусна растлумачце сэнс выдзеленых слоў (карыстайцеся слоўнікам, змешчаным у дадатку).

Камп'ютар, праграма, дыск, аперацыя, файл, акустыка, кампіляваць, кампанаванне, **рэкурсія**, тэкст, адрас, функцыя, аналаг, асацыяцыя, **бібліятэка**, код, індэкс, інтэлект, **графіка**, карыстальнік.

Заданне 7. Вызначце спосаб утварэння наступных спецыяльных слоў са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

ПК, кошк, канал сувязі, апрацоўка, файлы, інжынер, вірус, САПР, факс-мадэм, камп'ютарная гульня, карыстальнік, міжсеткавы, вылічальны, памяць, апэратыўная памяць, блок-схема, пратакол, ярлык, мікрааперацыя, інфарматызацыя, акаўнт, інтэрфейс, мост, інфармацыйная мадэль, блакіроўка, майстар-дыск, мадэляванне, праграма малявання, прыярытэтны, файл транзакцый, хэшаванне, хэш-функцыя, чарга, час адказу, драйвер, шыфр, антывірус, ануляванне, апаратныя сродкі.

Заданне 8. Пры дапамозе наступных запазычаных частак і прыставак утварыце спецыяльныя словы са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

Аўта-, відэа-, гіпер-, інтэр-, мікра-, міні-, полі-, псеўда-, радыё-, рэтра-, тэле-, тэхна-, электра-.

Заданне 9. Карыстаючыся слоўнікам, змешчаным у дадатку, падбярыце па тры ці чатыры прыклады тэрмінаў-словазлучэнняў (галіна інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі) наступных мадэлей:

- 1) назоўнік + назоўнік у Р. скл.;
- 2) назоўнік + назоўнік у Т. скл.;
- 3) назоўнік + прыметнік;
- 4) прыметнік + назоўнік;
- 5) назоўнік + назоўнік у Р. скл. + прыметнік;
- 6) прыметнік + прыметнік + назоўнік у Р. скл.;
- 7) прыметнік + прыметнік + назоўнік;
- 8) прыметнік + назоўнік + назоўнік у Р. скл.

Заданне 10. Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову. Складзіце і запішыце пяць сказаў, выкарыстаўшы перакладзеныя словазлучэнні.

Язык программирования джава, объектно-ориентированное программирование, создать класс, протестировать программу, локальная компьютерная

сеть, загрузить файл, скопировать на флешку, моделирование программы, программный функционал, алгоритм действий, стандартная программа, функция поиска, авторизация пользователя, ввести логин, сделать изменения в программе, информационный процесс.

Заданне 11. Запішыце словазлучэнні, паставіўшы словы, што ў дужках, у патрэбным склоне з прыназоўнікамі або без прыназоўнікаў. Перакладзіце атрыманыя выразы на рускую мову.

Дзякаваць (менеджар), знаходзіцца (пяць кіламетраў ад горада), тры (камп'ютар), гаварыць (тэлефон), дамовіцца (перавозка), ажыццявіць (тэсціраванне), атрымаць (паслуга), запоўніць (мытная дэкларацыя), сем (прынтар), два (дыскавод), тры (аб'ект), атрымаць веды (інфарматыка), атрымаць веды ў галіне (праграмаванне), вучыцца (універсітэт), вучыцца (праграміст), праходзіць (стажыроўка), рабіць (кампіляцыя), здаваць (праца).

Заданне 12. Складзіце крыжаслоў, выкарыстаўшы матэрыялы кароткага руска-беларускага тлумачальнага слоўніка спецыяльнай лексікі ў галіне сучаснай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, што змешчаны ў дадатку.

Заданне 13. Запішыце наступныя словы і словазлучэнні ў адпаведнасці з нормамі беларускага правапісу.

Информационный процесс, оперативный, оснащение, автоматизированная система, объект, алгоритм, данные, иерархичность, специализация, квалифицированный, тематика, низовой, логический, статистический, дежурный, коррекция, объём, отсеивание, дублирующая информация.

Заданне 14. Перакладзіце наступныя словы і словазлучэнні на беларускую мову. Запішыце. Карыстайцеся словамі для даведак.

Предназначение, уровень, подчинённость, звенья, обеспечение, обобщение, качественный, предварительная обработка, предусматривать, получать, взаимодействующий, входное сообщение, вышестоящий, качество, достоверность, общий.

Словы для даведак: узровень, агульны, прызначэнне, прадугледжваць, забеспячэнне, узаемадзейны, звёны, паведамленне, апрацоўка, абагульненне, папярэдні, якасны, падпарадкаванасць, атрымліваць, уваходны, вышэйстаячы, дакладнасць, якасць.

Заданне 15. Перакладзіце тэкст «Организация информационного процесса» на беларускую мову. Карыстайцеся перакладзенымі словамі з заданняў 13–14.

В зависимости от оперативного предназначения и степени оснащения средствами автоматизации все объекты автоматизированной системы (АС) подразделяются на объекты верхнего (I), среднего (II) и нижнего (III) уровня.

Алгоритм обработки добываемых данных построен с учётом иерархичности, подчинённости и сложившейся специфики деятельности её звеньев и органов для обеспечения более качественной обработки и обобщения данных.

В соответствии с традиционно сложившейся специализацией головных объектов звеньев подсистемы и в целях более квалифицированной предварительной обработки и обобщения данных в подсистеме предусмотрена специализация объектов по тематике.

Разные уровни обработки информации предусматривают различное обобщение получаемых данных на объектах соответствующего уровня и последующую передачу результатов обобщения в виде стандартных сообщений на вышестоящий объект.

На низовых объектах подсистемы производится предварительная обработка информации. На объектах среднего звена производится как предварительная обработка сведений, добытых на объектах, так и обобщение информации, поступающей от подчинённых и взаимодействующих объектов подсистемы. В ходе автоматизированной обработки входных сообщений на объектах среднего уровня осуществляется программная логическая и статистическая обработки введённых данных. Оперативный дежурный, просматривая представленную на экран ЭВМ информацию, может отправить её в вышестоящий орган сразу или произвести необходимую коррекцию и после этого отправить сообщение.

Автоматизированная обработка информации на объектах среднего уровня значительно повышает её качество и достоверность и заметно снижает общий объём выдаваемых сообщений на вышестоящий объект за счёт отсеивания дублирующей информации и обобщения данных [1].

Задание 16. Падрыхтуйце вуснае паведамленне па тэме «Мая будучая прафесія».

Тэставы кантроль

Варыянт 1

1. Тэрмін – гэта...

А. Слова ці выраз, што выкарыстоўваюць паміж сабой прадстаўнікі якой-небудзь прафесіі ў вусным маўленні.

Б. Спецыяльнае слова ці спалучэнне слоў, якое выкарыстоўваецца для дакладнага азначэння прадметаў і паняццяў у пэўнай галіне навукі і тэхнікі.

В. Спецыяльнае слова ці выраз, што складае аснову афіцыйна-справавога тэксту.

Г. Слова, якое этыкетуе прадметы і рэчы і ўжываецца ў навуцы, тэхніцы, вытворчасці.

Д. Сістэма спецыяльных слоў пэўнай галіны навукі, тэхнікі або мастацтва.

2. Пры дапамозе лексіка-семантычнага спосабу ўтворана спецыяльнае слова...

А. Камп'ютар.

- Б. Мыш (камп'ютарная).
- В. Інкапсуляцыя.
- Г. Прынтар.
- Д. Персанальны камп'ютар.

3. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

- А. *Лінукс, Эпл, Гугл* – гэта прафесіяналізмы.
- Б. Тэрміны павінны быць нейтральнымі адносна эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі.
- В. Большасць тэрмінаў адназначныя.
- Г. Прафесіяналізмы пашыраны ў вусным маўленні.
- Д. *Лінукс, Эпл, Гугл* – гэта номены.

4. Якая лексічная з'ява адлюстравана ў прыкладах: *прыярытэт – перавага, сакрэтнасць – канфідэнцыяльнасць, БД – база даных?*

- А. Аманімія.
- Б. Тэрміналагізацыя.
- В. Антанімія.
- Г. Паранімія.
- Д. Сінанімія.

5. Якое сцвярджэнне з'яўляецца правільным?

- А. Да спецыяльнай лексікі адносяць толькі тэрміны.
- Б. Да спецыяльнай лексікі адносяць метафары, фразеалагізмы, экспрэсіўныя сродкі мовы.
- В. Да спецыяльнай лексікі адносяць тэрміны, наменклатурныя назвы і прафесіяналізмы.
- Г. Да спецыяльнай лексікі адносяць тэрміны, жарганізмы, прафесіяналізмы.
- Д. Да спецыяльнай лексікі адносяць тэрміны, жарганізмы, фразеалагізмы.

6. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

- А. Спецыяльныя словы *алгарытм, блютуз, інжынер, камп'ютар* маюць іншамоўнае паходжанне.
- Б. Большасць спецыяльных слоў са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі запазычана з англійскай мовы.
- В. Сінтаксічным спосабам утвараюцца тэрміны-абрэвіятуры.
- Г. Тэрміны ў залежнасці ад іх вядомасці і пашыранасці бываюць агульнаразумелыя і вузкаспецыяльныя.

Д. Пры запазычванні тэрмінаў адбываецца частковае падпарадкаванне іх законам беларускай мовы, ці адаптацыя.

7. Якая лексічная з'ява адлюстравана ў прыкладах: *сінтаксіс¹* (у мовазнаўстве) – *сінтаксіс²* (у праграмаванні)?

- А. Аманімія.
- Б. Сінанімія.
- В. Антанімія.

Г. Паранімія.

Д. Паранамазія.

8. Тэрміны ў залежнасці ад іх вядомасці і пашыранасці бываюць...

А. Шырокаўжывальныя і вузкаўжывальныя.

Б. Вузкагаліновыя і шырокагаліновыя.

В. Шыроказразумелыя і вузкаразумелыя.

Г. Агульнаразумелыя і вузкаспецыяльныя.

Д. Шырокавядомыя і малавядомыя.

9. Якое слова не з'яўляецца тэрмінам?

А. Вінда.

Б. Працэсар.

В. Прынтар.

Г. Персанальны камп'ютар.

Д. БД (база даных).

10. Што ўтворана пры дапамозе сінтаксічнага спосабу ўтварэння тэрмінаў?

А. Праграмны.

Б. Камп'ютар.

В. ПК (персанальны камп'ютар).

Г. Тэсціроўшчык.

Д. Аператыўная памяць.

Варыянт 2

1. Выберыце правільнае сцвярджэнне.

А. Тэрміны звычайна ацэньваюць спецыяльныя прадметы і паняцці, даюць ім характарыстыку.

Б. Тэрміны не павінны быць стылістычна нейтральнымі.

В. На сучасным этапе развіцця навукі амаль усе тэрміны мнагазначныя.

Г. Прафесіяналізмы замацаваны ў спецыяльных прафесійных слоўніках.

Д. Кожны тэрмін з'яўляецца адзінкай пэўнай тэрміналагічнай сістэмы, якая абмежавана адной галіной навукі.

2. Якая лексічная з'ява адлюстравана ў прыкладах: дырэкторыя – каталог, прырытэт – перавага, сакрэтнасць – канфідэнцыяльнасць, стартавая старонка – дамашняя старонка?

А. Аманімія.

Б. Сінекдаха.

В. Семантычнае пераасэнсаванне.

Г. Сінанімія.

Д. Тэрміналагізацыя.

3. Тэрміны адносяцца да...

А. Канкрэтнай лексікі.

- Б. Кніжнай лексікі.
- В. Дыялектнай лексікі.
- Г. Устарэлай лексікі.
- Д. Спецыяльнай лексікі.

4. Выберыце правільнае сцвярджэнне.

- А. Кожны тэрмін існуе сам па сабе і не з'яўляецца адзінкай ніякіх сістэм.
- Б. Паколькі большасць тэрмінаў – адназначныя, яны ўжываюцца ў прамых значэннях і не залежаць ад кантэксту.
- В. Тэрміналагізацыя адбываецца, калі гатовыя тэрміны шляхам пераасэнсавання набываюць новае тэрміналагічнае значэнне ў іншай галіне навукі.
- Г. Кожны тэрмін павінен, як правіла, абазначаць некалькі паняццяў ці прадметаў.
- Д. Дэфініцыя – гэта спосаб утварэння тэрміна.

5. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

- А. Тэрміны *мыш* (камп'ютарная), *воблака*, *паштовая скрыня* ўтвораны шляхам пераасэнсавання агульнаўжывальных слоў.
- Б. Большасць спецыяльных слоў са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі запазычана з нямецкай мовы.
- В. Сінтаксічным спосабам утвараюцца тэрміны-словазлучэнні.
- Г. Пры запазычванні тэрмінаў адбываецца частковае падпарадкаванне іх законам беларускай мовы, ці адаптацыя.
- Д. Прыкладамі тэрмінаў са сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі з'яўляюцца такія словы, як *мова праграмавання*, *камп'ютар*, *інфарматыка*, *база даных*, *працэсар*, *сінтаксіс*.

6. Якая лексічная з'ява адлюстравана ў прыкладах: *фрэйм* – ‘паняцце ў сацыяльных навукх, такіх як сацыялогія, псіхалогія і інш., якое азначае пэўную цэласнасць, у межах якой людзі асэнсоўваюць сябе ў свеце’ і *фрэйм* – ‘вобласць акна браўзера для прадстаўлення асобнай вэб-старонкі’?

- А. Аманімія.
- Б. Сінанімія.
- В. Антанімія.
- Г. Паранімія.
- Д. Паранамазія.

7. Што з'яўляецца прыкладам лексіка-семантычнага спосабу ўтварэння спецыяльных слоў?

- А. Прынтар.
- Б. Інжынер.
- В. Воблака (як віртуальнае асяроддзе).
- Г. Аператыўная памяць.
- Д. ААП (аб'ектна-арыентаванае праграмаванне).

8. Сукупнасць уласных імёнаў і назваў, прысвоеных разнастайным рэаліям і аб’ектам навукі і тэхнікі – гэта ...

- А. Амафоны.
- Б. Тэрміны.
- В. Прафесіяналізмы.
- Г. Жарганізмы.
- Д. Наменклатурныя назвы.

9. Што ўтворана пры дапамозе сінтаксічнага спосабу?

- А. Лінукс.
- Б. Камп’ютар.
- В. База даных.
- Г. Мыш (камп’ютарная).
- Д. ААП (аб’ектна-арыентаванае праграмаванне).

10. Адзначце наменклатурную назву.

- А. Інтэрнэт.
- Б. Джава.
- В. Бібліятэка.
- Г. Баг.
- Д. САПР.

Тэма 9. Гісторыя і сучаснасць беларускай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі

Фарміраванне беларускай навуковай тэхнічнай тэрміналогіі⁷

Беларуская навуковая тэрміналогія прайшла доўгі шлях развіцця. Пачаткі яе з’яўлення можна аднесці да часоў ВКЛ, калі беларуская мова выконвала статус дзяржаўнай мовы. У тыя часы былі юрыдычныя, гандлёвыя, ваенныя, медыцынскія і іншыя тэрміны, пра што сведчаць Статуты ВКЛ, а таксама іншыя помнікі беларускага пісьменства.

Ролю тэрміналагічных слоўнікаў у старажытныя часы выконвалі так званыя *глосы* (ад грэч. *glossa* ‘устарэлае, малаўжывальнае слова’). Гэта зноскі, якія змяшчаліся на палях ці паміж радкамі друкаваных выданняў. Звычайна глосы тлумачылі стараславянскія і запазычаныя малазразумелыя і незразумелыя словы. Глосы можна ўбачыць у выданнях Ф. Скарыны, В. Цяпінскага і інш. Напрыклад, у «Евангелле» В. Цяпінскага растлумачана 210 глос.

Вялікае значэнне для развіцця беларускай тэрміналогіі меў створаны ў 1596 г. Л. Зізаніем першы славяна-беларускі слоўнік «Лексис», а таксама «Лексікон

---

⁷ У падрыхтоўцы тэрэтычных звестак выкарыстаны крыніцы [4; 5; 6].

славянароскі» П. Бярынды. Значная частка змешчаных тут тэрмінаў захавалася да нашага часу: *бытие, выхованье, истина, мова, особа, оборонца, пытанье, сведомость, утиск* і інш.

Такія фактары, як забарона беларускай мовы ў часы Рэчы Паспалітай і абмежаванае яе выкарыстанне ў часы расійскай улады, адмоўна ўздзейнічалі на развіццё беларускай тэрміналагічнай лексікі. Ажыўленне тэрміналагічнай работы пачалося ў 20-я гг. ХХ ст., чаму спрыяла адраджэнне кнігадрукавання, выданне газет, навуковых і навукова-папулярных публікацый на беларускай мове. З утварэннем БССР сфера функцыянавання беларускай мовы значна пашырылася.

У 1921 г. пры Народным камісарыяце асветы Беларусі была створана Навукова-тэрміналагічная камісія, якой было даручана выпрацаваць беларускую тэрміналогію па ўсіх дысцыплінах, што вывучаліся ў сярэдняй школе. Вынікам гэтай працы з'явіліся кароткія слоўнікі тэрмінаў, надрукаваныя ў «Вестнике Народного комиссариата просвещения» ў 1921–1922 гг., а таксама 24 выпускі «Беларускай навуковай тэрміналогіі» па розных галінах ведаў: матэматыцы, літаратуры, географіі, батаніцы, музыцы, анатоміі, лінгвістыцы, грамадазнаўстве, біялогіі, хіміі, фізіцы і інш., выдадзеныя на працягу 1922–1930 гг. Асноўным прынцыпам складання такіх слоўнікаў было выкарыстанне сродкаў жывой народнай мовы: *вапняк, глеба, глей, дакладнасць адносная, сіла цяжару, ланцуг замкнуты, паліва, лік ваганняў, уяўны, адвольны множнік, суквецце, назоўнік, пражытковы мінімум, даследаванне, ступень, паглынальнік* і інш. Гэты прынцып сябе апраўдаў, многія такія тэрміны і сёння існуюць у беларускай мове.

Значная праца па стварэнні беларускай навуковай тэрміналогіі была праведзена з 1922 па 1930 гг.: былі выдадзены такія даведнікі, як «Слоўнік геаметрычных і трыганаметрычных тэрмінаў і сказаў» (1923), «Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік» (1924), «Спіс назваў птушак і некаторых рыб» (1925), «Дзелавод. Узоры афіцыйных папер, слоўнік тэхнічна-канцылярскіх выказаў і іншыя патрэбныя ў дзелаводстве веды» (1926), «Расійска-беларускі слоўнічак дзеля чыгуначных мясцкомаў» (1926), «Беларускія назвы раслін» (1927). У распрацоўку беларускай тэрміналогіі ў гэты час значны ўклад унеслі Я. Лёсік, Б. Тарашкевіч, М. Байкоў, М. Гарэцкі, В. Ластоўскі, С. Некрашэвіч, П. Бузук.

Пасля стварэння ў 1929 г. Інстытута мовазнаўства АН БССР быў выдадзены першы выпуск «Слоўніка тэхнічнай тэрміналогіі» (1932), створаны навуковым супрацоўнікам Інстытута мовазнаўства А. Гурло. Гэты выпуск ахоплівае адзін раздзел тэхнікі: паравыя катлы, поршневыя машыны, паравыя турбіны і рухавікі ўнутранага згарання. У слоўніку ў алфавітным парадку падаюцца назвы будаўнічых матэрыялаў, дэталей машын, відаў паліва, працэсаў, найменні тэхнічнага інструменту. У ім адлюстроўваюцца асаблівасці арфаграфіі таго часу: *ампэр, акселератар, бэнзын, бэнзоль, буфэр, вэнтыль, кляпан, карбуратар, камэра* і інш. Паказальна, што толькі адзінкавыя з навукова-тэхнічных тэрмінаў, зафіксаваных у слоўніку, не замацаваліся ў далейшай лексікаграфічнай практыцы.

Распрацоўку выданняў планавалася працягнуць. У 1935 г. было падрыхтавана 15 праектаў энцыклапедычных слоўнікаў па найважнейшых галінах навукі, але жорсткія рэпрэсіі сярэдзіны 30-х гадоў і вайна спынілі працу ў гэтым напрамку. Пасля вайны на Беларусі не было агульнага цэнтра па распрацоўцы і ўпарадкаванні тэрміналагічнай лексікі. Значную ролю ў нармалізацыі беларускай тэрміналогіі адыгралі «Руска-беларускі слоўнік» (1953) і «Беларуска-рускі слоўнік» (1953). Змешчаныя ў іх тэрміны дапамагалі чытачу ў працы над грамадска-палітычнай, навуковай і мастацкай літаратурай. У 1955 г. у Інстытуце мовазнаўства АН БССР быў створаны сектар тэрміналогіі, у 50–70-я гг. створана картатэка для «Руска-беларускага політэхнічнага слоўніка». Значную ролю ва ўдасканаленні беларускай тэрміналогіі адыграла выданне Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

У 1979 г. на аснове сектара тэрміналогіі была створана Тэрміналагічная камісія АН БССР, якая ў 1991 г. была ператворана ў Рэспубліканскую тэрміналагічную камісію пры АН Беларусі. Вынікам працы гэтых камісій сталі наступныя выданні: «Русско-белорусский политехнический словарь» (1997–1998 гг., 2 т.); «Руска-беларускі фізічны слоўнік» (Болсун А. І., 1993 г.); «Руска-беларускі фізіка-геаграфічны слоўнік» (Андрыеўская З. Я., Галай І. П., 1994 г.); «Малы матэматычны слоўнік» (Воднеў У. Т., Навумовіч А. Ф., 1994 г.); «Русско-белорусский словарь по теплотехнике и санитарной технике» (Капко В. М., Хрусталёв Б. М., 1994 г.); «Кароткі руска-беларуска-англійскі слоўнік машынабудаўнічага профілю» (Міклашэвіч А. А., Васілёнак В. Д., 1996 г.) і інш.

Праблемы развіцця і функцыянавання тэрміналогіі беларускай мовы ў канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. разглядаліся ў даследаваннях такіх вучоных, як Л. А. Антанюк, Г. У. Арашонкава, М. В. Бірыла, А. М. Булыка, Г. А. Гваздовіч, М. Ф. Гуліцкі, Д. В. Дзятко, В. П. Красней, У. В. Люшцік, А. Я. Міхневіч, А. І. Падлужны, П. У. Сцяцко і інш. Першачарговай задачай пры ўпарадкаванні беларускай тэхнічнай тэрміналогіі на сучасным этапе з’яўляецца вывучэнне практыкі ўжывання тэрмінаў у навуковых тэкстах і выданне слоўнікаў. Не страчвае актуальнасці і праблема папаўнення паняццёва-тэрміналагічнага фонду, прывядзенне яго ў адпаведнасць з узроўнем развіцця сучаснай навукі.

Гісторыя і сучаснасць беларускай навуковай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі⁸

Праблема даследавання тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі, вылічальнай тэхнікі, інфармацыйных тэхналогій з’яўляецца актуальнай у першую чаргу таму, што любая мова ўвесь час знаходзіцца ў стане развіцця і пераўтварэння. На гэты працэс вялікую ролю адыгрываюць змены, якія адбываюцца ў сучаснай інфармацыйнай прасторы і свеце камп’ютарных тэхналогій. Хуткае развіццё інфарматыкі ў наш час спрыяе пастаяннаму папаўненню тэрміналагічнага слоўніка

---

⁸ У падрыхтоўцы тэарэтычных звестак выкарыстаны крыніцы [6; 34; 35].

мовы, які патрабуе даследавання і апісання. У выніку інфармацыйнага выбуху, велізарнага патоку разнастайнай навуковай інфармацыі, адбыўся так званы «тэрміналагічны выбух» – рэзкае павелічэнне колькасці новых спецыяльных слоў. Разам з тым, спецыяльная лексіка сучаснай беларускай мовы ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі не мае сістэматызаванага апісання, якое адпавядала бы ўзроўню развіцця навукі і тэхнікі.

З’яўленне вылічальных машын не магло не адбіцца на мове. Тэрміналогія ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі была сфарміравана ў адпаведнасці з прынцыпамі распрацоўшчыка архітэктуры ЭВМ Д. Неймана (1946) па аналогіі з лексікай, якая апісвае функцыянаванне чалавечага мозга (у камп’ютара, як і ў чалавека, ёсць памяць, месца галоўнага мозга займае працэсар і т. п.) [28].

Першае пакаленне ЭВМ з часам змяняецца не толькі архітэктурна, але і функцыянальна. Дадзены фактар, у сваю чаргу, уплывае на змены і дапаўненні тэрміналагічнага апарата ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Падчас з’яўлення другога пакалення ЭВМ актыўна развіваюцца мовы праграмавання. У 70-х гг. у СССР пачалі вырабляцца першыя ЭВМ па амерыканскай мадэлі. Персанальны камп’ютар з’явіўся ў 1976 г., пасля адкрыцця мікрапрацэсара ў 1971 г. З гэтага часу ў рускую мову пачынае ўваходзіць усё больш і больш англійскіх слоў, звязаных са сферай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Паступова праз рускую мову такія найменні пашыраюцца і ў беларускай мове.

Развіццё і распаўсюджванне інфармацыйных тэхналогій за апошні час дасягнула неймавернага ўзроўню. Калі яшчэ ў 1994 г. аб’ём продажу камп’ютарнай тэхнікі ацэньваўся ў 1,5 млрд. даляраў, то ўжо ў 2000 г. гэтыя даныя пераадолелі адзнаку ў 37 млрд. даляраў. У 2017 г. вытворцы выпусцілі звыш за 262,5 млн. камп’ютараў. У 2020 г., паводле інфармацыі даследчай кампаніі IDC, аб’ём сусветнага рынку персанальных камп’ютараў дасягнуў 302,6 млн. прылад, павялічыўшыся на 13,1 % у параўнанні з 2019 г. Тэмпы росту падняліся амаль у пяць разоў у першую чаргу з прычыны пандэміі COVID-19, праз якую людзі сталі часцей вучыцца і працаваць дыстанцыйна, што павялічыла патрэбу ў персальнай тэхніцы [20]. У сувязі з хуткім развіццём камп’ютарных тэхналогій тэрміналагічныя слоўнікі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі сучасных моў свету няспынна развіваюцца.

Са з’яўленнем камп’ютара і такой сферы навукі і тэхнікі, як інфарматыка і вылічальная тэхніка, у беларускай мове сфарміраваўся спецыяльны пласт слоў. Беларуская тэрміналогія ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі з’яўляецца арганічнай часткай агульнай беларускай навуковай тэрміналогіі і ўтварае асобную падсістэму, якая вызначаецца адметнымі лінгвістычнымі асаблівасцямі. Найперш гэта запазычаны характар спецыяльных слоў, прычым большасць лексем паходзіць з англійскай мовы. Працэс запазычання адбываецца двума шляхамі: а) непасрэдна з мовы-крыніцы ў беларускую мову; б) з мовы-крыніцы праз рускую мову ў беларускую [29, с. 638].

Спецыфічнай рысай беларускай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі з'яўляецца таксама наяўнасць у складзе спецыяльнай лексікі наменклатуры і прафесіяналізмаў [40, с. 70]. Даследчыца М. Свістунова адзначае і такую асаблівасць беларускай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, як існаванне фактычна ў двух варыянтах, адзін з якіх заснаваны на нормах сучаснай беларускай літаратурнай мовы, а другі – узыходзіць да Б. Тарашкевіча і яго знакамітай граматыкі. Менавіта такі правапіс актыўна ўжываецца ў беларускамоўным сегменце інтэрнэту Байнэце [40, с. 75].

Актыўнае выкарыстанне тэрміналагічных адзінак уласнабеларускага і інтэрнацыянальнага паходжання з арыентацыяй на словаўтваральныя сродкі беларускай мовы – тыповы падыход у беларускай тэрміналогіі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Беларуская тэрміналогія інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі імкнецца да міжнароднай стандартызацыі і ўніфікацыі паняццыйнага апарату. Гэта дазваляе замацоўваць у слоўніку як уласнамоўныя, так і прынятыя сусветнай практыкай спецыяльныя найменні.

У канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. выйшлі з друку перакладныя руска-беларускія слоўнікі тэхнічнай тэрміналогіі, куды ўвайшлі асобныя лексемныя з галіны інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, напрыклад, двухтомны «Русско-белорусский политехнический словарь», склад. І. Л. Бурак (1998), «Современный русско-белорусский политехнический словарь», склад. А. Н. Булыка (2007), «Руска-беларускі навукова-тэхнічны слоўнік» А. М. Савіцкай і інш. Вялікі ўклад у развіццё беларускай тэрміналогіі ў сферы інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі зрабіў вучоны ў галіне эканамічнай інфарматыкі Мікалай Іванавіч Савіцкі. Ён падрыхтаваў «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» (2009), у якім аўтар змясціў больш за 3000 слоў. Гэты слоўнік з'яўляецца вынікам асабістай працы даследчыка ў Беларускай дзяржаўным эканамічным універсітэце.

Важнай з'явай у развіцці беларускай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі з'явілася выданне і наступных слоўнікаў: «Інфарматыка. Беларуска-рускі тэрміналагічны слоўнік» (пад рэд. А. І. Паўлоўскай, 1996 г.); «Руска-беларуска-англійскі слоўнік па інфарматыцы» (М. Савіцкі, 1992 г.); «Русско-белорусский словарь по микроэлектронике» (склад. Э. А. Матсон, 1990 г.); «Тлумачальны руска-англа-беларускі слоўнік па інфарматыцы» (пад рэд. М. К. Бузы, 1994 г.); «Руска-беларускі слоўнік па радыётэхніцы, вылічальнай тэхніцы і сувязі» (П. П. Урбанавіч, 1998 г.) і інш. Акрамя гэтага, у канцы ХХ ст. выйшлі асобныя падручнікі на беларускай мове, напрыклад: «Тэкставы рэдактар ЛЕКСІКОН» (М. І. Савіцкі, 1993 г.); «Інтэграваны пакет WORKS для рашэння эканамічных і тэхнічных задач» (В. М. Ганчароў, 1995 г.); «Эканамічная інфарматыка і вылічальная тэхніка» (М. І. Савіцкі, 1996 г.); «Арыфметычныя і лагічныя асновы лічбавых аўтаматаў» (П. П. Урбанавіч, 1999 г.); «Метады праграмавання і інфарматыка» (Г. А. Расолька і інш., 2013 г.); «Алгарытмы апрацоўкі даных» (Г. А. Расолька і інш., 2013 г.) і інш.

У ХХІ ст. асобныя беларускія лінгвісты распрацоўваюць такія цікавыя накірункі, як даследаванне беларускай інтэрнэт-тэрміналогіі і інтэрнэт-дыскурсу. Можна назваць працы А. А. Барковіча «Інтэрнэт-тэрміналогія: асаблівасці функцыянавання ў беларускай мове» (2014); М. І. Свістунай «Беларуская ІТ-тэрміналогія ў інтэрнэце: памылкі і варыянты» (2020); А. А. Барковіча «Сацыялінгвістычная спецыфіка беларускага інтэрнэт-дыскурсу» (2018) і інш.

Лексікаграфія. Віды слоўнікаў⁹

Лексікаграфія (грэч. *lexikos* – ‘слоўнікавы- і *grapho* – ‘пішу’) – раздзел мовазнаўства, які займаецца тэорыяй і практыкай складання слоўнікаў.

Слоўнік – гэта кніга ці электронная праграма, у якой размяшчаюцца словы або іншыя адзінкі мовы ў пэўным парадку (алфавітным, тэматычным ці інш.) з адпаведнымі звесткамі пра іх.

Кожны слоўнік мае тры абавязковыя элементы: *рэестр* – спіс, пералік слоў, якія разглядаюцца; *загаловачнае (рээстравае) слова* – слова, якім пачынаецца слоўнікавы артыкул; *слоўнікавы артыкул* – гэта загаловачнае слова разам з усімі звесткамі, якія падаюцца пра яго ў слоўніку.

Усе слоўнікі падзяляюцца на энцыклапедычныя і лінгвістычныя. У **энцыклапедычных** (грэч. *encyclopedia* ‘кола ведаў’) слоўніках (**энцыклапедыях**) даюцца навуковыя звесткі пра гісторыю, прыроду, насельніцтва, выдатных дзеячаў, эканоміку, навуку, асвету, культуру, мастацтва, літаратуру, змяшчаюцца каляровыя і чорна-белыя фотаздымкі, малюнкі, рэпрадукцыі, карты, схемы.

Энцыклапедыі бываюць універсальныя і галіновыя, аднатомныя і шматтомныя. Універсальныя энцыклапедыі даюць абагуленыя звесткі па ўсіх галінах навукі: «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» ў 12 тамах (скарочана БелСЭ, 1969–1975 гг.), «Беларуская Энцыклапедыя» ў 18 тамах (скарочана БелЭн, 1996–2004 гг.) і інш. Галіновыя энцыклапедыі – гэта даведнікі па асобных галінах навукі, тэхнікі, мастацтва і інш.: «Архітэктура Беларусі» (1993), «Беларуская мова» (1994), «Матэматычная энцыклапедыя» (2001), «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» ў 6 тамах (1993–2001) і інш.

Лінгвістычныя (лац. *lingua* ‘мова’) слоўнікі апісваюць значэнні слоў, іх ужыванне, напісанне, вымаўленне, утварэнне, паходжанне. Лінгвістычныя слоўнікі бываюць аднамоўныя, двухмоўныя і шматмоўныя.

Двухмоўныя і шматмоўныя лічацца перакладнымі слоўнікамі, у аднамоўных слоўніках падаюцца словы адной мовы. Сярод аднамоўных слоўнікаў вылучаюцца тлумачальныя, дыялектныя, гістарычныя, этымалагічныя, тэрміналагічныя, фразелагічныя, арфаграфічныя, марфемныя, анамастычныя, слоўнікі сінонімаў, слоўнікі мовы пісьменнікаў і інш.

---

⁹ У падрыхтоўцы тэарэтычных звестак выкарыстаны кнігі [4; 5].

У тлумачальных слоўніках раскрываецца сэнс слова. Самы поўны такі слоўнік – «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 5-і тамах (ТСБМ, 1977–1984 гг.), які ахоплівае лексіку і фразеалогію беларускай мовы XX ст. Туды ўвайшло каля 98 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

У **арфаграфічных** слоўніках даецца правільнае напісанне слоў. У **арфаэпічных слоўніках** вызначаецца правільнае вымаўленне слоў. Такія слоўнікі садзейнічаюць павышэнню культуры маўлення. **Этымалагічныя слоўнікі** разглядаюць паходжанне слоў. У **тэрміналагічных слоўніках** размяшчаюцца тэрміны якой-небудзь галіны навукі ці тэхнікі. У **фразеалагічных слоўніках** тлумачыцца сэнс фразеалагізмаў. **Марфемныя і словаўтваральныя слоўнікі** дапамагаюць правільна дзяліць словы на часткі (марфемы), вызначаць способы і сродкі ўтварэння слоў. **Анамастычныя слоўнікі** фіксуюць уласныя імёны і геаграфічныя назвы. **Дыялектныя слоўнікі** змяшчаюць і тлумачаць лексіку, запісаную ў пэўнай гаворцы, у якой-небудзь мясцовасці Беларусі ці яе паграніччы. **Слоўнікі сінонімаў** уключаюць словы, блізкія па сэнсе. **Слоўнікі антонімаў** вызначаюць словы, супрацьлеглыя па значэнні. **Слоўнікі паронімаў і амонімаў** разглядаюць словы з блізкім гучаннем і розным значэннем, што дапамагае правільна ўжываць такія лексемы ў маўленні. У **слоўнікі іншамойных слоў** уключаюцца запазычаныя словы з указаннем мовы-крыніцы.

Пытанні для самакантролю

1. З якіх часоў пачынае фарміравацца беларуская навуковая тэрміналогія?
2. Што такое *гlosy*? Дзе яны сустракаліся?
3. Які ўклад у фарміраванне беларускай навуковай тэрміналогіі зрабілі Л. Зізаній і П. Бярында?
4. Чым вызначалася развіццё беларуская навуковай тэрміналогіі ў XVIII–XIX стст.?
5. Як ажыццяўлялася тэрміналагічная работа на Беларусі ў 20-я гг. XX ст?
6. Назавіце асноўныя беларускія тэрміналагічныя слоўнікі, выдадзеныя з 1922 па 1930 гг.
7. Якія асобы займаліся распрацоўкай беларускай навуковай тэрміналогіі у першай палове XX ст.?
8. Чым адметны «Слоўнік тэхнічнай тэрміналогіі» (1932)?
9. Як развівалася беларуская навуковая тэрміналогія ў пасляваенны час?
10. Раскажыце пра дзейнасць Тэрміналагічнай камісіі АН БССР.
11. Назавіце беларускіх вучоных, якія займаліся праблемамі беларускай навуковай тэрміналогіі ў канцы XX – пачатку XXI стст.?
12. З чым звязана з'яўленне тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі ў сусветных мовах? Чаму гэты пласт лексікі з'яўляецца сёння асабліва дынамічным?

13. Чым тлумачыцца перавага англіцызмаў у складзе тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі?

14. Назавіце асноўныя адметнасці беларускай тэрміналогіі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі.

15. Што такое *варварызмы* і *паўварварызмы*? Прывядзіце прыклады такіх слоў.

16. Што такое, на вашу думку, інтэрнэт-дыскурс? Хто займаецца яго даследаваннем у беларускім мовазнаўстве?

17. Які раздзел мовазнаўства вызначаецца тэорыяй і практыкай складання слоўнікаў?

18. Што такое слоўнік?

19. Якія абавязковыя элементы павінен мець кожны слоўнік?

20. На якія дзве групы падзяляюцца слоўнікі? У чым іх адрозненне?

21. Чым адметны тлумачальныя слоўнікі? Прывядзіце прыклады такіх лексікаграфічных крыніц.

22. Што ўласціва этымалагічным і анамастычным слоўнікам?

23. Для чаго, на ваш погляд, патрэбны слоўнікі? Якія слоўнікі, на вашу думку, самыя важныя і чаму?

24. Якія беларускамоўныя лексікаграфічныя крыніцы ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі вы ведаеце?

Практычныя заданні

Заданне 1. Карыстаючыся кароткім руска-беларускім тлумачальным слоўнікам спецыяльнай лексікі ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі, змешчаным ў дадатку, дапоўніце табліцу.

ЛСГ тэрміна ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі	Тэрміны-словы	Тэрміны-словазлучэнні
Назвы прафесій і асоб	<i>Інжынер-праграміст...</i>	<i>Адміністратар базы даных...</i>
Назвы навук і вучэбных дысцыплін	<i>Інфарматыка...</i>	<i>Інжынерыя праграмнага забеспячэння...</i>
Назвы машын, устrojств	<i>Камп'ютар...</i>	<i>Персанальны камп'ютар...</i>
Назвы дэталей камп'ютара	<i>Манітор...</i>	<i>Цэнтральны працэсар...</i>
Назвы адзінак вымярэння	<i>Гігабайт...</i>	<i>Байт на дзюйм...</i>
Назвы ўласцівасцей	<i>Хуткадзейнасць...</i>	<i>Якасць інфармацыі...</i>
Назвы дзеянняў	<i>Кампіляцыя...</i>	<i>Увод голасавы...</i>
Тэрміны праграмавання	<i>Наследаванне....</i>	<i>Мова праграмавання...</i>
Інтэрнэт-тэрміны	<i>Інтэрнэт...</i>	<i>Электронная пошта...</i>
Віды праграм і праграмнага забеспячэння	<i>Антывірус...</i>	<i>Аперацыйная сістэма...</i>

Заданне 2. Спішыце тэкст, устаўляючы прапушчаныя літары і патрэбныя знакі прыпынку. Выпішыце тэрміны і вызначце іх значэнне. Растлумачце правапіс выдзеленых слоў.

Ш_рокае распа_сюджванне камп'ют_раў у свеце выклікала шэраг скаргаў на здароў_ карыстальнікаў персанальных камп'ют_раў. Адна з іх датычыцца захв_рвання в_чэй. Зрокавая нагрузка ўзрастае з_за неабходнасці пастая_а перамя_чаць погля_з экран_на клавіатуру і тэкст што знаходзіцца на паперы. Блікі на экране манітор_, н_правільная адлеглас_ць вачэй да экран_н_звычайна вялікая яркас_ць яго пагаршаюць сітуацыю. Статычная поза ў час работы рухі што паўтараюцца і нерац_янальная арганізацыя рабочага месца могуць прыводзіць да ўзнікнення растройстваў _кілетна-мышачнай сістэмы карыстальніка, што суправаджа_цца шматлікімі сімптомамі гал_ўныя болі, болі ў вачах, затуманьванне зрок_і г. д.

Акрамя таго камп'ют_р гэта крыніца электрамагнітных выпрамен_ванняў што таксама н_бяспечна для л_дзеяй. З мэтай зніжэнн_ўздзеянняў іх на карыстальніка р_камендуецца рабіць абавязковыя па_зы ў рабоце. Пры арганізацыі рабочага месца карыстальніка ПК неабходна мець на ўвазе што мінімальная адлеглас_ць ад экран_да чалавека каля 50-70 см (даўжыня выцягнутай рукі), а рабочых месцаў ад бакавой і задняй сценак манітор_– не мен_ш чым 1,5 м, клаві_тура таксама павінн_быць размешчан_на максімальна магчымай адлеглас_ці ад манітор_. Пр_ярытэтнымі і больш б_спечнымі пры карыстанн_з'яўляюцца в_днакрысталічныя маніторы што ўваходзяць _склад персанальнага камп'ют_ра.

Асаблівую ўвагу неабходна надаваць уз_дзеянню камп'ют_ра на чалавечы арганізм праз праз_мернае выкарыстанне т_хналогій якія атрымалі назву в_ртуальнай р_альнасці. У людзей якія з ранняга дзяцінства зана_та захапляліся камп'ют_рнымі гульнямі, выяўляюцца розныя захворванні, як фізічныя так і псіхічныя. Калі ласка, не зл_ўжывайце камп'ют_рнымі гульнямі [2].

Заданне 3. Да наступных тэрмінаў падбярыце сінонімы (карыстайцеся слоўнікам у дадатку).

АСК, антывірус, вадкакрысталічны дысплэй, верыфікацыя, відэаадаптар, візуалізацыя, воблака, гіперспасылка, гнуткі дыск, дрэва, дыялогіавы рэжым, дэкампазіцыя, зоркападобная тапалогія сеткі, камандны працэсар, карнявы каталог, кэш, ПЗ, правайдар, роўтар, устройства перыферыйнае, флэш-драйв, шмат'ярусная архітэктур.

Заданне 4. Запішыце наступныя словы і словазлучэнні ў адпаведнасці з нормамі беларускага правапісу.

Диод, светодиод, эксперимент, экспериментатор, электролюминесценция, карбид кремния, карборунд, катод, радиолоборатория, диапазон, открытие, серийный, диапазон, оранжевый, специально, индикатор, массовый, данные, премия, корпорация, высокоэффективный, волоконно-оптический, телекоммуникационный, адаптированный, технология, гетероструктура, лаборатория.

Заданне 5. Перакладзіце наступныя словы і словазлучэнні на беларускую мову. Запішыце. Карыстайцеся словамі для даведак.

Свидетельство, видимый свет, выпрямляющий контакт, стальная проволока, сообщение, в течение, исследовать, свечение, создать, ограничить, промышленное производство, современный, улучшить, существовать, линия связи, отметить, дешёвый, десятилетие, твердотельный, обнаружить, изготовление, полупроводниковый, применение, удостоить.

Словы для даведак: выявіць, прамысловая вытворчасць, адзначыць, паведамленне, лінія сувязі, выраб, танны, цвёрдацельны, паўправадніковы, на працягу, свячэнне, існаваць, пасведчанне, выпрамляльны кантакт, выкарыстанне, сталны дрот, палепшыць, даследаваць, бачнае святло, сучасны, ганараваць, абмежаваць, дзесяцігоддзе, стварыць.

Заданне 6. Перакладзіце тэкст «Светодиод» на беларускую мову. Карыстайцеся перакладзенымі словамі з заданняў 4–5.

Первое известное сообщение об излучении света твёрдотельным диодом было сделано в 1907 году британским экспериментатором Генри Раундом. Раунд впервые открыл и описал электролюминесценцию, обнаруженную им при изучении прохождения тока в паре металл – карбид кремния, и отметил жёлтое, зелёное и оранжевое свечение на катоде.

Эти эксперименты были позже, независимо от Раунда, повторены в 1923 году О. В. Лосевым, который, экспериментируя в Нижегородской радиолaborатории с выпрямляющим контактом из пары карборунд – стальная проволока, обнаружил в точке контакта двух разнородных материалов слабое свечение – электролюминесценцию полупроводникового перехода. Это наблюдение было опубликовано, однако не исследовалось в течение многих десятилетий. Позже О. В. Лосев получил два авторских свидетельства на «Световое реле».

Первый в мире практически применимый светодиод, работающий в световом (красном) диапазоне, разработал Ник Холоньяк в университете Иллинойса для компании General Electric в 1962 году. Холоньяк, таким образом, считается «отцом современного светодиода». Его бывший студент, Джордж Крафорд, изобрёл первый в мире жёлтый светодиод и улучшил яркость красных и красно-оранжевых светодиодов в 10 раз в 1972 году. В 1976 году Т. Пирсол создал первый в мире высокоэффективный светодиод высокой яркости для телекоммуникационных применений, специально адаптированный к передаче данных по волоконно-оптическим линиям связи.

Светодиоды оставались очень дорогими вплоть до 1968 года (около 200 дол. США за штуку), их практическое применение было ограничено. Исследования Жака Панкова в лаборатории RCA привели к промышленному производству светодиодов; в 1971 году им был получен первый синий светодиод. Компания «Монсанто» была первой, организовавшей массовое производство светодиодов, работающих в диапазоне видимого света и применимых в индикаторах.

В середине 1970-х годов под руководством Жореса Алфёрова были получены новые материалы – полупроводниковые гетероструктуры, в настоящее время применяемые для создания светодиодов. После этого началось серийное промышленное производство светодиодов. Открытие было удостоено Нобелевской премии. Компания Citizen Electronics первой разработала и начала производство SMD-светодиодов, назвав их CITILED.

В начале 1990-х учёные из японского университета Нагоя и корпорации Nichia Chemical Industries изобрели технологию изготовления синего светодиода (LED). За открытие дешёвого синего светодиода в 2014 году японским учёным была присуждена Нобелевская премия по физике [39].

Заданне 7. Устанавіце адпаведнасць паміж слупкамі табліцы.

Тып слоўніка	Спецыфіка слоўніка
А. Арфаграфічны	1. Вызначае семантыку слова
Б. Этымалагічны	2. Разглядае падзел слова на часткі
В. Паранімаў	3. Падае правільнае вымаўленне слоў
Г. Арфаэпічны	4. Уключае словы, блізкія па гучанні, але розныя па сэнсе
Д. Тлумачальны	5. Вызначае паходжанне слоў
Е. Анамастычны	6. Разглядае ўласныя імёны і геаграфічныя назвы
Ж. Марфемны	7. Падае правільнае напісанне слоў

Заданне 8. Прачытайце слоўнікавыя артыкулы. Вызначце, якім тыпам слоўнікаў яны належаць.

1. Атлётка, *-і, -ыцы*.
2. Пóпыт, *-у, М. -ныце, м. Патрабаванне на тавар, рабочую сілу; патрэба, неабходнасць у кім-, чым-н. П. на кнігі. П. выклікае прапанаванне.*
3. Гайкі закручваць. Павышаць патрабаванні да кагосьці; узмацняць строгасць. Цяпер я пачынаю разумець, што, рыхтуючы нас на камандіраў, там даволі моцна «закручвалі гайкі» (І. Шамякін. Трывожнае шчасце).
4. За-гавары-(ць) – *прыст., ад гавары-(ць)*.
5. Взаимополéзный узаéмакарысны.
6. Вучыцца, навучацца, займацца.
Вучыся, нябожа, вучэнне паможа змагацца з нядоляй, з няволяй... (Янка Купала)
Навучаюцца тут дзеці ад пяці да дзесяці. (А. Астрэйка).
У той час ва ўніверсітэце мы былі як вольныя слухачы – на лекцыі лепшых выкладчыкаў хадзілі, на горшых – не, *займаліся* самастойна.
7. Арэал // арэол
Арэ́ал. *Спец.* Вобласць натуральнага пашырэння якога-н. віду, сямейства жывёл, раслін і інш.
Арэо́л. 1. Светлы круг вакол чаго-н., падобны на ззянне.
2. *перан.* Атмасфера славы, бляску, пашаны, якая акружае каго-што-н.
8. На-клей-ва-ць.

9. Пабочныя канструкцыі – гэта сінтаксічныя адзінкі (словы, словазлучэнні і сказы), пры дапамозе якіх выражаюцца адносіны таго, хто гаворыць, да зместу выказвання. Пабочныя канструкцыі нясуць дадатковую, суб'ектыўна-ацэначную інфармацыю. З іх дапамогай можна:

- 1) выказаць упэўненасць ці няўпэўненасць адносна адпаведнасці зместу паведамлення фактам рэчаіснасці;
- 2) указаць на крыніцу аўтарства выказвання;
- 3) даць эмацыянальную ацэнку фактам, пра якія паведамляецца;
- 4) выказаць адносіны да спосабу выказвання;
- 5) ацаніць меру ці ступень якой-небудзь якасці, значнасаць пэўнага факта;
- 6) спаслацца на звычайнасць фактаў, пра якія паведамляецца;
- 7) звярнуцца да суб'екта ці чытача з мэтай актывізаваць яго ўвагу, выклікаць у яго пэўныя адносіны да названых фактаў;
- 8) устанавіць лагічныя адносіны паміж часткамі выказвання.

Сінтаксічнай асаблівасцю пабочных канструкцый з'яўляецца іх фармальная незалежнасць ад асноўнага саставу сказа, з якім яны не звязваюцца ні злучальнай, ні падпарадкавальнай сувяззю.

10. Набат, -у, м. (цюрк. *naubat*, ад ар. *nauba*). Сігнал трывогі ў выпадку якога-н. бедства, які падаецца пры дапамозе звана. *Біць у набат*.

Заданне 9. Па дэфініцыі вызначце адпаведны тэрмін. Карыстайцеся слоўнікам у дадатку. Запішыце тэрміны ў алфавітным парадку.

1. Даследаванне інфармацыйных і фізічных працэсаў і з'яў на мадэлях.
2. Устанаўленне адпаведнасці паміж мноствам аб'ектаў і іх адрасоў у памяці камп'ютара.
3. Перамяшчэнне інфармацыі з памяці камп'ютара на знешняе запамінальнае ўстройства.
4. Працэс перадачы інфармацыі паміж вонкавымі прыладамі і асноўнай памяццю.
5. Праграма для пошуку слоў па іх сэнсавым змесце.
6. Праграма для праверкі правільнасці функцыянавання камп'ютара або выяўлення памылак у праграмах.
7. Невялікі файл, які ўказвае на іншы аб'ект (файл, праграму, каталог) значна большага памеру і які размешчаны ў іншым месцы (на іншым дыску, на іншым камп'ютары).
8. Сістэмная магістраль перадачы даных, якія ўзаемадзейнічаюць з мікрапрацэсарам і апэратыўнай памяццю.
9. Колькасыць наведвальнікаў з унікальным ІР-адрасам, зафіксаваных вэб-серверам на працягу пэўнага перыяду часу.
10. Мастацкае мадэляванне або праектаванне.
11. Датчык, які атрымлівае неабходную для работы ўстройства інфармацыю звонку ад руху або дотыку.
12. Дакладная перадача знакаў адной пісьмовай сістэмы знакамі іншай.

13. Працэс навучання інфарматыцы, укараненне інфармацыйных тэхналогій ва ўсе сферы дзейнасці чалавека.

14. Прылада або функцыянальная частка камп'ютара, прызначаная для інтэрпрэтацыі праграмы.

15. Здольнасць праграмы выклікаць саму сябе.

16. Максімальная колькасць адзінак даных, якая можа захоўвацца ў памяці.

17. Уласцівасць сістэмы заставацца працаздольнай ва ўмовах знешніх уздзеянняў.

18. Параметр, па якім здзяйсняецца праверка якіх-небудзь даных на адпаведнасць.

19. Час (перыяд) чакання, неабходны для атрымання даных па сетцы.

20. Аб'ём памяці для часовага захавання інфармацыі.

21. Спіс аб'ектаў, аперацый, рэжымаў, каманд, вырынтаў адказаў, якія адлюстроўваюцца на экране і прапануюцца на выбар карыстальніку.

22. Радыёэлектронны прыбор у высакласных стэрэафанічных комплексах, рэгулятар частотных характарыстык гуку, тэмбру.

23. Метка на экране манітора, якая перамяшчаецца і ўказвае месца вываду на экран чарговага знака ці пазіцыю, дзе будзе ажыццяўляцца наступная аперацыя.

24. Сукупнасць умоўных знакаў і сістэма правілаў для апісання сінтаксісу камп'ютарных моў.

25. Набор знакаў, якія могуць быць выкарыстаны ў якасці кода доступу да вылічальнай сістэмы або базы даных.

Заданне 10. Падрыхтуйце вуснае паведамленне па тэме «Гісторыя беларускай навуковай тэрміналогіі».

Заданне 11. Закончыце сказы.

1. Праграміст – спецыяліст, які займаецца ... .

2. Вэб-дызайнер – чалавек, які стварае ... . Галоўная задача вэб-дызайнера – аформіць ... так, каб ён стаў ... .

3. Вэб-праграміст – спецыяліст у галіне ... . Ён працуе ... .

4. Гейм-дызайнер – стваральнік ... .

5. Сістэмны адміністратар – спецыяліст па ... .

6. Адміністратар базы даных – асоба, якая адказвае ... . Функцыямі адміністратара базы даных таксама ... .

7. Тэсціроўшчык ПЗ (праграмнага забеспячэння) – чалавек, які займаецца ... . Для яго важна ... .

Заданне 12. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Карыстайцеся словамі для даведак. Выканайце заданні пасля тэксту.

Роль гаджетаў у жыцці чалавека

Гаджеты (от англійскага *gadget* – прысposобление) – невялікія электронныя ўстройства, якія за апошнія некалькі гадоў праніклі ва ўсе сферы нашай жыцці. Яны слыхаюць, бачаюць, чуваюць, распавядаюць і робяць яшчэ многа розных мела-чэй, без якіх мы раней абходзіліся, але тэхналагічны прагрэс стварыў такое

предложение, от которого мы не смогли отказаться и в процессе использования наши запросы растут.

Большинство гаджетов имеет старших «родственников» и увидели свет благодаря новым технологиям: электронные компоненты стали компактными, появились миниатюрные носители информации и новые виды связи. И этот процесс продолжается. Стационарный магнитофон превратился в аудиоплеер, сначала кассетный, а потом и на флэш-памяти. Видеомангнитофон стал медиапроигрывателем. Большой компьютер получил большое количество «родни»: ноутбуки, нетбуки, планшеты и КПК (карманный персональный компьютер).

В автомобилях поселились «медиакомбайны», развлекающие водителя и пассажиров музыкой, новостями и видео. Рядом пристроились навигаторы, отдельные модели которых могут не только подсказать дорогу приятным голосом, но и показать кино или отправить СМС. Видеорегистраторы записывают всё, что происходило на дороге и что делал водитель.

Наибольшее число гаджетов расположилось возле компьютера. Начиная от кружки, подключаемой посредством USB-кабеля и греющей чай для хозяина, и заканчивая видеоочками, имитирующими двухметровый телевизор, да ещё и 3D при желании. Ручка-диктофон, очки-видеокамера, часы-телефон... На любой вкус, запросы и кошелёк.

Пожалуй, вершиной развития гаджетов сегодня являются коммуникаторы. Прочитать документ – запросто, послушать музыку – на выбор, заглянуть на любимую страницу в Интернете – проще простого. Звонки – обычные и с видеоизображением, картинки, кино, ТВ, фото, сотни программ на любой вкус. Центр развлечения и коммуникации в кармане!

Но универсальность коммуникаторов мешает их массовому распространению. Недостаточно уметь создать такое устройство, надо ещё и правильно подать это пользователю. Не у всех технический склад ума, и многие теряются при виде избытка иконок и меню.

Вот тут мы и подошли к основной проблеме всех гаджетов – удобство использования. Интерфейс, ориентированный на управление пальцами, голосовое управление, G-сенсоры, реагирующие на любое движение, – это только шаги к настоящему удобному взаимодействию. Когда-нибудь не нужно будет думать, как сделать то, что хочется, – гаджет сам найдёт способ исполнить просто сформулированное желание.

«Это платье сидит на тебе неплохо и подходит по стилю, но, по данным торгового центра, такое же купила вчера твоя подруга Маша, которая, кстати, пригласила тебя завтра на свой день рождения, так что не стоит его брать. Давай лучше зайдём минут через тридцать в соседний бутик, там есть более интересная модель, и у них как раз начнутся скидки, а пока рекомендую выпить кофе и что-нибудь съесть, так как в крови понизился сахар. Кстати, Маша, как мне её секретарь подсказывает, мечтает сходить на «Лебединое озеро». Как подарок будет неплохо. Мне заказать билеты?» Думаете фантастика? Нет, это почти реальность! [27].

Словы для даведак: приспособление – прыстасаванне, мелочь – дробязь, обходиться – абыходзіцца, предложение – прапанова, отказаться – адмовіцца, запрос – запыт, использование – выкарыстанне, благодаря – дзякуючы, носитель – носьбіт, продолжаться – працягвацца, превратиться – пераўтварыцца, проигрыватель – прайгравальнік, карманный – кішэнны, развлекать – забаўляць, подсказать – падказаць, происходит – адбывацца, располагаться – знаходзіцца, очки – акуллары, вкус – густ, изображение – выява, распространение – распаўсюджванне, пользователь – карыстальнік, изобилие – багацце, удобство – зручнасць, удобный – зручны, управление – кіраванне, шаг – крок, взаимодействие – узаемадзеянне, желание – жаданне, платье – сукенка, кстати – дарэчы, пригласить – запрасіць, скидка – зніжка, мечтать – марыць.

Напішыце невялікае эсэ аб ролі гаджэтаў у вашым жыцці. Вызначце перавагі і недахопы, звязаныя з ужываннем такіх сродкаў.

Тэставы кантроль

Варыянт 1

1. Глосы – гэта...

- А. Тое ж, што і тэрміны.
- Б. Словы, якімі пачынаюцца слоўнікавыя артыкулы.
- В. Зноскі, якія змяшчаліся на палях ці паміж радкамі друкаваных выданняў
- Ф. Скарыны і яго паслядоўнікаў;
- Г. Словы, якія этыкетуюць прадметы і рэчы, якія ўжываюцца ў навуцы, тэхніцы, вытворчасці.
- Д. Цалкам неасвоеная англамоўная лексіка, перададзеная графічна лацінскімі літарамі.

2. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

- А. У слоўнікі іншамоўных слоў уключаюцца запазычаныя словы з указаннем мовы-крыніцы.
- Б. Рээстр – гэта загаловачнае слова разам з усімі звесткамі, якія падаюцца пра яго ў слоўніку.
- В. Правільнае напісанне слоў вызначаецца ў арфаграфічных слоўніках.
- Г. Словы *рэжым off-line*, *Web-старонка*, *WWW-старонка* – гэта паўварварызмы.

Д. «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» (2009) падрыхтаваў М. Савіцкі.

3. Слова, якім пачынаецца слоўнікавы артыкул – гэта ...

- А. Рээстрадае слова.
- Б. Заглаўнае слова.
- В. Слоўнікавы артыкул.
- Г. Рээстр.
- Д. Рэгістр.

4. Выберыце правільнае сцвярджэнне.

А. Лінгвістычныя слоўнікі бываюць толькі аднамоўныя.

Б. Першыя юрыдычныя, гандлёвыя, ваенныя, медыцынскія тэрміны з'явіліся ў беларускай мове ў XVIII ст.

В. Першы славяна-беларускі слоўнік «Лексис» склаў Лаўрэнцій Зізаній у 1596 г.

Г. Сярод шматмоўных слоўнікаў вылучаюцца тлумачальныя, дыялектныя, гістарычныя, этымалагічныя, тэрміналагічныя, фразелагічныя, арфаграфічныя, марфемныя, анамастычныя, слоўнікі сінонімаў, слоўнікі мовы пісьменнікаў і інш.

Д. В. Ластоўскі займаўся вывучэннем інтэрнэт-дыскурсу.

5. Слова, якія злучаюць у сваім напісанні лацінскія літары і словы, напісаныя кірыліцай – ...

А. Глосы.

Б. Паўварварызмы.

В. Анліцызмы.

Г. Варварызмы.

Д. Номены.

6. Якого тыпу слоўнікаў не існуе?

А. Этымалагічны.

Б. Слоўнік эпітэтаў.

В. Часцінамоўны.

Г. Тлумачальны.

Д. Анамастычны.

7. Хто з'яўляецца аўтарам некалькіх беларускіх слоўнікаў па інфарматыцы?

А. Савіцкі М.

Б. Гурло А.

В. Ластоўскі В.

Г. Свістунова М.

Д. Булька А.

8. У якім слоўніку вызначаецца паходжанне слоў?

А. Акцэнталагічны.

Б. Марфемны.

В. Анамастычны.

Г. Этымалагічны.

Д. Перакладны.

9. Лексікаграфія – гэта раздзел мовазнаўства, які вывучае...

А. Правілы напісання слоў.

Б. Алфавіт і літары.

В. Спецыяльныя словы і прафесіяналізмы.

Г. Тэорыю і практыку складання слоўнікаў.

Д. Лексічную сістэму мовы.

10. Выберыце правільнае сцвярджэнне.

А. «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 5 тамах (ТСБМ, 1992–1994) ахоплівае каля 98 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

Б. «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 10 тамах (ТСБМ, 1977–1984) ахоплівае каля 120 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

В. «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 5 тамах (ТСБМ, 1977–1984) ахоплівае каля 98 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

Г. «Тлумачальны руска-беларускі слоўнік» ў 6 тамах (ТСБМ, 1977–1984) ахоплівае каля 50 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

Д. «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 7 тамах (ТСБМ, 1992–1994) ахоплівае каля 60 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

Варыянт 2

1. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

А. Лінгвістычныя слоўнікі бываюць аднамоўныя, двухмоўныя і шматмоўныя.

Б. Раздзел мовазнаўства, які займаецца тэорыяй і практыкай складання слоўнікаў, называецца этымалогіяй.

В. «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» (2009) падрыхтаваў М. Савіцкі.

Г. Першыя юрыдычныя, гандлёвыя, ваенныя, медыцынскія тэрміны з’явіліся ў беларускай мове ў часы ВКЛ.

Д. Значную ролю ў нармалізацыі беларускай тэрміналогіі адыгралі «Руска-беларускі слоўнік» (1953) і «Беларуска-рускі слоўнік» (1953).

2. У якім слоўніку разглядаюцца ўласныя імёны і геаграфічныя назвы?

А. Арфаэпічны.

Б. Тлумачальны.

В. Анамастычны.

Г. Слоўнік паронімаў.

Д. Этымалагічны.

3. Зноскі, якія змяшчаліся на палях ці паміж радкамі друкаваных выданняў Ф. Скарыны, называюць...

А. Номены.

Б. Эпіграфы.

В. Прадмовы.

Г. Пасляслоўі.

Д. Глосы.

4. Выберыце правільнае сцвярджэнне.

А. Раздзел мовазнаўства, які займаецца тэорыяй і практыкай складання слоўнікаў, называецца тэрмінаграфіяй.

Б. Першы славяна-беларускі слоўнік «Лексис» склаў С. Некрашэвіч у 1618 г.

В. У «Евангеллі» В. Цяпінскага растлумачана 1210 глос.

Г. Сярод аднамоўных слоўнікаў вылучаюцца лінгвістычныя і этымалагічныя слоўнікі.

Д. Значную ролю ў нармалізацыі беларускай тэрміналогіі адыгралі «Руска-беларускі слоўнік» (1953) і «Беларуска-рускі слоўнік» (1953).

5. Якого тыпу слоўнікаў не існуе?

А. Фразеаграфічны.

Б. Слоўнік амонімаў.

В. Марфемны.

Г. Этымалагічны.

Д. Анамастычны.

6. Які раздзел мовазнаўства займаецца тэорыяй і практыкай складання слоўнікаў?

А. Лексіка.

Б. Этымалогія.

В. Словаўтварэнне.

Г. Лексікаграфія.

Д. Лексікаўтварэнне.

7. Хто з'яўляецца аўтарам «Слоўніка тэхнічнай тэрміналогіі» (1932)?

А. Гурло А.

Б. Бузук П.

В. Ластоўскі В.

Г. Некрашэвіч С.

Д. Байкоў М.

8. Якія рысы не ўласцівы беларускай спецыяльнай лексіцы ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі?

А. Наяўнасць у складзе прафесіяналізмаў і наменклатуры.

Б. Перавага германізмаў.

В. Імкненне да міжнароднай стандартызацыі.

Г. Актыўнае выкарыстанне слоў інтэрнацыянальнага паходжання.

Д. Наяўнасць варварызмаў.

9. Калі была створана Навукова-тэрміналагічная камісія пры Народным камісарыяце асветы Беларусі?

А. 1954 г.

Б. 1921 г.

В. 1990 г.

Г. 1937 г.

Д. 1946 г.

10. Выберыце няправільнае сцвярджэнне.

А. «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 5 тамах (ТСБМ, 1977–1984) ахоплівае каля 98 тысяч слоў і больш за 7 тысяч тэрміналагічных і фразеалагічных спалучэнняў.

Б. Слова *CD, WWW, IBM, DOS* – гэта варварызмы.

В. У распрацоўку беларускай тэрміналогіі значны ўклад унеслі Я. Лёсік, Б. Тарашкевіч, М. Байкоў, М. Гарэцкі, В. Ластоўскі, С. Некрашэвіч, П. Бузук.

Г. Усе слоўнікі падзяляюцца на энцыклапедычныя і лінгвістычныя.

Д. Арфаэпічны слоўнік уключае словы, блізкія па гучанні, але розныя па сэнсе.

Індывідуальная практычная работа

Заданне 1. Устанавіце адпаведнасць паміж слупкамі табліцы.

А. Пурызм	1. Вяртанне пасіўнай устарэлай лексікі ў актыўны ўжытак
Б. Нацыяналізацыя	2. Збліжэнне кніжна-афарбаваных адзінак з нейтральна-гутарковай лексікай
В. Інтэрнацыяналізацыя	3. Імкненне да пазбаўлення ад іншамоўных элементаў у маўленні
Г. Інтэлектуалізацыя	4. Выкарыстанне вялікай колькасці запазычаных слоў, зразумелых носьбітам розных моў
Д. Дэмакратызацыя	5. Замацаванне ў літаратурнай мове таго, што актыўна ўжываецца ў гутарковым маўленні і найбольш перспектыўна ў будучыні

Заданне 2. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Карыстайцеся словамі для даведак.

Немецкі філосаф, історык науки, пісатель-фантаст Курд Ласвіц (1848–1910) напісаў роман «Карціны будучага», які ў пачатку ХХ в. атрымаў вялікую папулярнасць. Пісатель задумался над тым, якім чынам чалавек будучага зможа завалодаваць гіганцкай сумішчывасцю прыродна-навуковых, філосафскіх, сацыялагічных, тэхнічных ведаў, а таксама набытымі дасягненнямі мастацтва. Развіццё ведаў відэлаў Ласвіцу як бесканечнае дробленне навукаў, лавінападобнае павялічэнне найменшых, частковых ведаў. У ХХХІХ в., у якім разгортваецца дзеянне утопіі Ласвіца, аб'ём ведаў павялічыўся настолькі, што нармальны мозг не можа ўмясціць нават невялікую іх частку. «Ужэ з 28-га стагоддзя, – гаворыць адзін з герояў романа, – атрымалася немагчыма дасягнуць згоднавання паміж асобнымі галінамі навукаў. Аб'ём матэрыяла пераросло ўсе метады. Людзі ішчалі агульнага прынцыпа як магічнага слова, якое звязала б разрозненыя часткі, але не знашлі яго і ўсё больш пераканаліся ў неабходнасці раз'яднання... Людзі дошлі такім чынам да мяжы розуму». І тады з'явіўся лозунг: «Калі навуковы матэрыял не прыстасаваны да мозгу, прыстасавым мозг да навуковага матэрыялу». Выхад з тупіка празмернай дыферэнцыяцыі ведаў знаходзіцца шляхам стварэння асобнага апарату – «псіхакенета», які дзействуе на мозговыя цэнтры, «впечатывае» ў памяць чалавека неабходныя ведаў. Ведаў і здольнасці вырошчваюцца

искусственно. Люди разделяются на разные психологические классы: только думающие, только чувствующие, только работающие» [14].

Словы для даведак: начало века – пачатак стагоддзя, пользоваться – карыстацца, овладеть – авалодаць, совокупность – сукупнасць, достижение – дасягненне, естественнонаучный – прыродазнаўчы, обществоведческий – грамадазнаўчы, бесконечный – бясконцы, дробление – драбненне, мельчайший – драбнюткі, лавинообразный – лавінападобны, знания – веды, развёртываться – разгортвацца, возрости – павялічыцца, невозможный – немагчымы, достигнуть – дасягнуць, соглашение – пагадненне, отрасль науки – галіна навукі, обилие – багацце, искать – шукаць, убеждаться – упэўнівацца, неминимость – непазбежнасць, предел – мяжа, приспособляться – прыстасоўвацца, чрезмерный – празмерны, способность – здольнасць, печатать – друкаваць, искусственно – штучна, чувствовать – адчуваць.

Заданне 3. Устанавіце адпаведнасць паміж слупкамі табліцы.

А. Сінонімы	1. Назвы прадметаў і з’яў, што зараз не існуюць ці не выкарыстоўваюцца
Б. Жарганізмы	2. Словы, якія належаць да адной часціны мовы, маюць падобнае напісанне і гучанне, але адрозніваюцца па сэнсе
В. Дыялектызмы	3. Гутарковыя словы людзей пэўнай прафесіі
Г. Сінекдаха	4. Лексічныя адзінкі, што сведчаць пра відавае значэнне тэрміна
Д. Метафара	5. Аўтарскія неалагізмы
Е. Номены	6. Устарэлыя назвы такіх прадметаў ці з’яў, якія існуюць у наш час, але для іх абазначэння выкарыстоўваюцца іншыя словы
Ж. Прафесіяналізмы	7. Словы, выкарыстанне якіх абмежавана тэрыторыяй
З. Паранімы	8. Перанос назвы з аднаго прадмета на другі на аснове колькасных адносін
І. Гістрызмы	9. Словы, выкарыстанне якіх абмежавана сацыяльным статусам носбітаў мовы
К. Архаізмы	10. Словы, якія маюць аднолькавае або блізкае значэнне
Л. Аказіяналізмы	11. Тып пераноснага значэння, які адбываецца на аснове падабенства

Заданне 4. Напішыце эсэ на тэму «Ці патрэбны запазычаныя словы беларускаму маўленню?».

Заданне 5. Пазнаёмцеся з наступнай інфармацыяй. Выканайце заданне пасля тэксту.

Паранімы – гэта словы, якія належаць да адной часціны мовы, маюць падобнае напісанне і гучанне, але адрозніваюцца па сэнсе, напрыклад, *дэманстратыўны* (задзірлівы, знарок падкрэслены) – *дэманстрацыйны* (заснаваны на паказе, наглядным азнаямленнем з чым-небудзь); *маскіраваны* (скрыты ад праціўніка) – *маскіравачны* (які прызначаны для маскіроўкі); *нераст* (адкладанне рыбамі ікры) – *нерат* (рыбалоўная снасць); *прыветлівы* (добразычлівы, гасцінны) – *прывітальны* (звязаны з прывітаннем) і інш.

З-за блізкасці напісання і гучання такія словы часта блытаюць у маўленні, у выніку чаго з’яўляюцца моўныя памылкі. Гэта парушае сэнс выказвання і абцяжарвае яго разуменне: *Трэба добра вучыцца і многа працаваць, как быць карыслівым сваёй Радзіме*. Памылка ў сказе звязана з ужываннем паранімаў *карысны* і *карыслівы*. *Карыслівы* – ‘які імкнецца да асабістай выгады, карысці’;

*карысны – ‘які прыносяць карысць’ [11, с. 180–181]. Правільна будзе так: *Трэба добра вучыцца і многа працаваць, как быць карысным сваёй Радзіме.**

Выпраўце памылкі, звязаныя з ужываннем паронімаў, у наступных сказах¹⁰.

1. Манера пісьма Хв. Шынклера вельмі простая, даходная. 2. Я спыніўся ў роздуме, паглядзеў на неба і прылёг пад раскідлівым дубам. 3. Каласы ўзбуйнілі ўдвая, набрынялі, наступі – пырснуць крухмалам. 4. Відаць, групу лічылі нядрэннай, і такі правал – катастрофа не толькі для саміх студэнтаў, але і для факультатыўнага, а можа нават і для інстытуцкага начальства. 5. Сапраўднае цвёрдае цела мае крышталёвую будову і плавіцца толькі пры пэўнай тэмпературы. 6. Лёня выпрасіў у партызанскім атрадзе «Дзядзі Дзімы» метраў дзвесце ізаляванага проваду. 7. Карабель астаўся без кіравання і, ахоплены полымем, пачаў дрэйфіць да берага. 8. Коні скрануліся з месца, дробна затупалі нагамі, выбіраючыся на гліняны ўзгорак. 9. Аддзелка кінатэатра яшчэ не зусім скончана. У хуткім часе тут з’явіцца каляровыя віражы, арнаментальныя ўпрыгожанні, светлавая рэклама. 10. Арэол сумчатых з часоў асваення еўрапейцамі Аўстраліі і Амерыкі вельмі зменшыўся. 11. Адзін мой ліст вярнуўся назад з прыпіскай, што адрасант выбыў. 12. На падлозе рассыпаны былі падраныя паперы, а на сталe ляжаў грудок кніг – можа, забыўчывы, а можа, наўмысля пакінуты тут. 13. Крытычныя артыкулы нават у нелітаратурных выданнях у нас часта бываюць залішне спецыфічныя і таму не заўсёды цікавыя для масавага чытача. 14. Найлепшы твор – гэта той, які мае найбольшую ідэйную нагрузку пры найкарацейшым і найдасканалейшым слоўнікавым выражэнні. 15. Зашумелі воды, узняліся хвалі, у напорыстай плыні крыгі паплылі.

Заданне 6. Пазнаёмцеся з наступнай інфармацыяй. Выканайце заданні пасля тэксту.

Словы могуць мець адно ці некалькі значэнняў. **Адназначнымі** называюцца словы, якія маюць толькі адно значэнне. Да іх адносяцца назвы жывых істот, раслін, уласныя і абстрактныя найменні, большасць навуковых тэрмінаў і інш. Напрыклад, *дэкан, жаргон, інфарматыка, інфінітыў, мегабайт, міміка, падлетак, пісьменнік* і інш. **Мнагазначнымі** называюцца словы, якія маюць некалькі значэнняў. Напрыклад, слова *рух* у беларускай мове мае восем значэнняў:

- 1) у філасофіі ‘форма існавання матэрыі’ – *рух матэрыі*;
- 2) ‘перамяшчэнне каго-небудзь або чаго-небудзь у пэўным напрамку’ – *рух планет*;
- 3) ‘змяненне становішча цела ці яго частак’ – *рух рукі*;
- 4) ‘унутраны штуршок, выкліканы якім-небудзь перажываннем’ – *душэўныя рухі*;

---

¹⁰ У падрыхтоўцы задання выкарыстаны матэрыялы слоўніка [12].

- 5) ‘язда, хада ў розных напрамках’ – *рух транспарту*;
 6) ‘развіццё, напружанасць дзеяння’ – *драматычны рух апавядання*;
 7) ‘актыўная дзейнасць людзей, накіраваная на дасягненне агульнай сацыяльнай мэты’ – *рух прыхільнікаў міру*;
 8) ‘колькаснае ці якаснае змяненне; рост, развіццё’ – *рух па кар’ернай лесвіцы* [42, с. 568].

Большасць слоў у мове – мнагазначныя, ці полісемантычныя. Некалькі значэнняў можа мець лексічная адзінка любой часцінамоўнай прыналежнасці, акрамя лічэбніка. Сэнс мнагазначнага слова трэба высвятляць у кантэксце.

Першапачатковае значэнне слова называецца **прамым**. У слоўніку яно вызначаецца спачатку. На фоне гэтага прамога значэння на аснове падабенства, асацыяцыі ці інш. утвараецца **пераноснае значэнне**. Напрыклад, *лёгкая сумка – лёгкая задача – лёгкі ветрык – лёгкі характар*. Прамое значэнне слова *лёгкі* ‘які мала важыць’ [42, с. 317]. На аснове гэтага значэння з’явіліся пераносныя, якія маюць сэнсавую блізкаць да першага значэння, напрыклад, *лёгкі* ‘які выконваецца без вялікай працы, намагання’; *лёгкі* ‘слабы (па велічыні, сіле)’.

Вылучаюць наступныя **тыпы пераносных значэнняў**: метафара, метанімія, сінекдаха.

Метафара – тып пераноснага значэння, які адбываецца на аснове падабенства. Напрыклад, *крыло качкі – крыло самалёта* (падабенства па функцыі); *нос чалавека – нос карабля* (падабенства па размяшчэнні); *шакаладны торт – шакаладны загар* (падабенства па колеры); *сетка пчаляра – сетка для пакупак* (падабенства па знешнім выглядзе) і інш.

Метанімія – перанос назвы з аднаго прадмета на другі, які адбываецца на аснове сувязі або сумежнасці (часавай, прасторавай ці інш.). Напрыклад, *універсітэцкая аўдыторыя – слухала ўся аўдыторыя*; *вада кіпіць – чайнік кіпіць*; *прыгожая талерка – з’еў дзве талеркі*; *прыпынак руху – аўтобусны прыпынак*.

Сінекдаха – перанос назвы з аднаго прадмета на другі на аснове колькасных адносін. Напрыклад, ужыванне слова як назвы цэлага і часткі гэтага цэлага (*цвіце сліва – з’еў сліў*); ужыванне слова як назвы часткі цэла чалавека і ў значэнні ‘чалавек’ (*Міхась схіліў галаву – Міхась ў нас светлая галава*) ці інш.

Дакажыце, што словы мост, збор, клін, нумар, глыбокі, дадатак, калена, карань, лапа, лёгкі, набыць, рэпрадукцыя, скруціць мнагазначныя. **Вызначце, якія значэнні прамыя, а якія пераносныя. Якія тыпы пераносных значэнняў вам сустрэліся?**

Заданне 7. Пазнаёмцеся з наступнай інфармацыяй. Выканайце заданне пасля тэксту.

Амонімы – гэта словы, якія аднолькава гучаць і пішуцца, але маюць рознае значэнне, напрыклад: *графік* ‘план работы, вучобы’ і *графік* ‘мастак, спецыяліст у галіне графікі’; *плата* ‘грашовае ўзнагароджанне’ і *плата* ‘дыэлектрычная пласціна для ўстаноўкі электра- і радыёэлементаў’. Амонімы трэба адрозніваць ад розных значэнняў мнагазначнага слова, якія маюць блізкасць, пэўнае

падабенства. Амонімы – розныя словы, якія семантычнага адзінства не маюць. Яны фіксуюцца ў тлумачальным слоўніку ў асобных слоўнікавых артыкулах з надрукаванай верхнім індэксам арабскай лічбай, напрыклад:

*Клетка*¹ – 1. Памяшканне з металічных або драўляных прудоў для птушак і жывёлін. *Клетка для папугаяў*. 2. Спосаб складання некаторых матэрыялаў у выглядзе чатырохвугольніка. *Скласці дошкі ў клетку*. 3. Квадрат, усякі чатырохвугольнік. Начэрчаны на паверхні чаго-небудзь. *Сшыткі ў клетку*.

*Клетка*² – прасцейшая адзінка будовы жывога арганізма. *Нервовая клетка* [42, с. 293].

Вызначце, якія лексічныя адзінкі з’яўляюцца амонімамі, а якія – мнагазначнымі словамі. Пракаменціруйце адказ.

Парасон раскрыўся – дзіця раскрылася, нумар тэлефона – сольны нумар, рана зажыла – зажыць па-новаму, драпежная ласка – матчына ласка, даверлівая асоба – службовая асоба, здаць у арэнду – плаціць арэнду, здацца ў палон – ён нам здаўся даверлівым, кісла-салодкі гранат – бранзалет з гранатамі, узараць загон – воўк прарваўся праз загон, гэту п’есу зайгралі канчаткова – зайграў аркестр, у калодзе 32 карты – чатыры калоды пчол, кола каўбасы – кола сяброў, будыйскі манах лама – спрытная лама, люстра возера – хрустальная люстра, малоць муку – малоць языком, малочны завод – малочныя парасяты, набралася поўная хата людзей – набраўся вопыту, пататак лекцыі – кукурузны пачатак, працоўныя рэсурсы – рэсурс камп’ютара.

Заданне 8. Выканайце тэст.

1. Жарганізмы – гэта...

А. Аўтарскія неалагізмы.

Б. Устарэлыя словы.

В. Словы, выкарыстанне якіх абмежавана сацыяльным статусам носьбітаў мовы.

Г. Словы, якія маюць аднолькавае або блізкае значэнне.

Д. Полісемантычныя словы.

2. Як называюцца словы, выкарыстанне якіх абмежавана тэрыторыяй?

А. Дыялектызмы.

Б. Номены.

В. Жарганізмы.

Г. Архаізмы.

Д. Аказіяналізмы.

3. Знайдзіце сінекдаху.

А. Сабралася ўся кафедра.

Б. Прафесар – светлая галава.

В. Серп месяца.

Г. Залаты характар.

Д. Глыбокі розум.

4. Да лексікі абмежаванага ўжытку адносяцца...

А. Запозычаныя словы.

Б. Номены.

В. Паранімы.

Г. Эпітэты.

Д. Фразеалагізмы.

5. Тэрмінам не ўласціва...

А. Кампактнасць.

Б. Адназначнасць.

В. Інфармацыйнасць.

Г. Сістэмнасць.

Д. Ацэначнасць.

6. Не з'яўляецца сінонімам наступная пара тэрмінаў:

А. Запіс – выдаленне.

Б. Матор – рухавік.

В. Аўдыякарта – гукавая плата.

Г. Глобальная сетка – інтэрнэт.

Д. Стужкавы кабель – плоскі кабель.

7. Аказіяналізмы – гэта...

А. Гутарковыя словы людзей пэўнай прафесіі.

Б. Устарэлыя словы.

В. Словы, выкарыстанне якіх абмежавана сацыяльным статусам носбітаў мовы.

Г. Аўтарскія неалагізмы.

Д. Словы, якія належаць да адной часціны мовы, маюць падобнае напісанне і гучанне, але адрозніваюцца па сэнсе.

8. Як называюцца словы, выкарыстанне якіх абмежавана сацыяльным статусам?

А. Прафесіяналізмы.

Б. Номены.

В. Жарганізмы.

Г. Архаізмы.

Д. Дыялектызмы.

9. Знайдзіце метанімію.

А. Сабралася ўся кафедра.

Б. У сям'і восем ратоў.

В. Серп месяца.

Г. Шакаладны загар.

Д. Хвост самалёта.

10. Сукупнасць уласных імёнаў і назваў, прысвоеных разнастайным рэаліям і аб'ектам навукі і тэхнікі – гэта...

А. Амафоны.

Б. Тэрміны.

- В. Прафесіяналізмы.
- Г. Жарганізмы.
- Д. Номены, ці наменклатурныя назвы.

11. Тэрміны адносяцца да...

- А. Запазычанай лексікі.
- Б. Жаргоннай лексікі.
- В. Дыялектнай лексікі
- Г. Спецыяльнай лексікі.
- Д, Устарэлай лексікі.

12. Пры дапамозе сінтаксічнага спосабу ўтвораны тэрмін...

- А. Воблака.
- Б. Тэсціроўшчык.
- В. Праграмны.
- Г. БД.
- Д, Праграмнае забеспячэнне.

13. Якая лексічная з’ява адлюстравана ў прыкладзе:

*Шып*¹ ‘невялікі выступ на чым-небудзь’.

*Шып*² ‘прамысловая рыба сямейства асятровых’.

- А. Аманімія.
- Б. Сінанімія.
- В. Антанімія.
- Г. Паранімія.
- Д. Тэрміналагізацыя.

14. Адзначце выраз, у якім не парушаны нормы беларускай літаратурнай мовы.

- А. Шукаць па калідорам.
- Б. Больш пяці гадоў.
- В. Два эканамічных праекта.
- Г. Стварыць на ўзор.
- Д. Падзякаваць дэкана.

ДАДАТАК А

Кароткі руска-беларускі тлумачальны слоўнік спецыяльнай лексікі ў галіне сучаснай інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі¹¹

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
А		
Абонент	Абанент	<i>Спажывец паслуг, напрыклад, абанент інтэрнэт-правайдара</i>
Абстрагирование	Абстрагаванне	<i>Працэс абагульнення, у выніку якога ўвага засяроджваецца на падабенстве аб'ектаў</i>
Абстрактный класс	Абстрактны клас	<i>У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні клас, які можна выкарыстоўваць толькі ў якасці суперкласа для некаторых іншых класаў. У Java вызначаецца як клас, які змяшчае адзін або некалькі абстрактных метадаў</i>
Абстрактные типы данных	Абстрактныя тыпы даных	<i>Тыпы даных, чыя знешняя форма прыхавана за наборам функцый доступу да іх</i>
Аватар, аватарка	Аватар, аватарка	<i>Невялікі малюнак (фатаграфія ці інш.), які вызначаецца карыстальнікам у якасці свайго віртуальнага малюнка на форумах, у сацыяльных сетках і іншых месцах агульнага карыстання ў інтэрнэце</i>
Автокод	Аўтакод	<i>Мова праграмавання, сказ якой па сваёй структуры падобны на каманды канкрэтнай машынай мовы</i>
Автомат	Аўтамат	<i>Прылада, устройства або іх сукупнасць, што выконваюць пэўныя дзеянні без непасрэднага ўдзелу чалавека</i>
Автоматизированная информационная система (АИС)	Аўтаматызаваная інфармацыйная сістэма (АІС)	<i>Арганізацыйна-тэхнічная сістэма, якая выкарыстоўвае аўтаматызаваныя інфармацыйныя тэхналогіі ў мэтах навучання, інфармацыйна-аналітычнага забеспячэння навукова-інжынерных работ і працэсаў кіравання</i>
Автоматизированная система управления (АСУ)	Аўтаматызаваная сістэма кіравання (АСК)	<i>Аўтаматызаваная сістэма, якая забяспечвае эфектыўнае функцыянаванне аб'екта, у якім збор і апрацоўка інфармацыі, неабходных для рэалізацыі функцыі кіравання, ажыццяўляецца з выкарыстаннем сродкаў аўтаматызацыі і вылічальнай тэхнікі</i>
Автоматизировать	Аўтаматызаваць	<i>Выконваць пераўтварэнне працэсу або абсталявання для забеспячэння іх работы ў аўтаматычным рэжыме</i>

¹¹ У падрыхтоўцы выкарыстаны крыніцы [7; 10; 25; 30; 38; 42; 43; 44; 45; 46].

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Автоматика	Аўтаматыка	<i>Галіна навукі і тэхнікі, якая ахоплівае тэорыю і прыцыпы пабудовы сістэм кіравання тэхнічнымі працэсамі</i>
Автономность	Аўтаномнасць	<i>Незалежнасць аб'екта ад іншых у складзе пэўнай сістэмы або магчымасць яго незалежнага функцыянавання</i>
Авторизация	Аўтарызацыя	<i>Выдача дазволу карыстальніку або камп'ютару на доступ да канкрэтнай інфармацыі</i>
Автосохранение	Аўтазахаваанне	<i>Аўтаматычнае захаванне даных у памяці камп'ютара</i>
Агент	Агент	<i>1. Тэрмін, які вызначае прылады і/або праграмныя кампаненты, устаноўленыя ў элементах камп'ютарнай сеткі для цэнтралізаванага кіравання гэтымі элементамі і ўсёй сеткай. 2. У інтэрнэце нябачная для карыстальніка, не звязаная з пэўнай БД праграма, якая выконвае пэўныя дзеянні ў патрэбных умовах. 3. У дыяграмах use case індывідуальная роля, якая прысвойваецца карыстальніку на этапе праектавання будучай інфармацыйнай сістэмы</i>
Агрегация	Агрэгацыя	<i>Аб'яднанне</i>
Адаптер	Адаптар	<i>1. Пячатная электронная плата, якая можа быць умацавана ў камп'ютар для павелічэння яго магчымасцей. 2. Пераходная прылада, якая спалучае камп'ютар з іншымі ўстройствамі.</i>
Администратор	Адміністратар	<i>1. Сукупнасць інфармацыйна-вылічальных сродкаў, якія кіруюць парадкам выканання праграм у камп'ютары, камп'ютарнай сетцы. 2. Чалавек, які кіруе прыладай ці рэсурсамі (напрыклад, сайтам)</i>
Администратор базы данных	Адміністратар базы даных	<i>Асоба, якая кантралюе праектаванне і эксплуатацыю базы даных (БД)</i>
Администратор системный	Адміністратар сістэмны	<i>Чалавек, які адказвае за падтрымку шматкарыстальніцкай камп'ютарнай сістэмы, лакальныя і глабальныя вылічальныя сеткі, тэлефонныя сістэмы і сістэмы галасавой пошты</i>
Администрирование	Адміністраванне	<i>Працэс кіравання рэсурсамі інфармацыйнай сістэмы</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Адрес	Адрас	<i>Ідэнтыфікатар аб'екта ў сетцы ў выглядзе кода, які патрэбны ў пошуку элементаў інфармацыі. У сетцы найбольш часта ўжываюцца IP-адрасы, адрасы электроннай пошты і URL</i>
Адресацыя	Адрасацыя	<i>Устанаўленне адпаведнасці паміж мноствам аб'ектаў і іх адрасоў у памяці камп'ютара</i>
Акаунт	Акаўнт	<i>Уліковы запіс карыстальніка ў сацыяльных сетках, на форуме або на сайце</i>
Акаунт-менеджер	Акаўнт-менеджар	<i>Менеджар, адказны за работу з кліентамі</i>
Акумулятар	Акумулятар	<i>1. Прылада, якая выпрацоўвае электрычнасць шляхам пераўтварэння хімічнай энергіі ў электрычную. 2. Спецыяльны рэгістр працэсара, у якім захоўваюцца пры вылічэннях прамежкавыя вынікі арыфметычных і лагічных аперацый</i>
Акывацыя	Актывацыя	<i>Прадстаўленне працэдуры шляхам спецыяльнага выкліку гэтай працэдуры</i>
Актуалізацыя	Актуалізацыя	<i>Абнаўленне назапашаных даных у адпаведнасці з новымі данымі</i>
Алгол	Алгол	<i>Адна з першых моў праграмавання высокага ўзроўню, якая была стандартным метадам апісання алгарытму для выкарыстання ў падручніках і навуковых крыніцах; звязана са з'яўленнем у далейшым іншых моў праграмавання, сярод якіх BCPL, B, Pascal, PL/I, Сімула і С</i>
Алгоритм	Алгарытм	<i>Дакладна сфармуляваны парадак выканання нейкай сукупнасці пэўных правілаў для вырашэння падобных задач</i>
Алгарытмічны язык	Алгарытмічная мова	<i>Мова, прызначаная для прадстаўлення алгарытмаў</i>
Аналого-цыфровая вычислительная машина	Аналага-лічбавая вылічальная машина	<i>Вылічальная машына, якая аперуе як данымі, прадстаўленымі ў аналагавым выглядзе, так і данымі, прадстаўленымі ў лічбавым выглядзе</i>
Аналагавая перадача	Аналагавая перадача	<i>Перадача інфармацыі пры дапамозе мадуляцыі аналагавых сігналаў</i>
Анімацыя	Анімацыя	<i>Напісанне праграмы, якая прымушае аб'ект на экране рухацца</i>
Андроид	Андроід	<i>Аперацыйная сістэма для мабільных тэлефонаў, якая першапачаткова распрацоўвалася кампаніяй «Android Inc.»; мабільны тэлефон, абсталяваны такой операцыйнай сістэмай</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Антивирус (антивирусная программа)	Антывірус (антывірусная праграма)	Спецыяльная праграма для пошуку камп'ютарных вірусаў, а таксама непажаданых праграм і абнаўлення пашкоджаных такім чынам файлаў
Апгрейд	Апгрэйд	Удасканаленне праграмнага забеспячэння, абнаўленне, паляпшэнне якасці характарыстык камп'ютара або работы камп'ютарнай праграмы
Апплет	Аплет	1. Прыкладная праграма, напісаная на мове JavaScript. 2. Дадатак, напісаны на мове праграмавання Java
Архиватор	Архіватар	Праграма сціскання файлаў для больш кампактнага іх захоўвання на знешніх носьбітах. Прыклады архіватараў: ARJ, WINZIP, WINRAR і інш.
Архитектура	Архітэктурa	Апісанне складанай сістэмы з мноства элементаў як адзінага цэлага.
Архитектура «клиент/сервер»	Архітэктурa «кліент/сервер»	Адна з найбольш папулярных у камп'ютарных тэхналогіях мадэлей ўзаемадзеяння і абмену данымі паміж праграмнымі і апаратнымі кампанентамі камп'ютараў і камп'ютарных сістэм і сетак
Архитектура програмного обеспечения (ПО)	Архітэктурa праграмнага забеспячэння (ПЗ)	Апісанне структуры праграмнай сістэмы
Ассемблер	Асэмблер	Дадатковая праграма аперацыйнай сістэмы для аўтаматычнага пераводу зыходнай праграмы на машынную мову
Аудиофайл	Аўдыяфайл	Файл, які змяшчае інфармацыю ў выглядзе аўдыязапісу
Аутентификация	Аўтэнтыфікацыя	Працэдура праверкі правільнасці доступу карыстальніка да рэсурсаў персанальнага камп'ютара або сеткі
АЯКС	АЯКС	Падыход да пабудовы інтэрактыўных інтэрфейсаў карыстальніка вэб-дадаткаў, які складаецца ў «фонавым» абмене данымі браўзера з вэб-серверам
ALT-теги	ALT-тэгі	Альтэрнатывы тэкст, які задаецца ў тэгу «Alt»

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Б		
База данных	База даных	<i>Арганізаваная сукупнасць узаемазвязаных даных, якія адлюстроўваюць стан аб'ектаў канкрэтнага предметнага поля</i>
База данных локального доступа	База даных лакальнага доступу	<i>База даных, якая абслугоўвае асобныя сістэмы і працоўныя групы; канчатковы пункт агульнага размеркавання даных</i>
Базовая система ввода-вывода	Базавая сістэма ўводу-вываду	<i>Група праграм, якія працуюць непасрэдна з базавымі апаратнымі сродкамі камп'ютара і з некаторымі перыферычнымі прыладамі, выконваючы самыя фундаментальныя задачы ў сістэме – абмен на ўзроўні байта з клавіятурай, экранам, дыскетай, жорсткім дыскам і г. д.</i>
Байнет	Байнэт	<i>Беларуская частка сеткі інтэрнэт</i>
Байт	Байт	<i>Мінімальная адзінка прадстаўлення інфармацыі, якую можна апрацоўваць машына, гэта мера памяці ў сучасных камп'ютарах</i>
Байткод	Байткод	<i>Код, у які кампілюецца праграма, напісаная на мове Java</i>
Банк данных	Банк даных	<i>Сукупнасць даных, аб'яднаных агульнасцю выкарыстання, але менш звязаных паміж сабой, чым у базе даных</i>
Баннер	Банер	<i>Невялікае графічнае адлюстраванне з рэкламай на вэб-старонцы</i>
Безопасность данных	Бяспека даных	<i>Метад аховы даных ад несанкцыяванага доступу, разбурэння, забеспячэнне захавання інфармацыі</i>
Безопасность жизнедеятельности	Бяспека жыццядзейнасці	<i>Стан абароненасці матэрыяльнага свету і чалавечага грамадства ад негатыўных уздзеянняў рознага характару</i>
Безопасный режим	Бяспечны рэжым	<i>Спецыяльны рэжым працы камп'ютара, які характарызуецца здольнасцю сістэмы апрацоўкі даных забяспечваць дакладнасць і надзейнасць захоўвання інфармацыі, назапашанай у сістэме (у апэратыўнай памяці і на цвёрдым дыску) ў выпадку збояў</i>
Бета-версия	Бэта-версія	<i>Папярэдняя версія дадатку, якая перадаецца заказчыку або яго прадстаўніку з мэтай выяўлення дэфектаў і забеспячэння адваротнай сувязі</i>
Бета-тестирование	Бэта-тэсціраванне	<i>Тэсціраванне ПЗ, якое праводзіцца непасрэдна перад афіцыйным выпускам прадукту</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Библиотека	Бібліятэка	1. Сукупнасць файлаў. 2. Сукупнасць папярэдне адкампіляваных падпраграм, якія можа выкарыстоўваць любая праграма
Бит	Біт	Элемент кодавага набору (адзін дваіковы разрад), які складаецца з аднаго з двух магчымых элементаў (0 або 1)
Битрейт	Бітрэйт	Хуткасць перадачы інфармацыі ў бітах ад аднаго ўстройства да іншага
Биткоин	Біткоін	Пірынгавая плацёжная сістэма, якая выкарыстоўвае аднайменную адзінку для ўліку аперацый і аднайменны пратакол перадачы даных
Блог	Блог	Вэб-сайт, куды аўтар (блогер) рэгулярна змяшчае пэўны запіс ці пост: тэкст, малюнак, мультымедыя і інш.
Блогосфера	Блогасфера	Сукупнасць усіх блогаў сеткі інтэрнэт
Блогер	Блогер	Чалавек, які вядзе блог
Блок-схема программы	Блок-схема праграмы	Графічнае адлюстраванне алгарытму праграмы з кароткім моўным дапаўненнем
Блютуз	Блютуз	Бесправадная тэхналогія перадачы інфармацыі на радыёчастаце для блізкай сувязі (на адлегласці да 100 м) паміж камп'ютарамі, мабільнымі тэлефонамі, прынтарамі, лічбавымі фотаапаратамі і пад. устройствамі
Брандмауэр	Брандмаўар	Сістэмны кампанент для забеспячэння аховы сеткі ад несанкцыяванага доступу
Браузер	Браўзер	Праграма пошуку і прагляду інфармацыі ў сістэмах з гіпертэкставымі спасылкамі
Букридер	Букрыдар	Вузкасפעцыялізаваны кампактны камп'ютарны планшэт, прызначаны для адлюстравання тэкставай інфармацыі ў электронным выглядзе
Буфер	Буфер	Аб'ём памяці для часовага захавання інфармацыі
Буфер обмена	Буфер абмену	Прамежкавае сховішча даных у праграмным забеспячэнні, якое прызначаецца для пераносу інфармацыі паміж дадаткамі
Быстродействие	Хуткадзейнасць	Паказчык хуткасці працы камп'ютара і яго прадуктыўнасці ў адзінку часу
Бэкенд	Бэкенд	Праграмна-апаратная частка сайта ці сэрвісу

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
В		
Валидация, верификация	Валідацыя, верыфікацыя	<i>Працэс, які заключаецца ў праверцы таго, што дадатак выконвае свае функцыі менавіта так, як было задумана пры яго праектаванні</i>
Ввод	Увод	<i>Працэс перадачы інфармацыі паміж вонкавымі прыладамі і асноўнай памяццю</i>
Ввод голосовой	Увод галасавы	<i>Сістэма (мікрафон і блок інтэрфейса), якая здзяйсняе ўвод у камп'ютар абмежаванага набору каманд і даных голасам карыстальніка</i>
Ввод ручной	Увод ручны	<i>Увод звестак з клавіятуры карыстальнікам камп'ютара</i>
Веб	Вэб	<i>Тое, што і інтэрнэт</i>
Веб-браузер	Вэб-браўзер	<i>Праграма для навігацыі ў складанай структуры даных і прагляду яе элементаў у гіпермедыйным асяроддзі вэб</i>
Веб-дизайн	Вэб-дызайн	<i>Мастацкае канструяванне, афармленне ў сетцы інтэрнэт</i>
Веб-документ	Вэб-дакумент	<i>Тэкставы файл з пашырэнным «.html» або «.htm»</i>
Веб-мастер	Вэб-майстар	<i>Чалавек, які займаецца распрацоўкай вэб-сайтаў у інтэрнэце, прафесійна або ў якасці аматара</i>
Веб-приложение	Вэб-дадатак	<i>1. Набор кліенцкіх і серверных праграм, якія працуюць разам, каб забяспечыць рашэнне праблемы апрацоўкі кантэнту, размешчанага на серверах вэб (Web). 2. Праграмнае забеспячэнне (ПЗ), якое знаходзіцца на вэб-серверы і забяспечвае логіку працы сайта, генерацыю старонак HTML і апрацоўку запытаў карыстальнікаў</i>
Веб-программирование	Вэб-праграма-ванне	<i>Стварэнне праграмага забеспячэння для вэб-сайтаў</i>
Веб-портал	Вэб-партал	<i>Сайт у камп'ютарнай сетцы, які дае карыстальніку розныя інтарактыўныя інтэрнэт-сэрвісы, якія працуюць у межах гэтага сайта</i>
Веб-сайт	Вэб-сайт	<i>Сукупнасць узаемазвязаных гіпертэкставых (гіпермедыйных) рэсурсаў у інтэрнэце</i>
Веб-сервер	Вэб-сервер	<i>Камп'ютар, прызначаны для прадстаўлення ўзаемазвязанай мультымедыйнай інфармацыі і зместу баз даных у інтэрнэце</i>
Веб-страница	Вэб-старонка	<i>Асобна ўзяты дакумент сеткі інтэрнэт (WWW). З'яўляецца часткай вэб-сайта</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Версия	Версія	<i>Чарговы варыянт праграмага прадукту</i>
Вес ссылки	Вага спасылкі	<i>Аўтарытэт спасылкі, значнасць</i>
Видеокарта (видеоадаптер, видеоплата)	Відэакарта (відэаадптар, відэаплата)	<i>Устройства, якое заклікана паскорыць апрацоўку складаных трохмерных відэамалюнкаў і паялічыць якасць іх адлюстравання на дысплеі</i>
Видеоконференция	Відэаканферэнцыя	<i>Метадалогія правядзення сустрэч і дыскусій паміж групамі аддаленых карыстальнікаў з выкарыстаннем трансляцый малюнка і гучу ў асяроддзі інтэрнэт</i>
Виджет	Віджэт	<i>Невялікі незалежны праграмны модуль, які працуе ў пэўным асяроддзі (напрыклад, на старонцы вэб-сайта, у браўзеры) і выконвае, як правіла, адну пэўную функцыю</i>
Визитка, сайт-визитка	Візітка, сайт-візітка	<i>Невялікі сайт, які змяшчае агульныя звесткі пра кампанію або чалавека, прапанаваныя тавары і паслугі</i>
Визуализатор	Візуалізатар	<i>Праграмны сродак, прызначаны для візуалізацыі даных</i>
Визуализация (графическое воспроизведение, отображение)	Візуалізацыя (графічнае ўзнаўленне, адлюстраванне)	<i>1. Здольнасць выклікаць зрокавыя вобразы. 2. Праектаванне і генерацыя малюнкаў і іншай графікі на экране ўстройства на аснове зыходных лічбавых даных і правілаў, алгарытмаў іх пераўтварэння. 3. Адлюстраванне лічбавага малюнка або вынікаў яго апрацоўкі на дысплэй</i>
Винчестер	Вінчэстар	<i>Энерганезалежная камп'ютарная прылада для запамінання, якая з'яўляецца асноўным сродкам захоўвання даных практычна ва ўсіх сучасных камп'ютарах</i>
Википедия	Вікіпедыя	<i>Універсальная інтэрнэт-энцыклапедыя</i>
Виртуальная память	Віртуальная памяць	<i>Сістэма, пры якой працоўная прастора працэсу часткова размяшчаецца ў хуткадзейнай памяці, а часткова на цвёрдым дыску</i>
Виртуальная реальность	Віртуальная рэальнасць	<i>Уяўны свет, які ствараецца ва ўяўленні карыстальніка пры дапамозе камп'ютарных сістэм, якія забяспечваюць візуальныя і гучавыя эфекты</i>
Виртуальный	Віртуальны	<i>Магчымы; лагічны; які не мае фізічнага ўвасаблення або рэалізуецца толькі ў камп'ютары</i>
Вирус	Вірус	<i>Праграма, якая перашкаджае рабоце ў аперацыйнай сістэме і псуе файлы</i>
Время жизни	Час жыцця	<i>1. Час, на працягу якога пераменная існуе ў памяці камп'ютарнай сістэмы. 2. Тэрмін службы</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Время цикла	Час цыкла	<i>Час, які патрабуецца працэсару для выканання каманды, або час, неабходны памяці для выканання дзеянняў, звязаных са зваротам да яе і вяртаннем ў зыходны стан</i>
Возвращение	Вяртанне	<i>Вяртанне да апошняга захаванага варыянта дакумента</i>
Восстановление	Аднаўленне	<i>Вяртанне да ўстойлівага стану пасля памылкі без умяшання чалавека</i>
Вызов	Выклік	<i>Дзеянне па актывізацыі праграмы або падпраграмы, якое здзяйсняецца звычайна пры дапамозе спецыфікацыі ўваходных умоў і перадачы кіравання ва ўваходную кропку</i>
Выражение	Выраз	<i>Камбінацыя ідэнтыфікатараў, значэнняў і апэратараў, вылічэнне якой дае вызначаны вынік</i>
Выход	Выхад	<i>У машынай праграме каманда, пасля выканання якой кіраванне праграмай больш не здзяйсняецца</i>
Г		
Гаджет	Гаджэт	<i>1. Лічбавае партатыўнае і функцыянальнае ўстройства, якое ўспрымаецца як навінка. 2. Невялікі дадатак да камп'ютарнай праграмы, які дае дадатковую інфармацыю (курсы валют, прагноз надвор'я і пад.)</i>
Гарнитура (шрифт)	Гарнітура (шрыфт)	<i>Сямейства шрыфтоў з уласным найменнем, што маюць агульныя стылявыя асаблівасці і адметныя дэталі малюнка знакаў</i>
Гейм-дизайн	Гейм-дызайн	<i>Працэс стварэння формы і зместу камп'ютарнай гульні</i>
Гейм-дизайнер	Гейм-дызайнер	<i>Спецыяліст, які праектуе гульні, адказвае за сцэнарый гульні і яе зручную для карыстальніка тэхнічную рэалізацыю</i>
Геймер	Геймер	<i>Ігрок у камп'ютарныя гульні</i>
Геоинформатика	Геаінфарматыка	<i>Інтэграваная сфера ведаў, якая вывучае заканамернасці ўзнікнення і праходжання прасторава-каардынаваных працэсаў у прыродзе і грамадстве</i>
Герц	Герц	<i>Міжнародная адзінка вымярэння частаты, якая роўная аднаму ваганню ў секунду</i>
Гетерогенная сеть	Гетэрагенная сетка	<i>Неаднародная сетка, якая ўключае розныя станцыі, аперацыйныя сістэмы, дадаткі, архітэктуры</i>
Гибкий диск (дискета)	Гнуткі дыск (дискета)	<i>Зменны гнуткі дыск, які выкарыстоўваецца ў камп'ютарах для захавання інфармацыі</i>
Гигабайт	Гігабайт	<i>Адзінка вымярэння аб'ёму памяці камп'ютара, роўная 2^{30} (10^9) байт</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Гипертекст	Гіпертэкст	<i>Падача тэксту (дакумента або некалькіх дакументаў), што падтрымлівае сэнсавыя сувязі паміж выдзеленымі тэрмінамі, паняццямі, групамі і раздзелама інфармацыі</i>
Гиперссылка, гипертекстовая ссылка	Гіперспасылка, гіпертэкставая спасылка	<i>Спасылка ў гіпертэкставым дакуменце, якая ўказвае на іншы дакумент</i>
Глобальный	Глабальны	<i>Распаўсюджаны на ўсю сістэму</i>
Голосовая почта	Галасавая пошта	<i>Від электроннай пошты, калі ў выглядзе лістоў захоўваюцца маўленчыя наведарленні</i>
Графический интерфейс пользователя (ГИП)	Графічны інтэрфейс карыстальніка (ГІК)	<i>Інтэрфейс, які складаецца з набору кнопак, спісаў каманд (меню), каманд аперацыйнай сістэмы і інш., што прадстаўляюцца камп'ютарам або праграмай для забеспячэння магчымасці зносін паміж камп'ютарам і карыстальнікам</i>
Графический ускоритель (акселератор)	Графічны паскаральнік (акселератар)	<i>Плата або спецыялізаваная мікрасхема, якая паскарае выкананне графічных аперацый</i>
Грузиться	Грузіцца	<i>1. Выкарыстоўваць аперацыйную сістэму пры ўключэнні (пра камп'ютар). 2. Пераходзіць у асноўную памяць камп'ютара з носбіта інфармацыі з мэтай непасрэднага выкарыстання даных у аперацыях працэсара</i>
Гугл Хром (Google Chrome)	Гугл Хром (Google Chrome)	<i>Браўзер кампаніі Google</i>
Д		
Дайджест	Дайджэст	<i>Падборка наведарленняў пэўнай тэматыкі, якія адпраўляюцца ў спіс паштовай рассылкі на пэўны тэрмін</i>
Дамп	Дамп	<i>Перамяшчэнне інфармацыі з памяці камп'ютара на знешняе запамінальнае ўстройства</i>
Данные	Даныя	<i>1. Зарэгістраваныя сігналы або факты, якія характарызуюць аб'екты і з'явы. 2. Форма існавання і прадстаўлення інфармацыі. 3. Прадстаўленне фактаў, паняццяў або каманд у фармалізаваным выглядзе, зручным для інтэрпрэтацыі чалавекам або аўтаматычнай апрацоўкі камп'ютарам</i>
Данные символьные	Даныя сімвальныя	<i>Тэкставыя даныя ў XML-дакуменце, якія падвяргаюцца сінтаксічнаму аналізу пры апрацоўцы дакумента працэсарам XML</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Данные статистические	Даныя статыстычныя	Даныя, атрыманыя ў выніку правядзення рэгулярнай або выбарачнай рэгістрацыі значэнняў некаторага прадмета або з'явы, што даследуюцца
Двоичный код (ДК)	Двайковы код (ДК)	У лічбавай тэхніцы спосаб прадстаўлення даных (лікаў, слоў і інш.) у выглядзе камбінацыі двух знакаў, якія можна вызначыць як 0 і 1
Девайс	Дэвайс	Любое тэхнічнае ўстройства, створанае для выканання тых ці іншых запраграмаваных у ім функый (мабільны тэлефон, ноўтбук і інш.)
Декларация текста (XML)	Дэкларацыя тэксту (XML)	Пачатковая спецыфікацыя ў файле, які змяшчае XML-дакумент
Дерево, древовидная структура данных	Дрэва, дрэвападобная структура даных	Іерархічная структура даных
Деинсталлировать	Дэінсталіраваць (дэінсталляваць)	Выдаліць/выдаляць праграму з камп'ютара
Декомпозиция (разложение)	Дэкампазіцыя (раскладанне)	Працэс разбіцця некаторай сістэмы на шэраг падсістэм, што апісваюць яе структуру і паводзіны на адпаведным узроўні (лагічным, праграмным, фізічным, апаратным і інш.)
Демонстрация	Дэмаверсія	Дэманстрацыйны ўзор прадукту, які распаўсюджваецца з мэтай заахвочвання пакупнікоў да набыцця поўнай версіі (пра камп'ютарныя праграмы, музычныя запісы)
Дескриптор (паспорт)	Дэскрыптар (пашпарт)	Апісальны элемент; стандартызаванае слова (словазлучэнне) інфармацыйна-пошукавай мовы
Дефрагментация	Дэфрагментацыя	Аперацыя па пераразмеркаванні інфармацыі, якая захоўваецца на цвёрдым дыску, з мэтай яе ўпарадкавання і пазбаўлення ад свабодных участкаў памяці
Джойстик	Джойсцік	Прылада для ўводу інфармацыі без клавіятуры
Диагностика	Дыягностыка	Інфармацыя, неабходная для выяўлення памылак або няспраўнасцей у працы апаратуры
Диаграмма	Дыяграма	Графічнае прадстаўленне мноства элементаў ці інш. інфармацыі
Дизайн	Дызайн	Мастацкае мадэляванне або праектаванне
Динамическая связь	Дынамічная сувязь	Метад сувязі даных, якія выкарыстоўваюцца адначасова дзвюма або больш праграмамі (працэсамі)

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Динамический объект	Дынамічны аб'ект	Дакумент або яго элемент (малюнак, табліца, графік), укаранёны ў іншы дакумент з выкарыстаннем тэхналогіі OLE (Object Linking & Embedding)
Динамическая страница	Дынамічная старонка	У дачыненні да HTML-старонкі – гэта старонка элементаў даных, якія згенераваны з базы даных
Директория	Дырэкторыя	Каталог файлаў
Диск	Дыск	Магнітны носьбіт для захоўвання інфармацыі
Диск винчестерный	Дыск вінчэстарны	Тое, што і вінчэстар
Диск загрузочный	Дыск загрузачны	Дыск, які змяшчае аперацыйную сістэму, што загрузаецца ў памяць пасля ўключэння камп'ютара
Диск магнитооптический	Дыск магнітааптычны	Носьбіт інфармацыі, які спалучае магчымасці магнітных і аптычных дыскаў, г. зн. дазваляе шматразова запісваць інфармацыю і счытваць яе пры дапамозе лазера і магнітнай галоўкі
Диск оптический (лазерный)	Дыск аптычны (лазерны)	Носьбіт інфармацыі, прызначаны для счытвання яе пры дапамозе лазернага променя
Дискета	Дыскета	Зменны магнітны дыск, які выкарыстоўваецца ў камп'ютары ў якасці знешняй памяці
Дисковод	Дыскавод	Устройства, якое дазваляе камп'ютару счытваць інфармацыю з дыскаў і запісваць на іх даныя
Диспетчер	Дыспетчар	Праграма, якая з'яўляецца часткай аперацыйнай сістэмы і пастаянна знаходзіцца ў памяці
Дисплей	Дысплэй	Экран відэапрылады, камп'ютара
Документ	Дакумент	Любы самастойны файл, які сфарміраваны пры дапамозе тэкставага працэсара або праграмы
Документ гипертекстовый	Дакумент гіпертэкставы	Дакумент, які ўтрымлівае спасылкі (сувязі) на іншыя дакументы
Документация	Дакументацыя	Камплект інструкцый па ўстаноўцы, эксплуатацыі апаратных і праграмных сродка.
Домен	Дамен	1. Частка рэсурсаў сеткі інтэрнэт, якая кіруецца адным серверам. 2. Тое, што і даменная імя

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Доступ	Доступ	<i>Працэдура ўстанаўлення сувязі з прыладамі памяці і размешчанымі на іх файламі для атрымання магчымасці чытання інфармацыі або выканання іншай аперацыі</i>
Доступ выделенный	Доступ выдзелены	<i>Пастаянны доступ у сетку інтэрнэт, які ажыццяўляецца пры дапамозе спецыяльнага мадэма, абмінаючы тэлефонную сетку</i>
Доступ коммутируемый	Доступ камутаваны	<i>Часовы (непастаянны) доступ у сетку інтэрнэт, які ажыццяўляецца пры дапамозе мадэма праз тэлефонную сетку</i>
Доступ несанкционированный	Доступ несанкцыянаваны	<i>Доступ суб'екта да аб'екта пры ўмове, што гэтаму суб'екту доступ да аб'екта першапачаткова забаронены</i>
Доступ произвольный	Доступ адвольны	<i>Доступ, які дазваляе за вельмі кароткі час дасягнуць любога месца на носьбіце інфармацыі</i>
Доступ санкционированный	Доступ санкцыянаваны	<i>Права доступу пры дапамозе пароля</i>
Драйвер	Драйвер	<i>Праграма для кіравання якой-небудзь прыладай</i>
Дружелюбный	Дружалюбны	<i>Просты ў навучанні і лёгкі ў карыстанні</i>
Дигитайзер	Дыгітайзер	<i>Устройства ў выглядзе планшэта, прызначанае для ўводу графічнай інфармацыі ў камп'ютар</i>
Дигитальный	Дыгітальны	<i>1. Лічбавы, у лічбавым выражэнні. 2. Які адносіцца да фармату аўдыя- і відэазапісаў</i>
Е, Ё		
Единицы измерения информации	Адзінкі вымярэння інфармацыі	<i>Да асноўных адзінак вымярэння інфармацыі ў камп'ютарных тэхналогіях адносяцца: біт, нібл, актэт, байт і слова (машыннае слова)</i>
Ёмкость	Ёмістасць	<i>Максімальная колькасць адзінак даных, якая можа захоўвацца ў памяці</i>
Ж		
Живучесть	Жывучасць	<i>Уласцівасць сістэмы заставацца працаздольнай ва ўмовах знешніх уздзеянняў</i>
Жидкокристаллический дисплей (дисплей на жидких кристаллах)	Вадкакрысталічны дысплэй (дысплэй на вадкіх крышталях)	<i>Вадкакрысталічны экран, тып дысплея, які выкарыстоўваецца ў гадзінніках, калькулятарх, плоскіх экранах партатыўных ПК і інш. прыладах</i>
Жизненный цикл	Жыццёвы цыкл	<i>1. Сукупнасць усіх стадый жыцця праграмнага прадукту ад распрацоўкі канцэпцыі да спынення эксплуатацыі. 2. Паслядоўнасць этапаў, якія праходзіць кожная праграма ад пачатку яе з'яўлення да поўнай утылізацыі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Журнал	Журнал	<i>Набор файлаў, які выкарыстоўваецца аперацыйнай альбо іншай сістэмай для збору і ўліку статыстычнай інфармацыі, розных паведамленняў і іншых даных</i>
З		
Зависание	Завісанне	<i>Стан сістэмы, у якім яна перастае выдаваць вынікі і рэагаваць на запыт звонку</i>
Задача	Задача	<i>Любое дзеянне або працэс, якія павінны быць выкананы</i>
Заголовок окна	Загалолак акна	<i>Частка акна або яго мяжы, дзе ўтрымліваецца апісанне акна і камандныя пазіцыі</i>
Загрузка	Загрузка	<i>1. Перанос інфармацыі з носьбіта даных у асноўную памяць або з асноўнай памяці ў рэгістравую з мэтай непасрэднага выкарыстання ў аперацыях працэсара. 2. Агульная колькасць вылічэнняў, якія выконвае сістэма ў цяперашні час</i>
Загрузчик	Загрузчык	<i>Праграма, якая выконвае загрузку іншай праграмы</i>
Запись о выделенных данных	Запіс аб выдзеленых даных	<i>Файл са спісам аб выдзеленых адзінках інфармацыі, якія пры неабходнасці могуць быць адноўлены</i>
Запоминание	Запамінанне	<i>Працэс фіксавання інфармацыі ў памяці камп'ютара</i>
Запоминающее устройство (ЗУ)	Запамінальнае ўстройства (ЗУ)	<i>Прылада, якая рэалізуе функцыі памяці даных</i>
Запрос ¹	Запрашэнне	<i>Паведамленне для карыстальніка пра неабходнасць здзейсніць якія-небудзь аперацыі, якое выводзіцца на экран</i>
Запрос ²	Запыт	<i>Пытанне карыстальніка, на якое павінен абавязкова быць адказ</i>
Звёздочка	Зорачка	<i>Сімвал *, у аперацыйных сістэмах прымяняецца ў якасці сімвала (шаблона) для замены аднаго ці некалькіх іншых сімвалаў. У мовах праграмавання і дадатках гэты сімвал выкарыстоўваецца для абазначэння аперацыі множання</i>
Звёздopodobная (радиальная) топология сети	Зоркападобная (радыяльная) тапалогія сеткі	<i>Разнавіднасць лакальнай камп'ютарнай сеткі, у якой кожны тэрмінал (камп'ютар) злучаны з цэнтральнай файлавай станцыяй (цэнтральным камп'ютарам)</i>
Зеркало	Люстэрка	<i>Копія сайта, якая размешчана на іншым адрасе</i>
Зеттабайт (секстибайт)	Зетабайт (секстыбайт)	<i>Адзінка ёмістасці памяці, якая роўная 1 180 591 620 717 411 303 424 байтам</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
И		
Игра	Гульня	<i>Камп'ютарная праграма для адпачынку, цікавага баўлення часу</i>
Игра аркадная	Гульня аркадная	<i>Камп'ютарная гульня, мэта якой – збіць аб'ект, які рухаецца, націскаючы кнопкі клавіятуры або кіруючы джойсцікам</i>
Игра стратегическая	Гульня стратэгічная	<i>Камп'ютарная гульня, сутнасць якой ў мадэляванні таго ці іншага працэсу</i>
Игра-имитатор	Гульня-імітатар	<i>Камп'ютарная гульня, якая ўзнаўляе кіраванне самалётам, верталётам, аўтамабілем і інш. тэхнічнымі ўстройствамі</i>
Идентификация пользователя	Ідэнтыфікацыя карыстальніка	<i>Апазнанне карыстальніка па паролі і прозвішчы для прызнання яго паўнамоцтваў – права на доступ да інфармацыі і выбар рэжыму яе выкарыстання</i>
Иерархия	Іерархія	<i>Шматузроўневая або дрэвападобная арганізацыя</i>
Иерархия классов	Іерархія класаў	<i>У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні апісанне адносін наследавання паміж класамі</i>
Иконка	Іконка	<i>Элемент графічнага інтэрфейса, невялікі малюнак</i>
ИКТ (информационно-компьютерные технологии)	ІКТ (інфармацыйна-камп'ютарныя тэхналогіі)	<i>Тэрмін, які вызначае комплекс узаемазвязаных праграмных і апаратных кампанентаў, што знаходзяцца ў пастаянным развіцці</i>
Импорт	Імпарт	<i>Перанос інфармацыі з адной сістэмы або праграмы ў іншую</i>
Имя доменное	Імя даменнае	<i>Імя, якое служыць для ідэнтыфікацыі адзінак у сетцы інтэрнэт</i>
Индекс	Індэкс	<i>Паказчык для пошуку элемента інфармацыі, напрыклад, індэкс запісаў. Вызначае месцазнаходжанне ключавых палёў</i>
Индикатор	Індыкатар	<i>Светлавая прылада нагляднай індыкацыі, якая здольна адлюстроўваць інфармацыю аб устраве, да якога індыкатар падлучаны</i>
Инженерия программного обеспечения	Інжынерыя праграмнага забеспячэння	<i>Тэхнічная дысцыпліна, сутнасцю якой з'яўляецца стварэнне спецыфікацыі патрабаванняў, распрацоўка, мадыфікацыя і суправаджэнне праграмных сістэм.</i>
Инжиниринг	Інжынірынг	<i>Выкананне розных інжынерных работ, работ па інфарматызацыі вытворчых працэсаў, а таксама аказанне кансультацыйных паслуг на камерцыйнай аснове</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Инициализация	Ініцыялізацыя	<i>Падрыхтоўка да работы камп'ютара або праграмы ці прысвойванне пераменным пачатковых значэнняў</i>
Инкапсуляция	Інкапсуляцыя	<i>Метад, які прымяняецца ў аб'ектна-арыентаваным праграмаванні</i>
Инсталляция	Інсталяцыя	<i>Працэс устаноўкі праграмнага забеспячэння на камп'ютар карыстальніка</i>
Интерактивный (диалоговый) режим	Інтэрактыўны (дыялогавы) рэжым	<i>Рэжым, у якім карыстальнік задае праграме (з дадаткам) каманды і ўводзіць даныя падчас яе працы</i>
Интернет	Інтэрнэт	<i>Узаемазвязаныя сусветныя камп'ютарныя сеткі і шэраг розных камп'ютарных службаў, якія злучаюць мільёны камп'ютараў па ўсім свеце і забяспечваюць доступ да розных інфармацыйных рэсурсаў</i>
Интернет-магазин	Інтэрнэт-крама	<i>Сайт, на якім адбываецца гандаль таварамі</i>
Интернет-маркетинг	Інтэрнэт-маркетынг	<i>Маркетынг у электроннай камерцыі, распрацоўка і рэалізацыя метадаў і тэхнічных рашэнняў, накіраваных на ўдасканаленне прапановы тавараў у інтэрнэт-крамах</i>
Инtranet	Інтранэт	<i>Карпаратыўная сетка, якая заснавана на тэхналогіях інтэрнэту</i>
Интерфейс	Інтэрфейс	<i>Набор інструментаў, што дазваляе карыстальніку ўзаемадзейнічаць з праграмай</i>
Информатизация	Інфарматызацыя	<i>Працэс навучання інфарматыцы, укараненне інфармацыйных тэхналогій ва ўсе сферы дзейнасці чалавека</i>
Информатика	Інфарматыка	<i>Дысцыпліна, якая вывучае структуру і агульныя ўласцівасці навуковай інфармацыі, а таксама заканамернасці яе стварэння, перабудовы і выкарыстання ў розных сферах чалавечай дзейнасці</i>
Информационная система	Інфармацыйная сістэма	<i>1. Сукупнасць элементаў, пэўным чынам звязаных паміж сабой, якія ўтвараюць некаторую цэласнасць. 2. Сістэма, прызначаная для вырашэння задач пошуку або лагічнай апрацоўкі інфармацыі</i>
Информационная технология	Інфармацыйная тэхналогія	<i>Арганізаваная сукупнасць працэсаў, элементаў, прылад і метадаў, што выкарыстоўваюцца для апрацоўкі інфармацыі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Информационный поиск (выборка информации)	Інфармацыйны пошук (выбарка інфармацыі)	<i>Любы метада атрымання звестак з носьбітаў інфармацыі; працэс пошуку, упарадкавання і ўзнаўлення інфармацыі сродкамі вылічальнай тэхнікі</i>
Информация	Інфармацыя	<i>Звесткі, даныя, у якіх мае патрэбу чалавек</i>
Искусственный интеллект (ИИ)	Штучны інтэлект (ШІ)	<i>1. Раздзел інфарматыкі, які вывучае магчымасць забеспячэння дзеянняў пры дапамозе вылічальных сістэм і іншых прылад штучнага паходжання. 2. Кірунак навуковых даследаванняў і паняцце, якое апісвае здольнасць вылічальнай машыны мадэляваць працэс мыслення</i>
Итерация	Ітэрацыя	<i>Працэс вылічэнняў, заснаваны на паўтарэнні паслядоўнасці апэратараў, пры якім на кожным кроку паўтарэнняў выкарыстоўваецца вынік папярэдняга кроку</i>
К		
Кабель	Кабель	<i>Асяроддзе для перадачы электрычных або аптычных сігналаў</i>
Кардер	Кардар	<i>Падробнік крэдытных картак, які выкарыстоўвае іх для набыцця пакупак у інтэрнэт-крамах</i>
Карта звуковая	Карта гукавая	<i>Плата, якая дазваляе ўзнаўляць аўдыязапісы.</i>
Картридер	Картрыдар	<i>Устройства, якое счытвае інфрамацыю з картак</i>
Каталог	Каталог	<i>Спіс даступных крыніц, напрыклад, даведнік файлаў са спасылкамі на іх размяшчэнне. У базе даных пад каталогам разумеецца слоўнік даных</i>
Каталог белый	Каталог белы	<i>Каталог, які не патрабуе размяшчэння зваротнай спасылкі на ваш сайт</i>
Качество информации	Якасць інфармацыі	<i>Сукупнасць уласцівасцей, якія адлюстроўваюць ступень прыдатнасці канкрэтнай інфармацыі аб аб'ектах і іх узаемасувязях для дасягнення пэўных мэт, што стаяць перад карыстальнікамі</i>
Квест	Квест	<i>Від камп'ютарнай гульні, якая прадугледжвае вырашэнне іграком інтэлектуальна-лагічных задач</i>
Квотинг	Квотынг	<i>Цытаванне каментарыя суразмоўцы пры дыскусіях на форумах ці ў іншых формах інтэрнэт-зносін</i>
Кеш	Кэш	<i>Звышоператыўная буферная памяць, размяшчаецца паміж працэсарам і аператыўнай памяццю і прызначана для павелічэння прадукцыйнасці камп'ютара</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Кибернетика	Кібернетыка	<i>Навука аб агульных заканамернасцях працэсаў кіравання і сувязі ў арганізаваных сістэмах (машынах, жывых арганізмах і іх аб'яднаннях)</i>
Киберпреступник	Кіберзлачынец	<i>Злачынец, які ажыццяўляе супрацьпраўныя дзеянні з выкарыстаннем сеткі інтэрнэт</i>
Киберпространство	Кіберпрастора	<i>1. Сукупнасць сродкаў, даступных праз інтэрнэт 2. Паняцце, якое ўведзена пісьменнікам Уільямам Гібсанам у п'есе «Le Neuromancien». Яно апісвае віртуальную прастору, у якой цыркулююць электронныя даныя ўсіх камп'ютараў свету</i>
Киберсквоттинг	Кіберсквотынг	<i>Рэгістрацыя даменнага імя, сугучнага з назвай вядомай кампаніі, гандлёвай маркі і пад., з мэтай наступнага яго перапродажу</i>
Киберспортсмен	Кіберспартсмен	<i>Той, хто займаецца кіберспортам</i>
Килобайт	Кілабайт	<i>Адзінка вымярэння аб'ёму інфармацыі ў памяці камп'ютара, роўная 10²⁴ байт</i>
Килобод	Кілабод	<i>Хуткасць перадачы даных у 1000 бод</i>
КИС (корпоративная информационная система)	КІС (карпаратыўная інфармацыйная сістэма)	<i>Сістэма, прызначаная для падтрымкі функцыянавання і развіцця прадпрыемства</i>
Клавиатура	Клавіятура	<i>Прылада для сувязі з камп'ютарам, якая ўтрымлівае сукупнасць размешчаных у адпаведным парадку клавій, прызначаных для ўводу і рэдагавання інфармацыі</i>
Клавиша быстрая	Клавіша хуткая	<i>У дадатках: клавіша або камбінацыя клавішаў, якія націскае карыстальнік для выканання акрэсленай функцыі</i>
Клавиша горячая	Клавіша гарачая	<i>Каманда, якая генеруецца націскам адной-дзвюх клавішаў і прымяняецца карыстальнікам для пераключэння ў іншую праграму, якая звычайна з'яўляецца рэзідэнтнай у памяці</i>
Класс	Клас	<i>1. Тып аб'екта. 2. Апісанне сутнасці, якая мадэлюецца ў праграме 3. Спецыяльныя тыпы даных, якія выкарыстоўваюцца для апісання аб'ектаў</i>
Кластер (группа)	Кластар (група)	<i>1. Мінімальная порцыя інфармацыі, якую аперацыйная сістэма счытвае/запісвае за адзін зварот да дыска. 2. Сістэма з некалькіх камп'ютараў, злучаных хуткаснымі лініямі сувязі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Клиент	Кліент	1. Праграма (камп'ютар), якая накіроўвае запыты на камп'ютар-сервер, атрымлівае інфармацыю па вызначаным пратаколе і дазваляе затым яе праглядаць. 2. У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні кліент з'яўляецца членам некаторага класа. 3. Рабочая станцыя або персанальны камп'ютар у кліент/серверным асяроддзі
Клик	Клік	Націсканне кнопкі на мышы
Клинч	Клінч	Тупіковая сітуацыя, затрымка ў тэхналагічным працэсе
Ключ	Ключ	1. Код, які выкарыстоўваецца працэдурай шыфравання паведамлення. 2. Адзін ці больш знакаў у порцыі даных, якія служаць для яе ідэнтыфікацыі або кіравання яе выкарыстаннем
Ключ базы данных	Ключ базы даных	Элемент даных, значэнне якога выкарыстоўваецца для пошуку ў базе даных, часцей за ўсё запісаў або сегментаў
Ключевое слово (зарезервированное слово)	Ключавое слова (зарэзерваванае слова)	Слова або словазлучэнне, што найбольш поўна і спецыфічна характарызуе змест навуковага дакумента або яго часткі
Код	Код	1. Код, сістэма кадзіравання. 2. Сукупнасць знакаў, прызначаных для прадстаўлення чаго-небудзь. 3. Праграма, тэкст праграмы, код, гэта значыць напісаныя камп'ютарныя інструкцыі (каманда)
Код доступа	Код доступу	Тое, што і пароль
Колонтитул	Калантытул	У праграмах апрацоўкі тэксту і тэкставых рэдактарах (напрыклад, MS Word) – тэкст і, магчыма, графічныя фрагменты, якія пастаянна адлюстроўваюцца ў ніжняй і/або верхняй частцы кожнай старонкі дакумента
Команда	Каманда	1. Сігнал, які вызначае выкананне канкрэтнай аперацыі ў прыладзе. 2. У мовах праграмавання: выраз, які вызначае адну аперацыю і яе аперанды, калі яны ёсць; апісанне аперацыі, якую павінен выканаць камп'ютар
Командный интерпретатор (командный процессор)	Камандны інтэрпрэтар (камандны працэсар)	Інтэрпрэтар каманд, якія паступаюць на яго ўваход. У сістэмах з тэкставым карыстальніцкім інтэрфейсам – частка аперацыйнай сістэмы, якая займаецца разборам каманднага радка і арганізацыяй яе выканання

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Комментарий	Каментарый	<i>Моўная канструкцыя (апісанне, тлумачэнне і інш.), якая ўключаецца ў праграму і выкарыстоўваецца толькі для заўваг, не ўплываючы на выкананне самой праграмы</i>
Коммерция электронная	Камерцыя электронная	<i>Камерцыйная дзейнасць у сетцы інтэрнэт. Да электроннай камерцыі адносяць гандаль праз інтэрнэт-крамы, платныя анлайн-сервісы і інш.</i>
Коммутация	Камутацыя	<i>Працэс маршрутызацыі, выкананы шляхам пераклучэння прамежкавых злучэнняў паміж двума вузламі камп'ютарнай сеткі</i>
Компилировать	Кампіляваць	<i>Праводзіць трансляцыю машынай праграмы з праблемна-арыентаванай мовы на машынна-арыентаваную мову</i>
Компилятор	Кампілятар	<i>Праграма, якая выконвае кампіляцыю праграмы, створанай на мове высокага ўзроўню</i>
Компьютер	Камп'ютар	<i>Функцыянальная прылада, кіраванне якой здзяйсняецца пры дапамозе праграм, размешчаных у аператыўнай памяці і якая ў стане выконваць вялізныя аб'ёмы вылічэнняў</i>
Компьютер персональный	Камп'ютар персанальны	<i>Персанальны камп'ютар класа мікраЭВМ, прызначаны для шырокага кола задач як пры аўтаномным прымяненні, так і ў камп'ютарных сетках</i>
Конвертировать	Канвертаваць	<i>Пераўтварыць/пераўтвараць даныя з аднаго фармата ў іншы</i>
Конвертор	Канвертар	<i>Праграма, устройства, што пераўтварае даныя з аднаго фармата ў іншы</i>
Коннект	Канэкт	<i>Злучэнне з інтэрнэтам</i>
Конструктор	Канструктар	<i>У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні метады, які выкарыстоўваецца для стварэння новага аб'екта</i>
Контейнер	Кантэйнер	<i>Аб'ект, які змяшчае адзін або некалькі іншых аб'ектаў. Прыкладам кантэйнера можа служыць папка ў структуры АС Windows, прызначаная для захоўвання дакументаў, малюнкаў, гукавых і інш. тыпаў файлаў</i>
Контент	Кантэнт	<i>Напаўненне сайта, тэкставая інфармацыя, графічныя элементы, размешчаныя на вэб-сайце</i>
Контроллер	Кантролер	<i>Устройства ўзгаднення сістэмнага інтэрфейсу і некаторага стандартнага інтэрфейсу перыферыянага ўстройства з камп'ютарам</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Конфігурацыя	Канфігурацыя	<i>Поўны набор характарыстык, звязаных паміж сабой апаратных сродкаў або спосаб кампаноўкі сеткі</i>
Копірайт	Капірайт	<i>Аўтарскае права на любую інфармацыю або файлы</i>
Копірайтер	Капірайтар	<i>Спецыяліст, які піша тэксты для сайтаў</i>
Копия резервная	Копія рэзервовая	<i>Копія праграмы або некаторых даных, створаная ў мэтах захавання файлаў у выпадку пашкоджання або для архіва</i>
Корневой каталог (каталог файлов)	Карнявы каталог (каталог файлаў)	<i>Пэўная вобласць дыска, якая ствараецца ў працэсе ініцыялізацыі дыска, дзе змяшчаецца інфармацыя аб файлах і каталогах, што захоўваюцца на дыску</i>
Корпоративная сеть	Карпаратыўная сетка	<i>Сетка, якая забяспечвае працу і ўзаемадзеянне супрацоўнікаў карпарацыі</i>
Крэкер, злоумышленник	Крэкер, зламыснік	<i>Займаецца ўзломам сістэм і праграмнага забеспячэння, а таксама выконвае іншыя шкодныя дзеянні для інфармацыйных сістэм</i>
Куки	Кукі	<i>Невялікі фрагмент даных аб карыстальніках, які ствараецца вэб-серверам і захоўваецца як асобны файл на камп'ютары карыстальніка для яго ідэнтыфікацыі вэб-сайтам</i>
Курсор	Курсор	<i>Метка на экране манітора, якая перамяшчаецца і ўказвае месца вываду на экран чарговага знака ці пазіцыю, дзе будзе ажыццяўляцца наступная аперацыя</i>
Кэш (сверхоперативная память)	Кэш (звышаператыўная памяць)	<i>Звышхуткадзейная памяць або файл, якія выкарыстоўваюцца для захавання даных або праграм, да якіх часта звяртаюцца карыстальнікі</i>
Кэширование	Кэшаванне	<i>Працэс, які забяспечвае прысутнасць даных, якія часта патрэбны, для вылічэнняў працэсара ў хуткім кэшы</i>
Л		
Лазерный принтер	Лазерны прынтар	<i>Тып электростатычных прылад для друку, у якіх для фарміравання малюнка выкарыстоўваецца прыцып ксераграфіі</i>
Ламер	Ламер	<i>Нявопытны карыстальнік, які лічыць сябе дастаткова дасведчаным у камп'ютарах</i>
Латентность	Латэнтнасць	<i>Час (перыяд) чакання, неабходны для атрымання даных па сетцы</i>
Легенда	Легенда	<i>Суправаджальны тэкст для апісання графічнага аб'екта, размяшчаецца пад малюнкам ці каля яго; спіс умоўных абазначэнняў на графіку, малюнку</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Лексема	Лексема	<i>Паслядоўнасць дапушчальных сімвалаў мовы праграмавання, якая мае сэнс для транслятара</i>
Ленточный накопитель	Стужкавы накапляльнік	<i>Прылада запісу камп'ютарных даных на магнітную стужку</i>
Линейное программирование	Лінейнае праграмаванне	<i>Матэматычная дысцыпліна, прысвечаная тэорыі і метадам рашэння задач аб экстрэмуе лінейных функцый на мноствах n-мернай вектарнай прасторы</i>
Линия связи	Лінія сувязі	<i>Сукупнасць тэхнічных прылад і фізічнага асяроддзя, якая забяспечвае распаўсюджванне сігналаў ад перадачыка да прыёмніка</i>
Линукс	Лінукс	<i>Ядро для Unix-падобных аперацыйных сістэм</i>
Листинг	Лістынг	<i>Інфармацыйныя даныя, атрыманыя на электронна-вылічальнай машыне; такі тэкст у раздрукаваным выглядзе</i>
Лицензия	Ліцэнзія	<i>Дакумент дзяржаўнага ўзору, які пацвярджае права ліцэнзіянта (уладальніка ліцэнзіі) на правядзенне пэўнага віду дзейнасці на працягу абумоўленага часу пры ўмове выканання ўсіх пунктаў ліцэнзійнага пагаднення</i>
Логин	Лагін	<i>Імя карыстальніка</i>
Логическая модель данных	Лагічная мадэль даных	<i>Версія канцэптуальнай мадэлі, якая можа быць забяспечана канкрэтнай базай даных</i>
Логическая структура информационной сети	Лагічная структура інфармацыйнай сеткі	<i>Форма прадстаўлення інфармацыйна-вылічальнай сеткі ў выглядзе ўзаемазвязаных лагічных элементаў (функцый)</i>
Логические уровни программного обеспечения	Лагічныя ўзроўні праграмнага забеспячэння	<i>Шэраг лагічных узроўняў у праграмным забеспячэнні, кожны з якіх адказвае за рашэнне канкрэтнай задачы ў дадатку</i>
Логический адрес	Лагічны адрас	<i>Знакавы або ўмоўны адрас ячэйкі або вобласці памяці, прылады або вузла сеткі, які пераводзіцца ў фізічны адрас адпаведным праграмным або апаратным забеспячэннем</i>
Лог-файл	Лог-файл	<i>Файл, які ўтрымлівае інфармацыю пра работу той ці іншай праграмы, арганізаваную ў храналагічным парадку</i>
Локализация	Лакалізацыя	<i>1. Выяўленне месцазнаходжання аб'екта. 2. Прывядзенне праграмнага прадукта ў адпаведнасць з законамі і іншымі нарматыўна-прававымі актамі, стандартамі, нормамаі і правіламі, што дзейнічаюць у краіне; пераклад і адаптацыя элементаў нтэрфейса, дапаможных файлаў і дакументацыі</i>
Локализация программного обеспечения	Лакалізацыя праграмнага забеспячэння	<i>Комплекс работ па дапрацоўцы праграмнага забеспячэння з мэтай зрабіць праграмны прадукт больш зручным для карыстальнікаў</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Локальная вычислительная сеть (ЛВС)	Лакальная вылічальная сетка (ЛВС)	<i>Рускамоўны сінонім лакальных (LAN) і рэгіянальных (WAN) вылічальных сетак</i>
Лэптоп	Лэптоп	<i>Партатыўны камп'ютар, які па сваіх памерах большы за ноўтбук</i>
М		
Макрос	Макрас	<i>Набор з адной або некалькіх макракаманд, якія забяспечваюць паслядоўнасць аперацый і прымяняюцца для аўтаматызацыі іх выканання. Макрас захоўваецца як адзінае цэлае і можа ўводзіцца ў розныя часткі праграмы</i>
Маршрут	Маршрут	<i>Шлях перадачы наведарлення паміж вузламі і тэрміналамі вылічальнай сеткі; шлях паміж двюма вяршынямі графа</i>
Маршрутизатор (роутер)	Маршрутызатар (роўтар)	<i>Спецыялізаваны камп'ютар або пакет праграмнага забеспячэння, які адказвае за злучэнне паміж двюма або некалькімі сеткамі</i>
Массив	Масіў	<i>Канструкцыя, кампаненты якой ідэнтычныя па сваіх характарыстыках і пералічваюцца як значэнні функцыі ад фіксаванай колькасці цэлаалікавых аргументаў</i>
Матрица	Матрыца	<i>Двухмерны масіў</i>
Машина виртуальная	Машына віртуальная	<i>Праграмнае забеспячэнне, якое імітуе работу апаратных сродкаў</i>
Машинный код	Машынны код	<i>Зыходны праграмны код (тэкст праграмы), перакладзены кампілятарам у інструкцыі для выканання яго канкрэтным працэсарам</i>
Машинный язык	Машынная мова	<i>1. Праграмны код, які разумее і можа выконваць працэсар камп'ютара. 2. мова праграмавання, прызначаная для прадстаўлення праграм у фармаце паслядоўнасці машынных каманд</i>
Мегабайт (МБайт)	Мегабайт (МБайт)	<i>Адзінка вымярэння аб'ёму памяці ў 1 мільён байт</i>
Мегабит (Мбит)	Мегабіт (Мбіт)	<i>1 048 576 біт або 128 Кбайт</i>
Мегагерц (МГц)	Мегагерц (МГц)	<i>Фізічная адзінка вымярэння частаты</i>
Медиаплеер	Медыяплеер	<i>Плеер, прызначаны для прайгравання мультымедыйных файлаў</i>
Межсетевой	Міжсеткавы	<i>Скупнасць вылічальных сетак, аб'яднаных міжсеткавымі шлюзамі, якія выконваюць перадачу даных, пераўтварэнне і ўпакоўку наведарленняў з формы, прынятай у сетцы адпраўкі, у пратаколы сеткі-атрымальніка</i>
Менеджер	Менеджар	<i>Тып праграмы, прызначанай для кіравання тымі ці іншымі камп'ютарнымі аперацыямі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Меню	Меню	<i>Спіс аб'ектаў, аперацый, рэжымаў, каманд, вырыянтаў адказаў, якія адлюстроўваюцца на экране і прапануюцца на выбар карыстальніку</i>
Меню всплывающее	Меню ўсплыўное	<i>Меню, якое з'яўляецца на экране дысплея ў бягучым стане курсора і знікае пасля выбару каманды</i>
Меню раскрытия	Меню раскрывання	<i>Спіс каманд меню, які раскрываецца з радка меню і застаецца даступным, пакуль гэта патрэбна карыстальніку</i>
Метаданные	Метаданыя	<i>Усебаковая, усеабдымная, сістэматычная і сінтэтычная інфармацыя аб змесце, структуры, узаемасувязях, прадстаўленні і выкарыстанні кантэксту даных і саміх даных, якія захоўваюцца ў асноўнай базе даных</i>
Метка	Метка	<i>Моўная канструкцыя, якая ўстанаўлівае імя апэратара і якая ўключае ідэнтыфікатар</i>
Метод класса	Метад класа	<i>У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні метады, які вызначае паводзіны самога класа, а не яго экзэмпляраў</i>
Метод экземпляра	Метад экзэмпляра	<i>Метады, дзеянне якога распаўсюджваецца на адзін экзэмпляр</i>
Метрика	Метрыка	<i>Мера якасці праграмнага забеспячэння, якая паказвае на складанасць, зразумеласць, здольнасць да тэсціравання, ступень небяспекі праграмнага кода</i>
Микроволновая сеть	Мікрахвалевая сетка	<i>Адзін з тыпаў бесправадных сетак</i>
Микропроцессор	Мікрапрацэсар	<i>Паўправадніковы крышталі або камплект крышталёў з размешчанай на іх мікрасхемай, які выконвае функцыі апрацоўкі інфармацыі або кіравання работай камп'ютара, вылічальнага ўстройства</i>
Микросхема	Мікрасхема	<i>Інтэгральная схема (звычайна адна), якая выконвае якую-небудзь складаную функцыю</i>
Микрочип	Мікрачып	<i>Чып-крышталік з інтэгральнай схемай, які выконвае канкрэтныя аперацыі</i>
Многоярусная (многоуровневая) архитектура	Шмат'ярусная (шматузроўневая) архітэктур	<i>Архітэктур, заснаваная на падзеле дадатку на некалькі розных функцыянальных частак</i>
Мобильное приложение	Мабільны дадатак	<i>Дадатак, да якога могуць звяртацца мабільныя прылады (тэлефоны)</i>
Мобильный Интернет	Мабільны інтэрнэт	<i>Тэхналогія бесправаднага доступу ў сетцы інтэрнэт на аснове пратакола WAP</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Моделирование	Мадэляванне	1. Даследаванне інфармацыйных і фізічных працэсаў і з'яў на мадэлях. 2. Моўнае або графічнае апісанне (напрыклад, сродкамі мовы UML), мадэлі складанай, шматмернай, у тым ліку і інфармацыйнай сістэмы з мэтай праграмнай рэалізацыі мадэлі на камп'ютары
Модем	Мадэм	Прылада для абмену інфармацыяй з аддаленым камп'ютарам па тэлефонных лініях
Модуляция	Мадуляцыя	Змена параметраў частаты ў аднаведнасці з сігналам, які перадаецца. Для мадуляцыі звычайна выкарыстоўваецца амплітуда, фаза або частата сігнала
Модератор	Мадэратар	Карыстальнік, які валодае большым спектрам магчымасцей, чым звычайныя карыстальнікі сеткавых інтэрнэт-рэсурсаў (форумы, чаты, сацыяльныя сеткі)
Модерация	Мадэрацыя	Кантроль за інфармацыяй, якая размяшчаецца карыстальнікамі на інтэрнэт-сайтах
Модульное программирование	Модульнае праграмаванне	Арганізацыя праграмы ў выглядзе сукупнасці модулей са строгім захаваннем правіл іх узаемадзеяння
Монитор	Манітор	Устройства адлюстравання тэкставай і графічнай інфармацыі ў камп'ютары, заснаванае на выкарыстанні электронна-прамянёвай трубкай
Монитор жидкокристаллический	Манітор вадкакрышталічны	Манітор, экран якога зроблены з выкарыстаннем вадкіх крышталёў
Мост	Мост	Спецыяльная прылада для злучэння дзвюх і больш лакальных сетак
Мультимедиа	Мультымедыя	Сукупнасць тэхнічных і праграмных сродкаў, якія дазваляюць карыстальніку адначасова ўжываць сімвальную, графічную, гукавую, анімацыйную і відэаінфармацыю
Мультиплексор	Мультыплексар	Устройства, якое дазваляе перасылаць па адным выходным фізічным канале адначасова сігналы з некалькіх уваходных ліній
Мышь	Мыш	Прылада-маніпулятар для перамяшчэння графічнага ўказальніка па экране
Н		
Набор	Набор	Лагічна звязанае мноства аб'ектаў з пэўным інфармацыйным зместам
Навигатор	Навігатар	Тое, што і браўзер
Навигация	Навігацыя	Перамяшчэнне ў межах аднаго вэб-сайта або паміж некалькімі вэб-сайтамі

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Надежность	Надзейнасць	<i>Верагоднасць правільнага функцыянавання сістэмы, камп'ютара, прылады ў зададзены перыяд часу ў адпаведных умовах</i>
Наладонник	Надалоннік	<i>Тое, што і кішэнны камп'ютар</i>
Накопитель	Накапляльнік	<i>Знешняя памяць камп'ютара; устройства для працяглага захоўвання інфармацыі</i>
Накопитель дисковый	Накапляльнік дыскавы	<i>Дыск і ўстройства для яго падключэння да камп'ютара, счытвання і запісу даных</i>
Нанокomпьютер	Нанакамп'ютар	<i>Камп'ютар, пабудаваны на маленькіх мікрасхемах, якія можна ўбачыць толькі праз мікраскоп</i>
Нанотехнологии	Нанатэхналогіі	<i>Галіна навукі, мэтай якой з'яўляецца кіраванне асобнымі атамамі і малекуламі для стварэння камп'ютарных чыпаў, мікрапрацэсараў і іншых мікраэлектронных устройстваў</i>
Наследование, дочерний процесс	Наследаванне, даччыны працэс	<i>Працэс, які народжаны іншым працэсам (бацькам)</i>
Нарушение авторских прав	Парушэнне аўтарскага права	<i>Незаконнае капіраванне праграмнага прадукту</i>
Неактивный	Неактыўны	<i>Неактыўізаваны ў цяперашні час сімвал (або акно)</i>
Нетбук	Нэтбук	<i>Кампактны ноўтбук з адносна невысокай прадукцыйнасцю</i>
Нетмониторинг	Нэтманіторынг	<i>Назіранне, ацэнка і прагназаванне развіцця сеткі інтэрнэт</i>
Нетэтикет	Нэтэтыкет	<i>Правілы паводзін карыстальнікаў у сетцы інтэрнэт</i>
Ник	Нік	<i>Адвольнае, выдуманнае імя карыстальніка, якое ўказваецца пры рэгістрацыі ў форумах, чатах, блогах і іншых інтэрнэт-рэсурсах</i>
Носитель информации	Носьбіт інфармацыі	<i>Запамінальнае ўстройства (дыскета, кампакт-дыск, флэш-памяць і пад.), на якім захоўваецца інфармацыя ў лічбавым выглядзе</i>
Нотация	Натацыя	<i>Сукупнасць умоўных знакаў і сістэма правілаў для апісання сінтаксісу камп'ютарных моў</i>
Ноутбук	Ноўтбук	<i>Партатыўны камп'ютар сярэдняга (блакнотнага, кніжнага) памеру</i>
О		
Обеспечение аппаратное	Забеспячэнне апаратнае	<i>Комплекс тэхнічных сродкаў, неабходных для функцыянавання камп'ютарнай сістэмы</i>
Обеспечение прикладное программное	Забеспячэнне прыкладнае праграмнае	<i>Забеспячэнне, прызначанае для вырашэння пры дапамозе камп'ютара задачы або сукупнасці задач у пэўнай галіне апрацоўкі даных</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Обеспечение программное (ПО)	Забеспячэнне праграмае (ПЗ)	Сукупнасць праграм сістэмы апрацоўкі даных і праграмных дакументаў, неабходных для эксплуатацыі гэтых праграм
Обеспечение ситемное программное	Забеспячэнне сістэмае праграмае	Забеспячэнне, якое выкарыстоўваецца для распрацоўкі і выканання прыкладных праграм
Облако, облачное хранилище	Воблака, воблачнае сховішча	Мадэль анлайн-сховішча, у якім даныя захоўваюцца на шматлікіх размеркаваных у сетцы серверах
Обновлять	Абнаўляць	Данаўняць файл новымі данымі. Аперацыі па абнаўленні ўключаюць вывад файла на экран і рэдагаванне
Оболочка	Абалонка	Праграмавая абалонка або інтэрфейс карыстальніка любой праграмы
Обработка данных	Апрацоўка даных	Пераўтварэнне даных, неабходнае для атрымання канкрэтнага выніку
Обратная связь	Адваротная сувязь	Рэакцыя атрымальніка на паведамленне крыніцы і ўлік крыніцай рэакцыі атрымальніка на паведамленне
Обрезка иллюстраций	Абрэзка ілюстрацый	Змяніэнне памеру выявы для таго, каб размясціць яе ў неабходным месцы старонкі
Объект	Аб'ект	<ol style="list-style-type: none"> 1. Форма прадстаўлення даных. 2. Кампанент сістэмы, прадстаўлены прыватнай (уласнай) памяццю і наборам аперацый. 3. Канкрэтны прадстаўнік пэўнага класа, які завецца экзэмплярам класа. 4. Любы элемент даных, які захоўваецца ў БД і які дае інфармацыю аб канкрэтных аб'ектах або з'явах рэальнага свету
Объектно-ориентированная архитектура	Аб'ектна-арыентаваная архітэктур	Архітэктур, асновай якой з'яўляецца мноства аб'ектаў, якія ўзаемадзеіваюць паміж сабой
Объектно-ориентированное программирование (ООП)	Аб'ектна-арыентаванае праграмаванне (ААП)	Тып праграмавання, пры якім праграмісты вызначаюць не толькі тыпы даных (data type) і структур даных (data structure), але таксама і тыпы аперацый (функцыі – functions), якія могуць прымяняцца да структур даных. Такім чынам, структуры даных становяцца аб'ектамі (object), якія ўключаюць адначасова і даныя, і функцыі
Оверлей	Аверлей	Апаратная функцыя відэакарты, якая дазваляе накладваць выявы на асноўную без кіравання відэапамяці
Ограничение на вход в систему (сеть)	Абмежаванне на ўваход у сістэму (сетку)	Дазвол ажыццявіць уваход у сістэму ці сетку толькі карыстальнікам, якія зарэгістраваны ў сістэме ці сетцы
Окно	Акно	Частка экрана манітора, з якой праграма працуе як з асобным экранам

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Окно диалоговое	Акно дыялогавае	<i>Рамка на экране камп'ютара, якая змяшчае ў тэкставым выглядзе пытанне праграмы да карыстальніка</i>
Окно неактивное	Акно неактыўнае	<i>Любое акно, якое не выкарыстоўваецца ў дадзены момант</i>
Онлайн	Анлайн	<i>Размешчаны ў стане падключэння</i>
Опера (Opera)	Опера (Opera)	<i>Вэб-браўзер і пакет прыкладных праграм для працы ў інтэрнэце, які выпускаецца кампаніяй Opera Software</i>
Операнд	Аперанд	<i>Аргумент аперацыі ў вылічэннях</i>
Оператор	Аператар	<i>1. Спецыяліст, які працуе на камп'ютары і забяспечвае вылічальны працэс. 2. Закончаны сэнсавы выраз на мове праграмавання; адзіночная каманда праграмы з яе параметрамі, неабходнымі для яе выканання; самы малы выканаўчы элемент у мове праграмавання</i>
Операционная система (ОС)	Аперацыйная сістэма (АС)	<i>Сукупнасць праграмных сродкаў, якія забяспечваюць кіраванне апаратнымі рэсурсамі вылічальнай сістэмы</i>
Операция автономная	Аперацыя аўтаномная	<i>Набор дзеянняў, якія выконваюцца апаратнымі сродкамі, напрыклад, вывад дыска на хуткасць, неабходную для работы з ім</i>
Оптимизация	Аптымізацыя	<i>Адзін з этапаў кампіляцыі, падчас якога выконваецца пераўтварэнне праграмы</i>
Опция	Опцыя	<i>Адно з магчымых ці выбранае з прапанаваных рашэнне, якое даступна ў праграмным меню</i>
Ответ	Адказ	<i>Водгук, які карыстальнік атрымлівае пры любым звароце да базы даных, або любое паведамленне ў адказ на экране ўслед за ўводам звестак з клавіятуры</i>
Отладка	Наладка	<i>Працэс выканання праграмы з мэтай выяўлення памылак</i>
Отмена	Адмена	<i>Датэрміновае завяршэнне праграмы ў сувязі з памылкай</i>
Отсканировать	Адсканіраваць	<i>Увесці выяву ў камп'ютар пры дапамозе сканера</i>
Оцифровать	Алічбаваць	<i>Перавесці ў лічбавы фармат</i>
Оцифровка	Алічбоўка	<i>Змяненне фармата на лічбавы</i>
Офлайн-браузер	Афлайн-браўзер	<i>Сістэмная камп'ютарная праграма, якая дазваляе ў рэжыме афлайн праглядаць раней захаваныя копіі інтэрнэт-старонак</i>
Офисный	Офісны	<i>Які прызначаны для аўтаматызацыі работы ў офісе (пра праграмнае забеспячэнне)</i>
Ошибка	Памылка	<i>Няправільнасць, хібнасць</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
П		
Пакет	Пакет	<i>Набор узаемазвязаных праграм, прызначаных для рашэння задач у адпаведнай прадметнай галіне і аб'яднаных адзіным інтэрфейсам</i>
Пакетная каммутация (каммутация пакетов)	Пакетная камутацыя (камутацыя пакетаў)	<i>Тэхналогія перадачы інфармацыі ў базавай сетцы, якая прадугледжвае разбіўку інфармацыйнага масіва на пакеты даных</i>
Память (оперативное запоминающее устройство)	Памяць (аператыўнае запамінальнае ўстройства)	<i>Функцыянальная частка камп'ютара, прызначаная для прыёму, захоўвання і выдачы даных</i>
Память автономная	Памяць аўтаномная	<i>Рэсурс памяці, які ў пэўны момант недаступны сістэме, напрыклад, дыск</i>
Память внешняя	Памяць знешняя	<i>Зменныя носбіты інфармацыі, прызначаныя для працяглага захоўвання масіваў даных: дыскеты, кампакт-дыска</i>
Память внутренняя	Памяць унутраная	<i>Памяць, якая абслугоўвае інфармацыйнай працэсар камп'ютара</i>
Память динамическая	Памяць дынамічная	<i>Памяць, у якой захаванне інфармацыі забяспечваецца шляхам перыядычнай яе рэгенерацыі</i>
Память оперативная	Памяць аператыўная	<i>Памяць, прызначаная для часовага захавання пераменнай інфармацыі і праграм, якая хутка змяняе свой змест у ходзе выканання аперацый мікрапрацэсарам</i>
Папка	Папка	<i>Сховішча праграм і файлаў</i>
Параллельная передача	Параллельная перадача	<i>Метад перасылкі даных, пры якім біты даных перамяшчаюцца па параллельных электрычных правадніках адначасова</i>
Параметр	Параметр	<i>Пераменная, якой прысвойваецца пастаяннае значэнне ў межах указанага прымянення і якая можа ўказваць на прымяненне</i>
Параметры информации	Параметры інфармацыі	<i>Характарыстыкі, пры дапамозе якіх ацэньваюцца інфармацыйныя рэсурсы: змест, ахоп, час, крыніца, якасць, адпаведнасць патрэбам, спосаб фіксацыі, мова і інш.</i>
Пароль	Пароль	<i>Набор знакаў, якія могуць быць выкарыстаны ў якасці кода доступу да вылічальнай сістэмы або базы даных</i>
Портал	Партал	<i>Рэсурс, прызначаны дапамагаць карыстальнікам камп'ютараў арыентавацца ў сетцы інтэрнэт; інтэрнэт-каталог спасылак на іншыя сайты</i>
Патч	Патч	<i>Інфармацыя, прызначаная для аўтаматызаванага ўнясення пэўных змяненняў у камп'ютарныя файлы</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Патент	Патэнт	<i>Дакумент для юрыдычнай аховы інтэлектуальнай уласнасці</i>
Паттерн (шаблон)	Патэрн (шаблон)	<i>Апісанне праблемы і метаду яе рашэння, што дазваляе ў далейшым выкарыстоўваць гэта рашэнне ў розных умовах</i>
Паутина всемирная	Павуціна сусветная (павуцінне сусветнае)	<i>Размеркаваная сістэма, якая дае доступ да звязаных паміж сабой дакументаў, размешчаных на розных вэб-серверах, далучаных да сеткі інтэрнэт</i>
Пауза	Паўза	<i>Кароткая затрымка ў праграме</i>
Переадресация	Пераадрасацыя	<i>Аўтаматычнае перанакіраванне званка на іншы тэлефон</i>
Передача	Перадача	<i>Перасылка інфармацыі ад крыніцы да прымальніка даных</i>
Передача файлов	Перадача файлаў	<i>Працэс перамяшчэння файла з аднаго месца ў іншае, напрыклад, з камп'ютара на камп'ютар</i>
Перезагрузка	Перазагрузка	<i>Працэс, пры якім камп'ютар пачынае сваю працу спачатку</i>
Персональный компьютер (ПК)	Персанальны камп'ютар	<i>Устройства лічбавай апрацоўкі інфармацыі, распрацаванае для выкарыстання адным чалавекам (карыстальнікам) і прызначанае для ўводу, апрацоўкі і вываду даных і інфармацыі</i>
ПЗУ	ПЗУ	<i>Пастаяннае запамінальнае ўстройства</i>
Пиксель	Піксаль	<i>Адзінка адлюстравання на экране: найменшы элемент паверхні візуалізацыі, якому можа быць зададзены колер, інтэнсіўнасць і іншыя характарыстыкі</i>
Плагин	Плагін	<i>Незалежна кампіляваны праграмны модуль, які дынамічна падключаецца да асноўнай праграмы, прызначаны для пашырэння і/або выкарыстання яе магчымасцей</i>
Плата	Плата	<i>Панэль з электроннымі схемамі, неабходнымі для выканання якіх-небудзь канкрэтных функцый</i>
Плата материнская	Плата мацярынская	<i>Асноўная плата сістэмнага блока камп'ютара</i>
Платформа	Платформа	<i>Сукупнасць апаратных сродкаў, праграмнага забеспячэння і інтэрфейсаў, якія выкарыстоўваюцца ў канкрэтных камп'ютарах</i>
Плоттер	Плотар	<i>Устройства вываду з камп'ютара графічнай інфармацыі (схем, графікаў, табліц і інш.)</i>
Поддержка веб-сайта	Падтрымка вэб-сайта	<i>Комплекс мер (дзеянняў) на падтрымцы працаздольнасці і абслугоўванні інтэрнэт-сайта</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Подпись электронная	Подпіс электронны	<i>Сістэма знакаў, што выкарыстоўваецца пры перадачы фінансавых дакументаў у камп'ютарнай сетцы і выступае як зашыфраваны ідэнтыфікатар асобы, якая перадае інфармацыю</i>
Подтверждение доступа	Пацвярджэнне доступу	<i>Праверка магчымасці карыстальніка атрымаць доступ у сістэмы ці да аб'екта.</i>
Подтверждение приёма	Пацвярджэнне прыёму	<i>Паведамленне сістэме аб тым, што атрымальнік гатовы прыняць перадачу або што перададзеная інфармацыя паступіла без памылак, у карэктным выглядзе</i>
Поиск групповой	Пошук групавы	<i>У сістэмах кіравання інфармацыяй: вывучэнне групы дакументаў для выяўлення тых з іх, якія адносяцца да акрэсленай тэмы або катэгорыі</i>
Поиск информации	Пошук інфармацыі	<i>Сукупнасць аперацый, метадаў і працэдур, вынікам выканання якіх ёсць адбор даных, якія захоўваюцца ў памяці</i>
Поиск обратный	Пошук адваротны	<i>Працэс адшукання слова, калі пошук праводзіцца з канца тэксту па кірунку да пачатку</i>
Поиск сетевой	Пошук сеткавы	<i>Спроба стварыць каталог, які змяшчае інфармацыю аб карыстальніках сеткі інтэрнэт. У каталог змяшчаюцца імя, прозвішча, e-mail, нумар тэлефона і іншая інфармацыя</i>
Поисковик	Пошукавік	<i>Тое, што і пошукавая сістэма</i>
Поколение	Пакаленне	<i>Адзін з параметраў класіфікацыі вылічальных сістэм па ступені развіцця апаратных і праграмных сродкаў</i>
Полиморфизм	Полімарфізм	<i>Уласцівасць, якая звычайна выяўляецца ў здольнасці аб'екта існаваць у многіх формах.</i>
Пользователь	Карыстальнік	<i>Той, хто карыстаецца камп'ютарам для атрымання інфармацыі і вырашэння розных задач</i>
Помехи сетевые	Перашкоды сеткавыя	<i>Нестабільнасць сеткавай напругі, якая выклікана пабочным уздзеяннем</i>
Посетитель (сайта)	Наведвальнік (сайта)	<i>Карыстальнік інтэрнэт-сайта</i>
Пост	Пост	<i>Запіс у блогу</i>
Почта электронная	Пошта электронная	<i>Тэхналогія і яе паслугі перадачы і атрымання электронных паведамленняў</i>
Правильность	Правільнасць	<i>Характарыстыка карэктнасці вылічэнняў або вымярэнняў; ступень адпаведнасці сапраўднаму выніку</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Приложение	Дадатак	<i>Спецыялізаваная праграма, што выконваецца пад кіраўніцтвам аперацыйнай сістэмы</i>
Приоритет операций	Прыярытэт аперацый	<i>Правіла, якое вызначае паслядоўнасць выканання аперацый</i>
Провайдер (поставщик доступа)	Правайдар (пастаўшчык доступу)	<i>Арганізацыя, якая забяспечвае доступ да сеткі інтэрнэт</i>
Программист	Праграміст	<i>Чалавек, які піша камп'ютарныя праграмы</i>
Процессор	Працэсар	<i>1. Асноўны блок камп'ютара, які аб'ядноўвае арыфметычна-лагічнае ўстройства, што выконвае функцыі апрацоўкі даных, унутраную памяць і ўстройства кіравання. 2. Тое, што і мікрапрацэсар</i>
Процессор текстовый	Працэсар тэкставы	<i>Прагарма, якая забяспечвае рэдагаванне тэкстаў у камп'ютары з больш развітымі, чым у тэкставым рэдактары, сродкамі фармаціравання, праверкай правапісу і іншымі магчымасцямі</i>
Программа	Праграма	<i>Звесткі (набор каманд), прызначаныя для кіравання канкрэтнымі кампанентамі сістэмы апрацоўкі даных у мэтах рэалізацыі канкрэтнага алгарытма</i>
Программа-паук	Праграма-павук	<i>Спецыяльныя вэб-праграмы, якія пераводзяць ад старонкі да старонкі і фіксуюць нейкую частку або ўвесь змест старонкі</i>
Программирование	Праграмаванне	<i>Тэарэтычная і практычная дзейнасць па распрацоўцы алгарытмаў і выкананне дзеянняў на алгарытмічнай мове; сукупнасць работ па канструяванні, напісанні і тэсціраванні праграм</i>
Проектирование	Праектаванне	<i>1. Дзейнасць па абдумванні таго, што павінна быць створана. 2. Працэс стварэння праекта-праматына або магчымага аб'екта</i>
Программирование объектно-ориентированное	Праграмаванне аб'ектна-арыентаванае	<i>Метадалогія праграмавання, у якой адбываецца структураванне праграмы шляхам разбіення яе на спецыяльныя модулі; заснавана на паняцці абстрактных тыпаў даных</i>
Прокси	Проксі	<i>Прамежкавы, транзітны вэб-сервер, які выкарыстоўваецца ў якасці пасярэдніка паміж браўзерам і канчатковым вэб-серверам</i>
Прокрутка горизонтальная	Пракрутка гарызантальная	<i>Магчымасць пракручвання інфармацыі ўлева і ўправа з мэтай вывесці на дысплей інфармацыю, якая знаходзіцца па-за межамі экрана ці акна ў графічным інтэрфейсе карыстальніка</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Промоутер	Прамоўтар	<i>Асоба або арганізацыя, якія займаюцца прасоўваннем сайта ў інтэрнэце</i>
Протокол	Пратакол	<i>Набор правілаў, якія вызначаюць узаемадзеянне абанентаў вылічальнай сістэмы і апісваюць спосаб выканання акрэсленага класа функцый</i>
Прототип	Прататып	<i>Пачатковая версія праграмнай сістэмы, якая выкарыстоўваецца для дэманстрацыі канцэпцыі, закладзенай у сістэме, праверкі варыянтаў патрабаванняў, а таксама пошуку праблем, якія могуць узнікаць як у ходзе распрацоўкі, так і пры эксплуатацыі сістэмы</i>
Профиль	Профіль	<i>Параметры карыстальніка</i>
Процедура (подпрограмма)	Працэдура (падпраграма)	<i>Частка праграмы, якая выконвае дакладна акрэсленую аперацыю над данымі</i>
Процессор	Працэсар	<i>Прылада або функцыянальная частка камп'ютара, прызначаная для інтэрпрэтацыі праграмы</i>
Процессор центральный	Працэсар цэнтральны	<i>Электронны блок або інтэгральная схема (мікрапрацэсар), якая выконвае машынным інструкцыі (код праграм), галоўная частка апаратнага забеспячэння камп'ютара</i>
Р		
Рабочий стол	Рабочы стол	<i>Рабочая прастора на экране, што мадэлюе паверхню стала з дапамогай значкоў і меню</i>
Раздел описания	Раздзел апісанняў	<i>Паслядоўнасць апісанняў, якая змяшчае лагічна звязаную інфармацыю, напрыклад, цэла праграм і спецыфікатары выяўлення</i>
Размер	Памер	<i>Велічыня чаго-небудзь</i>
Разработка программного обеспечения	Распрацоўка праграмнага забеспячэння	<i>Распрацоўка праграм у адпаведнасці са стандартамі на праграмае забеспячэнне</i>
Разработчик	Распрацоўшчык	<i>Чалавек ці кампанія, якія выконваюць работы па стварэнні чаго-небудзь</i>
Разъём кабельный	Раздым кабельны	<i>Злучальны раз'ём на кожным канцы кабеля</i>
Разъём расширения	Раздым пашырэння	<i>Гнёзды, да якіх падведзены сігналы працэсара і якія могуць быць выкарыстаны для падключэння дадатковых плат вылічальнай машыны</i>
Рамка выбора	Рамка выбару	<i>Прамавугольнік для выдзялення часткі структуры дакумента і адлюстравання на экране дысплея ў асобным акне</i>
Ранг	Ранг	<i>Узровень іерархіі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Ранжирование	Ранжыраванне	<i>Працэс выбару старонак з базы пошукавай сістэмы, якія адпавядаюць запыту карыстальніка, упарадкаванне іх паводле алгарытму пошукавай сістэмы па ступені рэlevantнасці для карыстальніка</i>
Растровая графіка	Растрвая графіка	<i>Тэхналогія прадстаўлення графічных малюнкаў на экране камп'ютара ў выглядзе набору квадратных ячэек</i>
Растровый рисунок	Растравы малюнак	<i>Малюнак, які разглядаецца як матрыца кропак, з кожнай з якіх можна працаваць асобна. Такія малюнкi атрымліваюцца ў выніку сканіравання і фатаграфавання</i>
Расширение	Пашырэнне	<i>1. Сродак нарошчвання магчымасцей мікрапрацэсара шляхам падключэння дадатковых прылад, якія выконваюць функцыі, нерэалізаваныя ў базавай сістэме. 2. У назве файла: набор сімвалаў, якія дабаўляюцца да імя файла з мэтай дапаўнення імя або апісання файла. 3. Павелічэнне магчымасцей сістэмы</i>
Реализация	Рэалізацыя	<i>Дзейнасць, звязаная з увасабленнем задуманага праекта сістэмы ў выглядзе працаздольнага вырабу або канкрэтны спосаб выканання часткай сістэмы яе функцый</i>
Реальность виртуальная	Рэальнасць віртуальная	<i>Гукавая, зрокавая імітацыя рэальных абстаўінаў з дапамогай камп'ютарных прылад</i>
Реинжиниринг	Рэінжынірынг	<i>Перапраектаванне</i>
Регистр	Рэгістр	<i>1. Унутранае запамінальнае ўстройства працэсара або адаптара для часовага захоўвання інфармацыі 2. Выкарыстанне бістабільных устаткаў для захоўвання інфармацыі ў вылічальных сістэмах</i>
Редактировать	Рэдагаваць	<i>Уносіць змены ў тэкст</i>
Редактор	Рэдактар	<i>Праграма, якая звычайна прымяняецца для стварэння тэкставых файлаў або ўнясення змен у тэкставы файл</i>
Редирект	Рэдырэкт	<i>Аўтаматычнае перанакіраванне карыстальніка з аднаго араса на іншы ў інтэрнэце</i>
Режим диалоговый	Рэжым дыялогавы	<i>Узаемадзеянне камп'ютара і карыстальніка, якое заключаецца ў неадкладным выкананні аперацый камп'ютарам у адказ на кожны запыт карыстальніка</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Реклама контекстная	Рэклама кантэксная	<i>Тып рэкламы ў інтэрнэце, у якім рэкламная аб'ява адлюстроўваецца ў адпаведнасці са зместам, кантэкстам інтэрнэт-старонкі</i>
Рекурсия	Рэкурсія	<i>Здольнасць праграмы выклікаць саму сябе</i>
Релевантность	Рэлевантнасць	<i>Ступень адпаведнасці вэб-старонкі крытэрыям, што названы ў запыце карыстальніка</i>
Репликация (дублирование, повторение, копирование)	Рэплікацыя (дубліраванне, паўтарэнне, капіраванне)	<i>Дубліраванне базы даных на некалькіх серверах</i>
Репозиторий	Рэпазіторый	<i>Электроннае сховішча</i>
Ресурс	Рэсурс	<i>Якая-небудзь частка вылічальнай сістэмы або сеткі, якая можа быць выдзелена працэсу апрацоўкі звестак на вызначаны інтэрвал часу</i>
Рефакторинг (реорганизация)	Рэфакторынг (рэарганізацыя)	<i>Працэс поўнага або частковага пераўтварэння ўнутранай структуры праграмы, захоўваючы яе знешнія паводзіны</i>
Риск	Рызыка	<i>Верагоднасць страты або шкоды</i>
Рисками управление (управление рисками)	Рызыкамі кіраванне (кіраванне рызыкамі)	<i>Працэс выяўлення, кантролю і ліквідацыі або мінімізацыі вынікаў непрадказальных падзей, што адмоўна ўплываюць на сістэмныя рэсурсы</i>
Робот	Робат	<i>Аўтаматычная прылада, якая імітуе паводзіны чалавека і выконвае механічныя дзеянні</i>
Роуминг	Роўмінг	<i>Прастора дзеяння, зона ахопу, распаўсюджванне сатавай сувязі</i>
Рунет	Рунэт	<i>Расійская частка сеткі інтэрнэт</i>
С		
Сайт	Сайт	<i>Сукупнасць лагічна звязаных паміж сабой вэб-старонак; месца размяшчэння кантэнта сервера</i>
Санкционированный доступ	Санкцыянаваны доступ	<i>Доступ да праграм і даных, да некаторых іншых рэсурсаў камп'ютарных сістэм, карыстальнікаў, якія атрымалі правы (паўнамоцтвы) на азнаямленне або працу з імі</i>
Сбой	Збой	<i>Выпадковая адмова абсталявання вылічальнай сістэмы, якая лёгка ліквідуецца</i>
Светодиод	Светадыёд	<i>Двухэлектродны паўправадніковы прыбор, які генеруе аптычнае выпраменьванне (святло) пры праходжанні праз яго электрычнага току</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Свитч	Світч	<i>Электроннае ўстройства ў выглядзе скрыні з раздымамі, якое выкарыстоўваецца для злучэння камп'ютараў у межах аднаго або некалькіх сегментаў сеткі</i>
Свойство	Уласцівасць	<i>Характарыстыка аб'екта</i>
Сеанс работы	Сеанс працы	<i>Час, на працягу якога працуе праграма: прымае ўваходныя даныя, апрацоўвае інфармацыю і рэагуе на каманды карыстальніка</i>
Секретность, конфиденциальность	Сакрэтнасць, канфідэнцыяльнасць	<i>Ахова даных аб канкрэтных асобах або аб уласнасці арганізацыі; ахова інфармацыі, якая з'яўляецца ўласнасцю каго-небудзь і прызначана для аховы правоў уладальніка гэтай інфармацыі шляхам прымянення права на абмежаванне доступу да гэтай інфармацыі з боку несанкцыянаваных карыстальнікаў</i>
Секретность данных	Сакрэтнасць даных	<i>Абмежаванні на доступ да інфармацыі, якія вызначаюцца яе ўладальнікам</i>
Семантика	Семантыка	<i>Фармальнае спецыфікацыя значэння і паводзін чаго-небудзь</i>
Сенсор	Сенсар	<i>Датчык, які атрымлівае неабходную для работы ўстройства інфармацыю звонку ад руху або дотыку</i>
Сервер	Сервер	<i>1. Прылада ў сістэмах аўтаматычнай апрацоўкі інфармацыі. 2. Камп'ютар, які прадстаўляе свае рэсурсы (памяць, прынтары, мадэмы, праграмы, даныя і г. д.) у калектыўнае карыстанне інш. камп'ютарамі і які адрозніваецца па характарыстыках сістэмных рэсурсаў ад камп'ютара-кліента пэўнымі паказчыкамі. 3. Праграма, якая кіруе пэўным дадаткам. 4. Архітэктурнае падрыхтаваная да атрымання запытаў звонку, якая адказвае на гэтыя запыты шляхам выдачы інфармацыі зададзенага тыпу</i>
Сервер невыделенный	Сервер нявыдзелены	<i>Сервер сеткі, на якім можна выконваць уласныя работы, не звязаныя з сеткай</i>
Сервлет	Сервлет	<i>Java-праграма, якая пашырае функцыі вэб-сервера</i>
Сертификат	Сертыфікат	<i>Пасведчанне аб якасці прадукцыі</i>
Сертификация	Сертыфікацыя	<i>Вызначэнне якасці праграмных сродкаў</i>
Сессия	Сесія	<i>1. Сеанс работы карыстальніка (сувязі). 2. Паслядоўнасць аперацый, пры якой паміж станцыямі ў сетцы ўсталёўваецца злучэнне, здзяйсняецца абмен данымі і завяршаецца злучэнне</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Сетевая операционная система	Сеткавая аперацыйная сістэма	1. <i>Комплекс праграм, якія забяспечваюць у сетцы апрацоўку, захоўванне і перадачу даных.</i> 2. <i>Комплекс праграмных сродкаў (праграм), што кіруюць сеткай</i>
Сетевой адрес	Сеткавы адрас	<i>Адрас суб'екта або аб'екта, якія вызначаюцца лікам, кодам або фразай</i>
Сетевой компьютер	Сеткавы камп'ютар	<i>Камп'ютар, прызначаны для працы ў глабальных або карпаратыўных сетках у якасці тэрмінала</i>
Сетевые технологии	Сеткавыя тэхналогіі	<i>Тэхналогіі, якія дазваляюць камп'ютарам, праграмным кампанентам і праграма-апаратным комплексам мець зносіны сумесна ў сеткавым рэжыме</i>
Сеть	Сетка	<i>Сістэма ўзаемасувязей паміж камп'ютарамі і звязанымі з імі прыладамі, злучанымі сродкамі сувязі</i>
Сеть локальная вычислительная (ЛВС)	Сетка лакальная вылічальная (ЛВС)	<i>Камп'ютарная сетка, якая пакрывае звычайна адносна невялікую тэрыторыю або невялікую групу будынкаў (дом, офіс, фірму, універсітэт)</i>
Сеть нейронная	Сетка нейронная	<i>Комплекс камп'ютараў або працэсараў, якія злучаны паралельна для рашэння праблем па стварэнні штучнага інтэлекту</i>
Сеть общего пользования	Сетка агульнага карыстання	<i>Іфармацыйная сетка, абанентамі якой могуць быць усе карыстальнікі пры неабходнасці</i>
Синтаксис	Сінтаксіс	<i>Набор фармальных правілаў, прызначаны для запісу сказаў мовы праграмавання або каманд аперацыйнай сістэмы</i>
Синхронная передача данных	Сінхронная перадача даных	<i>Метад перадачы даных бесперапынным патокам</i>
Система поисковая	Сістэма пошукавая	<i>Сістэма, прызначаная для пошуку інфармацыі, напрыклад, Google</i>
Система операционная	Сістэма аперацыйная	<i>Комплекс праграм для кіравання ўсімі галоўнымі дзеяннямі працэсу апрацоўкі інфармацыі і работай апаратных сродкаў камп'ютара</i>
Система управления базами данных (СУБД)	Сістэма кіравання базами даных (СКБД)	<i>Праграма або комплекс праграм, прызначаных для поўнафункцыянальнай працы з данымі</i>
Скайп	Скайп	<i>Камп'ютарная праграма, якая дазваляе мець зносіны ў рэжыме відэасувязі, а таксама здзяйсняць званкі на камп'ютары і тэлефоне людзей у любых кутках свету</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Сканирование	Сканіраванне	1. Увод выявы ў камп'ютар пры дапамозе сканера. 2. Паслядоўны прагляд (табліцы, файла, дыска і г. д.) у поішках камп'ютарных вірусаў
Скорость максимальная	Хуткасць максімальная	Найбольшая хуткасць, з якой прылада можа бесперапынна працаваць
Скрипт	Скрыпт	Невялікая праграма, якая працуе з боку сервера
Слово ключевое	Слова ключавое	Лексічная адзінка, якая ў вызначаных кантэкстах апісвае моўную канструкцыю
Смайлик	Смайлік	Адлюстраванне твару або яго сімвальнае прадстаўленне для выражэння эмоцый
Сообщение	Паведамленне	Упарадкаваная паслядоўнасць сімвалаў, прызначаная для перадачы інфармацыі
Софт	Софт	Праграмнае забеспячэнне
Спам	Спам	Масавая рассылка камерцыйнай або іншай рэкламы асобам, якія не далі пагаднення яе атрымліваць
Спорт компьютерный	Спорт камп'ютарны	Спаборніцтвы на камп'ютарных гульнях
Ссылка	Спасылка	Запіс, які ідэнтыфікуе дакумент або яго частку
Стандарт	Стандарт	Нарматыўна-тэхнічны дакумент, які рэгламентуе патрабаванні да вырабаў, тэхналагічных працэсаў і прыняты адпаведнай кампетэнтнай арганізацыяй у якасці афіцыйнага дакумента
Старение информации	Старэнне інфармацыі	Уласцівасць інфармацыі з цягам часу страчваць сваю каштоўнасць, абумоўленая змяненнем стану адлюстраванага ў ёй прадметнага аб'екта
Страница	Старонка	Сукупнасць радкоў друкаванага дакумента – лістынгу
Страница главная	Старонка галоўная	Пачатковая (тытульная) старонка вэб-сайта
Страница домашняя	Старонка дамашняя (хатняя)	Старонка, якую першай адкрывае браўзер пры запуску. Іншая назва – галоўная (першая) старонка вэб-сайта
Стратегия	Стратэгія	Сукупнасць правілаў для выбару дзеянняў у залежнасці ад сітуацыі
Стример	Стрымер	Запамінальнае ўстройства камп'ютара на магнітнай стужцы з паслядоўным доступам да даных
Супервизор	Супервізар	Праграма або комплекс праграм, прызначаных для арганізацыі аптымальнага размеркавання рэсурсаў вылічальнай сістэмы

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Т		
Таблица стилей	Табліца стыляў	<i>Спецыфікацыя прадстаўлення XML-дакумента на экране, на паперы або ў інш. асяроддзі</i>
Тактовый генератор	Тактавы генератар	<i>Крыніца імпульсных сігналаў у камп'ютары, якая сінхранізуе кожную аперацыю працэсара</i>
Тачпад	Тачпад	<i>Устройства ўводу інфармацыі ў выглядзе сенсарнай панэлі, якое прымяняецца ў ноўтбуках</i>
Тачскрин	Тачскрын	<i>Устойства ўводу-вываду інфармацыі ў выглядзе сенсарнага экрана, якое прымяняецца ў мабільных тэлефонах, кішэнных камп'ютарах, інфакіёсках і пад.</i>
Тезаурус	Тэзаўрус	<i>Праграма для пошуку слоў па іх сэнсавым змесце</i>
Телекоммуникации (дистанционная связь)	Тэлекамунікацыі (дыстацыйная сувязь)	<i>Агульнае паняцце, якое адносіцца да спосабаў і формаў электроннай перадачы інфармацыі (даных, малюнкаў, гукаў, факсаў і т. п.) па тэлефонных лініях, каналах спадарожнікавай сувязі і інш.</i>
Телеконференция	Тэлеканферэнцыя	<i>Паслуга камп'ютарнай сеткі на аснове комплекснага выкарыстання аўдыя-, відэа- і інш. абсталявання</i>
Теория информации	Тэорыя інфармацыі	<i>Раздзел матэматыкі, які займаецца пытаннямі інфармацыі з пазіцыі яе верагоднасці</i>
Теория управления	Тэорыя кіравання	<i>Навука аб прынцыпах і метадах кіравання рознымі сістэмамі, працэсамі і аб'ектамі</i>
Терабайт (Тбайт)	Тэрабайт (Тбайт)	<i>Адзінка вымярэння ёмістасці памяці камп'ютара</i>
Терминал (абонентский пункт)	Тэрмінал (абаненцкі пункт)	<i>1. Элемент цэнтралізаванай вылічальнай сістэмы, які забяспечвае інтэрфейс з карыстальнікам і доступ да рэсурсаў хост-камп'ютара. 2. Кнопка, у якой можна ўводзіць або выводзіць інфармацыю з камунікацыйнай сеткі</i>
Тест	Тэст	<i>Праграма для праверкі правільнасці функцыянавання камп'ютара або выяўлення памылак у праграмах</i>
Тестировать	Тэсціраваць	<i>Правесці/праводзіць тэсціраванне камп'ютара, праграмага забеспячэння</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Технические характеристики (технические условия)	Тэхнічныя характарыстыкі (тэхнічныя ўмовы)	<i>Дакумент, які апісвае патрабаванні, якім павінны адпавядаць прадукт ці паслуга</i>
Техническое задание (ТЗ)	Тэхнічнае заданне (ТЗ)	<i>Апісанне патрабаванняў да сістэмы</i>
Технология	Тэхналогія	<i>1. Сістэма ўзаемазвязаных навуковых і тэхнічных ведаў у працэсе распрацоўкі і стварэння машын і метадаў, якія паляпшаюць умовы існавання людзей або павялічваюць эфектыўнасць чалавечай дзейнасці. 2. Апісанне спосабаў вытворчасці ў выглядзе інструкцый, графікаў, чарцяжоў і інш. 3. Аб'ект або паслядоўнасць аперацый, створаных чалавекам для дасягнення вызначаных мэт</i>
Технология высокая	Тэхналогія высокая	<i>Спецыялізаваная тэхнічная навінка высокага ўзроўню</i>
Токен	Токен	<i>Кампактная прылада, прызначаная для забеспячэння інфармацыйнай бяспекі карыстальніка, таксама выкарыстоўваецца для ідэнтыфікацыі яе ўладальніка</i>
Тоннель (туннель)	Тунэль	<i>Частка шляху, па якім даныя ідуць у сетцы ў інкапсуляваным выглядзе (у выглядзе пакета)</i>
Топик	Топік	<i>Загаловак або тэма на інтэрнэт-форуме</i>
Топология	Тапалогія	<i>Раздзел матэматыкі, у якім вывучаецца і даследуецца ідэя непарыўнасці</i>
Транзакция	Транзакцыя	<i>Скупнасць аперацый маніпулявання данымі ў сістэме баз даных, якая забяспечвае апрацоўку запыту карыстальніка і пераводзіць базу даных з аднаго цэласнага стану ў іншы без парушэння цэласнасці даных</i>
Транслитерация	Транслітарацыя	<i>Дакладная перадача знакаў адной пісьмовай сістэмы знакамі іншай</i>
Транслятор (компилятор)	Транслятар (кампілятар)	<i>Праграма або тэхнічны сродак, што выконвае пераўтварэнне праграмы, прадстаўленай на адной з моў праграмавання, у праграму на другой мове і ў пэўным сэнсе раўнаважную першую (у агульным выпадку здзяйсняецца пераклад праграмы ва ўнутраную мову машыны)</i>
Трафик	Трафік	<i>Плыня наведанняў у камунікацыйных сетках перадачы даных; рабочая нагрузка (шчыльнасць плыні даных) лініі сувязі</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Трафик данных	Трафік даных	<i>Колькасць інфармацыі, якая праходзіць па сетцы</i>
Трёхмерные изображения	Трохмерныя выявы	<i>Аб'ёмныя выявы, якія ствараюцца віртуальна на экране камп'ютара</i>
Триал-версия	Трыял-версія	<i>Пробная версія праграмнага прадукта з пэўным тэрмінам дзеяння</i>
Троян, троянская программа	Траян, траянская праграма	<i>Разнавіднасць віруснай праграмы, якая пранікае ў камп'ютар пад выглядам легальнага праграмнага забеспячэння</i>
Тэг	Тэг	<i>Прымета звестак; імя аб'екта</i>
У		
Узел ¹ (хост)	Вузел ¹ (хост)	<i>Любы камп'ютар, падключаны да сеткі інтэрнэт</i>
Узел ² (сети)	Вузел ² (сеткі)	<i>1. Кнопка далучэння да сеткі або прылада, падключаная да сеткі (камп'ютар, мост, маршрутызатар, порт камп'ютара, шлюз і інш.). 2. Камп'ютар, які злучае дзве сеткі, што выкарыстоўваюць аднолькавы пратакол. 3. Функцыянальна закончаны кампанент XML-дакумента, вяршыня ў дрэве дакумента</i>
Указание	Указанне	<i>Дзеянне мышы па выбары з шэрагу альтэрнатывы шляхам руху курсора і націскання кнопкі мышы</i>
Указатель	Паказальнік	<i>Пераменная, значэннем якой з'яўляецца адрас пачатку размяшчэння некаторых даных у асноўнай памяці</i>
Управление дистанционное	Кіраванне дыстанцыйнае	<i>Кіраванне адаленымі аб'ектамі на адлегласці, звычайна без правадоў злучэння, пры дапамозе сігналаў або паведамленняў</i>
Управление доступом (контроль доступа)	Кіраванне доступам (кантроль доступу)	<i>1. Спосабы, метады і сродкі кантролю прадстаўлення карыстальнікам правоў доступу да сеткавых або інфармацыйных рэсурсаў. 2. Ахова рэсурсаў ад несанкцыянаванага доступу</i>
Управление конфигурацией (программной системы, сети)	Кіраванне канфігурацыяй (праграмнай сістэмы, сеткі)	<i>1. Дысцыпліна, якая выкарыстоўвае тэхнічныя і адміністрацыйныя сродкі кіравання для ідэнтыфікацыі дакументаў, фікасацыі змен канфігурацыі і інш. 2. Адна з пяці функцыянальных галін кіравання, вызначаных ISO. 3. Змяненне інфармацыі, якая вызначае наводзіны дадаткаў, камп'ютараў або сеткавых устатковаў</i>
Уровень	Узровень	<i>Лагічна выдзеленая частка сеткавай архітэктур</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Уровень физический	Узровень фізічны	<i>Узровень, які вызначае канкрэтную тэхналагічную рэалізацыю пэўнага ўстройства або элемента сістэмы</i>
Уровень языка программирования	Узровень мовы праграмавання	<i>Ступень машыназалежнасці мовы. Мовы праграмавання падзяляюцца на мовы нізкага ўзроўню (блізкія да машынных кодаў) і высокага ўзроўню (незалежныя ад канкрэтнага тыпу камп'ютара)</i>
Условие	Умова	<i>Параметр, па якім здзяйсняецца праверка якіх-небудзь даных на адпаведнасць</i>
Услуга	Паслуга	<i>1. Праца, якая ажыццяўляецца для заказчыка ў працэсе эканамічнай дзейнасці кампаніі або арганізацыі. 2. Серверны працэс, які выконвае некаторую сістэмную функцыю і мае, як правіла, API, да якога могуць звяртацца іншыя працэсы</i>
Устройство (оборудование)	Устройства (абсталяванне)	<i>1. Знешняя прылада камп'ютара, напрыклад, прынтар, сканер і г. д. 2. Апаратура, апаратнае абсталяванне, апаратныя сродкі. 3. Тэхнічныя сродкі; тэхнічнае забеспячэнне</i>
Устройство внешнее (периферийное)	Устройства знешняе (перыферыйнае)	<i>Устройства, канструкцыйна аддаленае ад асноўнага блока камп'ютара, якое служыць для абмену паміж камп'ютарам і клавіятурай, маніторам, магнітным дыскам і г. д.</i>
Устройство запоминающее	Устройства запамінальнае	<i>Устройства, прызначанае для запісу ў памяць камп'ютара, захоўвання і ўзнаўлення інфармацыі</i>
Устройство печатающее	Устройства друкавальнае	<i>Устройства, прызначанае для друкавання інфармацыі на папяровым носьбіце; прынтар</i>
Утилита (вспомогательная программа, программа-утилита)	Утыліта (дапаможная праграма, праграма-ўтыліта)	<i>Дапаможная праграма, якая ўваходзіць у склад аперацыйнай сістэмы</i>
Уязвимость	Уразлівасць	<i>Уласцівасць элементаў рызыкі, што характарызуе іх здольнасць супрацьстаяць небяспечнаму ўздзеянню</i>
Ф		
Файл	Файл	<i>Спецыяльна арганізаваная структура даных, якая распазнаецца камп'ютарам як адзінае цэлае</i>
Файл инициализации	Файл ініцыялізацыі	<i>Файл, прызначаны для захоўвання даных аб канфігурацыі праграмы (месцазнаходжанне яе сістэмных файлаў, выніках папярэдняга сеансу працы і г. д.)</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Файл свопінга	Файл свопінга	<i>Файл, у якім захоўваецца змест віртуальнай памяці</i>
Файловая система	Файлавая сістэма	<i>Частка аперацыйнай сістэмы, якая адказвае за кіраванне файламі</i>
Фейсбук	Фэйсбук	<i>Найбольш знакамітая ў свеце сацыяльная сетка</i>
Физическая модель	Фізічная мадэль	<i>Мадэль, якая ствараецца шляхам замены аб'ектаў устройствамі, якія імітуюць пэўныя характарыстыкі або ўласцівасці гэтых аб'ектаў</i>
Физическая модель базы данных (БД)	Фізічная мадэль базы даных (БД)	<i>Мадэль баз даных, якая вызначае спосабы іх размяшчэння ў асяроддзі захоўвання (гэта значыць, на фізічных носьбітах) і спосабы доступу да гэтых даных, якія падтрымліваюцца на фізічным узроўні</i>
Фильтрация	Фільтрацыя	<i>Працэс аналізу сеткавага трафіку з мэтай здабывання пэўных характарыстык, такіх, як адрас прызначэння або тып пратакола</i>
Фильтры	Фільтры	<i>Захаваныя наборы параметраў адбору, якія вызначаюць паднабор інфармацыі ў сховішча даных</i>
Флаг (признак, семафор)	Сцяг (прымета, семафор)	<i>Аднаразадны рэгістр або лагічная пераменная, якая адлюстроўвае выкананне або невыкананне пэўнай умовы</i>
Флэш-диск	Флэш-дыск	<i>Знешняе запамінальнае ўстройства – магнітны носьбіт інфармацыі</i>
Флоппи-диск	Флопі-дыск	<i>Тое ж, што і дыскета</i>
Фон	Фон	<i>На экране: колер экрана, незанятага тэкстам або адлюстраваннем</i>
Формализованный язык	Фармалізаваная мова	<i>Любая сукупнасць спецыялізаваных моўных сродкаў з дакладнымі правіламі стварэння выказаў (сінтаксіс фармалізаванай мовы) і наданне гэтым выказам пэўнага сэнсу (семантыка фармалізаванай мовы)</i>
Формальная спецификация (формальное, формализованное описание)	Фармальная спецыфікацыя (фармальнае, фармалізаванае апісанне)	<i>Спецыфікацыя, напісаная ў адпаведнасці з якімі-небудзь стандартамі</i>
Формат	Фармат	<i>Элемент мовы, які ў сімвалічным выглядзе апісвае прадстаўленне інфармацыйных аб'ектаў у файле, у табліцы або ў тэксце апрацоўваецца тэкставым працэсарам</i>
Формат документа	Фармат дакумента	<i>Набор параметраў фармаціравання, якія кіруюць разметкай размяшчэння інфармацыі на старонках дакумента</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Форматирование	Фарматаванне, фармаціраванне	1. Упарадкаванне сектараў носьбітаў інфармацыі (дыскеты, дыска і пад.) з мэтай падрыхтоўкі іх для запісу новых даных. 2. Пераўтварэнне тэкставых файлаў з мэтай падрыхтоўкі іх да друку
Форум	Форум	Клас вэб-дадаткаў для арганізацыі зносін паміж карыстальнікамі вэб-сайта
Фрейм (кадр)	Фрэйм (кадр)	1. Набор бітаў, якія складаюць просты блок даных. 2. Адзінка інфармацыі на канальным узроўні сеткавай мадэлі. 3. Уніфікаваны ўніверсальны носьбіт даных для захоўвання інфармацыі. 4. Асобны кадр відарысаў, якія рухаюцца на экране. 5. Сродак мовы HTML
Фронтенд	Фронтэнд	Кліенцкі бок інтэрфейса, варыянт архітэктуры праграмага забеспячэння
Функция	Функцыя	У мовах праграмавання і электронных табліцах – спецыяльны від падпраграм, які адрозніваецца тым, што вяртае ў кропку выкліку вынік, што прысвойваецца імені функцыі
Функция главная	Функцыя галоўная	Асноўная частка праграмы, якая напісана на мове праграмавання і выкарыстоўвае наборы функцый
Х		
Хаб (концентратор)	Хаб (канцэнтратар)	1. Сеткавы апаратны вузел, да якога падключаюцца ўсе камп'ютары сеткі. 2. Сеткавае ўстройства, якое аб'ядноўвае мноства вузкапалосных каналаў у адзін хуткасны канал сувязі
Хакер	Хакер	Праграміст або карыстальнік камп'ютарнай сеткі, які займаецца пошукам незаконных спосабаў пераадолення сістэм абароны даных
Хит	Хіт	Зварот браўзера да вэб-сервера
Хеширование (рандомизация)	Хэшаванне (рандамізацыя)	1. Працэс вызначэння месцазнаходжання файла на вялікім томе пры дапамозе вылічэння адраса файла ў кэш і на дыску. 2. Прыём, які ўжываецца для знаходжання пэўнага ўліковага запісу ў камп'ютарным файле
Хост	Хост	Колькасць наведвальнікаў з унікальным IP-адрасам, зафіксаваных вэб-серверам на працягу пэўнага перыяду часу
Хостинг	Хостынг	Размяшчэнне (звычайна за пэўную плату) інфармацыі кліента на серверы

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Ц		
Цветовая палітра	Каляровая палітра	<i>Набор колераў, якія выкарыстоўваюцца для адлюстравання растравых відарысаў</i>
Целостность данных	Цэльнасць даных	<i>Уласцівасць, якая складаецца ў тым, што даныя не былі зменены, разбураны або страчаны некаторым выпадковым чынам або з прычыны несанкцыянаванага доступу</i>
Центральный процессор (ЦП, устройство управления памятью)	Цэнтральны працэсар (ЦП, устройства кіравання памяццю)	<i>Частка камп'ютара, якая непасрэдна выконвае машынныя каманды праграмы</i>
Центровка	Цэнтроўка	<i>Размяшчэнне слова або фразы ў цэнтры старонкі</i>
Цифрование (оцифровка)	Лічбаванне (аблічбоўка)	<i>Працэс прадстаўлення даных у лічбавым выглядзе</i>
Цифровой (аналоговый)	Лічбавы (аналагавы)	<i>Які пераводзіць інфармацыю ў дваіковы код з дапамогай электронных сістэм; прызначаны для апрацоўкі, захоўвання, перадачы і пад. такой інфармацыі</i>
Ч		
Частота	Частата	<i>Колькасць ваганняў за адзінку часу</i>
Чат	Чат	<i>Праграмны модуль для інтэрнэт-зносін у рэальным рэжыме часу</i>
Чекбокс	Чэкбокс	<i>Невялікі квадрацік у дыялогавым акне ў графічным інтэрфейсе карыстальніка</i>
Чип	Чып	<i>Электронны модуль або мікрасхема, нанесеная на паўправадніковы крыштал, што выкарыстоўваецца ў вылічальных сістэмах</i>
Чипсет	Чыпсет	<i>Набор мікрасхем, спраектаваных для сумеснай працы з мэтай выканання набору зададзеных функцый</i>
Ш		
Шаблон	Шаблон	<i>Тэкст, прызначаны для паўторнага ўжывання, які можна ўстаўляць у мноства розных дакументаў або праграм</i>
Шаблон документа Word	Шаблон дакумента Word	<i>Сродкі задання пачатковых параметраў асноўных элементаў новых дакументаў</i>
Шейдер	Шэйдар	<i>Падпраграма ці функцыя стварэння эфектаў падсветкі паверхні аб'екта, пабудовы ценяў</i>
Шина	Шына	<i>Сістэмная магістраль перадачы даных, якія ўзаемадзейнічаюць з мікрапрацэсарам і апэратыўнай памяццю</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Шина внешняя	Шына знешняя	<i>Правадныя злучэнні паміж вонкавым устройствам камп'ютара і яго сістэмным блокам</i>
Шифрование	Шыфраванне	<i>Пераўтварэнне даных іляхам некаторага алгарытму дзеянняў з мэтай іх аховы ад несанкцыянаванага прагляду, выкарыстання</i>
Шлюз	Шлюз	<i>Апаратны маршрутызатар або праграмае забеспячэнне для спалучэння камп'ютарных сетак, якія выкарыстоўваюць розныя пратаколы</i>
Шрифт	Шрыфт	<i>Набор сімвалаў, якія валодаюць адной гарнітурай, кеглем і стылем, а таксама забяспечаных некаторай сукупнасцю спецэфектаў</i>
Э		
ЭВМ (электронная вычислительная машина)	ЭВМ (электронная вылічальная машына)	<i>1. Старая назва камп'ютараў, калі яны ствараліся на электронных лямпах; 2. Функцыянальнае ўстройства, якое складаецца з аднаго або некалькіх узаемазвязаных цэнтральных працэсараў і перыферыяных устрав, кіраванне якім ажыццяўляецца пры дапамозе праграм, што размяшчаюцца ў аператыўнай памяці</i>
Эквалайзер (компенсатор)	Эквалайзер (кампенсатар)	<i>Радыеэлектронны прыбор у высакакласных стэрэафанічных комплексах, рэгулятар частотных характарыстык гуку, тэмбру</i>
Экземпляр	Экзэмпляр	<i>1. Копія чаго-небудзь. 2. У аб'ектна-арыентаваным праграмаванні адзін з аб'ектаў, што апісваецца класам</i>
Эксабайт (ЭБайт)	Эксабайт (Эбайт)	<i>2⁶⁰ байт ці 1024 петабайт</i>
Экспорт	Экспарт	<i>Захаванне даных у фармаце, які могуць прачытаць іншыя праграмы</i>
Экстранет	Экстранэт	<i>Аб'яднаная сетка, якая выкарыстоўвае інтэрнэт-тэхналогіі для злучэння прадпрыемстваў з іх пастаўшчыкамі, кліентамі або іншымі фірмамі, звязанымі агульнымі мэтамі</i>
Экстремальное программирование	Экстрэмальнае праграмаванне	<i>Адна з сучасных гнуткіх метадалогій распрацоўкі праграмага забеспячэння</i>
Электронная библиотека (е-библиотека)	Электронная бібліятэка (е-бібліятэка)	<i>Размеркаваная інфармацыйная сістэма, якая дазваляе надзейна захоўваць і эфектыўна выкарыстоўваць разнастайныя калекцыі электронных дакументаў</i>
Электронная почта	Электронная пошта	<i>Стандартны сэрвіс інтэрнэт, які рэалізуе аналаг звычайнай пошты</i>

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Электронные деньги	Электронныя грошы	Форма арганізацыі грашовага звароту ў асацыяцыі інфармацыйных сетак
Электронный маркетинг	Электронны маркетынг	Тэхналогія вядзення маркетынгу пры дапамозе інфармацыйных і вэб-тэхналогій, інфармацыйных сістэм і сетак
Эмуляция	Эмуляцыя	Імітацыя функцыянавання ўсёй ці часткі адной сістэмы сродкамі іншай сістэмы без страты функцыянальных магчымасцей і скажэння атрыманых вынікаў
Энтропия	Энтрапія	Мера ўнутранай неўпарадкаванасці інфармацыйнай сістэмы
Этикет сетевой, нетикет	Этыкет сеткавы, нетыкет	Правілы этыкету пры рабоце ў сетцы інтэрнэт
Эхо	Рэха	1. З'яўленне на экране дысплея пры націсканні карыстальнікам клавішаў адпаведных сімвалаў. 2. Неадкладнае паведамленне апэратару графічнага тэрмінала пра беглыя значэнні, якія могуць быць паданы прыладай уводу-вываду
Ю		
Юзабилити	Юзабіліці	Зручнасць карыстання сайтам
Юзабилити-тестирование	Юзабіліці-тэсціраванне	Вызначэнне ступені зручнасці і эфектыўнасці пэўнага інфармацыйнага прадукта пры прымяненні яго карыстальнікам
Ютуб	Юцюб	Відэахостынгавая кампанія, якая дае карыстальнікам паслугі захоўвання і паказу відэа
Я		
Ядро операционной системы	Ядро аперацыйнай сістэмы	Рэзідэнтная частка аперацыйнай сістэмы, якая кіруе працэсамі аперацыйнай сістэмы і размяркоўвае для іх фізічныя рэсурсы
Язык	Мова	Натуральная або штучная знакавая сістэма, якая ўяўляе набор сімвалаў, узгадненняў і правілаў, што ўжываюцца для адлюстравання, прадстаўлення і перадачы інфармацыі
Язык высокого уровня	Мова высокага ўзроўню	Мова праграмавання, сродкі якой дазваляюць карыстальніку складаць праграмы ў наглядным, лёгка ўспрымальным выглядзе, не маючы ўяўлення аб тых дзеяннях, якія здзяйсняе мікрапрацэсар камп'ютара ў час выканання праграмы

Слова па-руску	Слова па-беларуску	Тлумачэнне
Язык низкого уровня	Мова нізкага ўзроўню	<i>Мова праграмавання, якая адрозніваецца высокай ступенню дэталізацыі крокаў пры вызначэнні інструкцый для камп'ютара.</i>
Язык объектно-ориентированный	Мова аб'ектна-арыентаваная	<i>Мова для аб'ектна-арыентаванага праграмавання (ААП), праграма на якой задаецца апісаннем наводзінаў сукупнасці ўзаемазвязаных аб'ектаў</i>
Язык программирования (ЯП)	Мова праграмавання (МП)	<i>Мова, прызначаная для прадстаўлення праграм</i>
Яндекс Браузер	Яндэкс Браўзер	<i>Папулярны браўзер, створаны кампаніяй «Яндэкс» на аснове рухавічка Blink</i>
Яркость	Яркасць	<i>Характарыстыка выпраменьвання або аб'екта</i>
Ярлык	Ярлык	<i>Невялікі файл, які ўказвае на іншы аб'ект (файл, праграму, каталог) значна большага памеру і які размешчаны ў іншым месцы (на іншым дыску, на іншым камп'ютары)</i>
Ячейка	Ячэйка	<i>1. Мінімальная адрасаваная вобласць памяці даных. 2. Элемент памяці, які забяспечвае захоўванне элементаў даных, такіх, як біт, байт і г. д. 3. Асноўная адзінка захоўвання даных у электронных табліцах MS Excel</i>
Ящик почтовый	Скрыня паштовая	<i>Памяць на серверы сеткі для захавання паведамленняў, якія перадаюцца па электроннай пошце з мэтай наступнага атрымання іх тымі, каму гэтыя паведамленні прызначаны</i>

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Автоматизированная система управления [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Автоматизированная_система_управления.
2. Астроўская, І. Камп'ютар і здароўе / І. Астроўская [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: <http://www.belsoch.by/?p=history&hisview=12>.
3. Байкоў, М. Беларуска-расійскі слоўнік / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. – Факсімільнае выд. – Мінск : Народная асвета, 1993. – 356 с.
4. Беларуская мова (прафесійная лексіка): вуч.-метад. дапаможнік. У 4 ч. Ч. 3. / Л. А. Гіруцкая [і інш.] ; пад рэд. Л. А. Гіруцкай. – Мінск : БНТУ, 2008. – 140 с.
5. Беларуская мова (прафесійная лексіка). Транспарт: вучэб. дапам. / І. У. Будзько [і інш.] ; пад рэд. Л. А. Гіруцкай. – Мінск : РПА, 2019. – 223 с.
6. Беларуская мова: тэрміналагічная лексіка. Курс лекцый / Н. В. Гаўрош [і інш.] ; пад рэд. Н. В. Гаўрош. – Мінск : БНТУ, 2013. – 109 с.
7. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Л. П. Кунцэвіч, І. У. Кандраценя; пад рэд. А. А. Лукашанца. – Мінск : Беларус. навука, 2009. – 695 с.
8. Беликов, В. И. Задачи лингвистических олимпиад : 1965–1975 / ред.-сост. В. И. Беликов, Е. В. Муравенко, М. Е. Алексеев. – М. : МЦНМО, 2006. – 570 с.
9. Булыка, А. М. З моў блізкіх і далёкіх / А. М. Булыка. – Мінск : Народная асвета, 1986. – 72 с.
10. Булыко, А.Н. Большой белорусско-русский, русско-белорусский словарь / А. Н. Булыко, Х. П. Булыко, Н. В. Полещук. – Минск : Попурри, 2011. – 624 с.
11. Гіль, М. Думайце, мамы, думайце! Рэха з 1987 года / М. Гіль // Роднае слова. – 1997. – № 9. – С. 5–9.
12. Грабчыкаў, С. М. Слоўнік паронімаў беларускай мовы / С. М. Грабчыкаў. – Мінск : Народная асвета, 1994. – 478 с.
13. Грахоўскі, С. Словы / С. Грахоўскі [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: <http://www.grahouski.org/poems/slovy.htm>.
14. Гуревич, П. Проблема интеллектуализации нации / П. Гуревич [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: https://iphras.ru/uplfile/histan/kruglye_stoly_pdf/problema_intellektualizatsii_natsii_2010_%E2%84%964.pdf.
15. Інфарматыка [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki/Інфарматыка>.
16. Інфармацыйныя тэхналогіі [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: https://be.wikipedia.org/wiki/Інфармацыйныя_тэхналогіі.
17. Каласы роднай мовы / уклад. У. В. Анічэнка, К. С. Усовіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1990. – 278 с.

18. Караткевіч, І. І. Беларуская лексіка і граматыка : моўная стыхія і моўная норма : дапаможнік / І. І. Караткевіч, С. А. Важнік, В. І. Уласевіч, В. І. Караткевіч. – Кіеў : Выдавніцтва Ліра-К, 2018. – 140 с.
19. Караткевіч, І. І. Сучасная беларуская мова. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія : вучэб. дапаможнік / І. І. Караткевіч. – Кіеў : Выдавніцтва Ліра-К, 2019. – 140 с.
20. Компьютеры: мировой рынок [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: [http://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Компьютеры_\(мировой_рынок\)#](http://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Компьютеры_(мировой_рынок)#).
21. Крыптаграфія [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki/Крыптаграфія>.
22. Кузнецов, А. М. Лексика / А. М. Кузнецов // Языкознание : большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 257–258.
23. Куліковіч, У. І. Алімпіяды па беларускай мове / У. І. Куліковіч. – Мінск : Аверсэв, 2007. – 416 с.
24. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / пад. рэд. А. Я. Баханькова. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
25. Леонтьев, В. П. Новейшая энциклопедия персонального компьютера / В. П. Леонтьев. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2011. – 957 с.
26. Ляўковіч, А. Ад друкарні ў Празе да мінскага «алмаза» / А. Ляўковіч // Звязда [Электронны рэсурс]. – 2022. – Рэжым доступу: <https://zviazda.by/be/news/20160204/1454600575-ad-drukarni-u-praze-da-minskaga-almaz>.
27. Михайлец, О. Гаджеты. Что это такое? / О. Михайлец [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.shkolazhizni.ru/computers/articles/34786/>. – Дата доступа: 28.05.2022.
28. Мокрогуз, Е. Д. Компьютерная терминология / Е. Д. Мокрогуз [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuternaya-terminologiya>.
29. Муравіцкая, А. М. Камп'ютарная тэрміналогія: асаблівасці функцыянвання ў беларускай мове / А. М. Муравіцкая // Роль женщины в развитии современной науки и образования : сб. материалов Международной научно-практической конференции, 17–18 мая 2016 г., Минск / БГУ ; редкол.: И. В. Казакова, А. В. Бутина, И. В. Олюнина. – Минск : БГУ, 2016. С. 638–640.
30. Николаева, О. М. Современный русско-белорусский словарь / О. М. Николаева, Т. Н. Трухан ; под ред. А. А. Лукашанца. – 2-е изд., испр. – Минск : ТетраСистемс, 2012. – 576 с.
31. Пазнякоў, М. Хто прыдумаў і калі?: з гісторыі тэхнікі, транспарту і рэчаў / М. Пазнякоў. – Мінск : Коларград, 2017. – 100 с.
32. Плотнікаў, Б. А. Слова / Б. А. Плотнікаў // Беларуская мова : Энцыклапедыя / пад. рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск : Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі, 1994. – С. 510–511.

33. Плу́нган, В. Лексика языков мира / В. Плу́нган // ПостНаука [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/faq/24074>.
34. Пятрова, Н. Я. Навучанне беларускай мове ў межах курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Інфармацыйныя тэхналогіі / Н. Я. Пятрова, Я. Д. Ягаўдзік // Роднае слова. – 2020. – № 4. – С. 59–63.
35. Пятрова, Н. Я. Навучанне беларускай мове ў межах курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Інфармацыйныя тэхналогіі. Частка 2 / Н. Я. Пятрова // Роднае слова. – 2020. – № 6. – С. 51–53.
36. Родны край : адрывыны каляндар на 2021 г. : даведачнае выданне / склад. Н. А. Галкоўская [і інш.]. – Беларусь, 2020.
37. Родны край : адрывыны каляндар на 2019 г. : даведачнае выданне / склад. А. М. Коршак. – Беларусь, 2017.
38. Савіцкі, М. І. Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы / М. І. Савіцкі. – Мінск : «МЕДЫЯЛ», 2014. – 418 с.
39. Светодиод [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Светодиод>.
40. Свістунова, М. І. Інфарматыка і вылічальная тэхніка / М. І. Свістунова // Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Прыродазнаўства: вучэбны дапаможнік для ВНУ / пад рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. І. Куліковіча. – Мінск : РІВШ, 2015. – С. 55–82.
41. Типология лингвистическая [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/TIPOLOGIYA_LINGVISTICHESKAYA.html.
42. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – Мінск : БелЭН, 2005. – 784 с.
43. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65 000 слоў / уклад. : І. Л. Капылоў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2016. – 968 с.
44. Толковый словарь по информатике / Г. Г. Пивняк [і др.]. – Днепропетровск : Нац. техн. ун-т, 2008. – 599 с.
45. Уласевіч, В. І. Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : Аверсэв, 2013. – 258 с.
46. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : ТетраСистэмс, 2009. – 448 с.
47. Шкраба, І. Р. Лексікалогія : тэарэтычна-практычны курс / І. Р. Шкраба. – Мінск : Тэхналогія, 2012. – 179 с.

Вучэбнае выданне

**Албут Анастасія Анатольеўна
Пятрова Наталля Яўгеньеўна**

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)

У трох частках

Частка 2

ЛЕКСІЧНАЯ СІСТЭМА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ. ТЭРМІНАЛОГІЯ

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ ДАПАМОЖНІК

Рэдактар *А. Ю. Шурко*

Камп'ютарная праўка, арыгінал-макет *А. Г. Бабічава*

Падпісана ў друк 20.03.2024. Фармат 60×84 1/16. Папера афсетная. Гарнітура «Таймс». Аддрукавана на рызографе. Ум. друк. арк. 7,32. Ул.-выд. арк. 8,0. Тыраж 90 экз. Заказ 91.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў №1/238 ад 24.03.2014,
№2/113 ад 07.04.2014, №3/615 ад 07.04.2014.

Вул. П. Броўкі, 6, 220013, г. Мінск